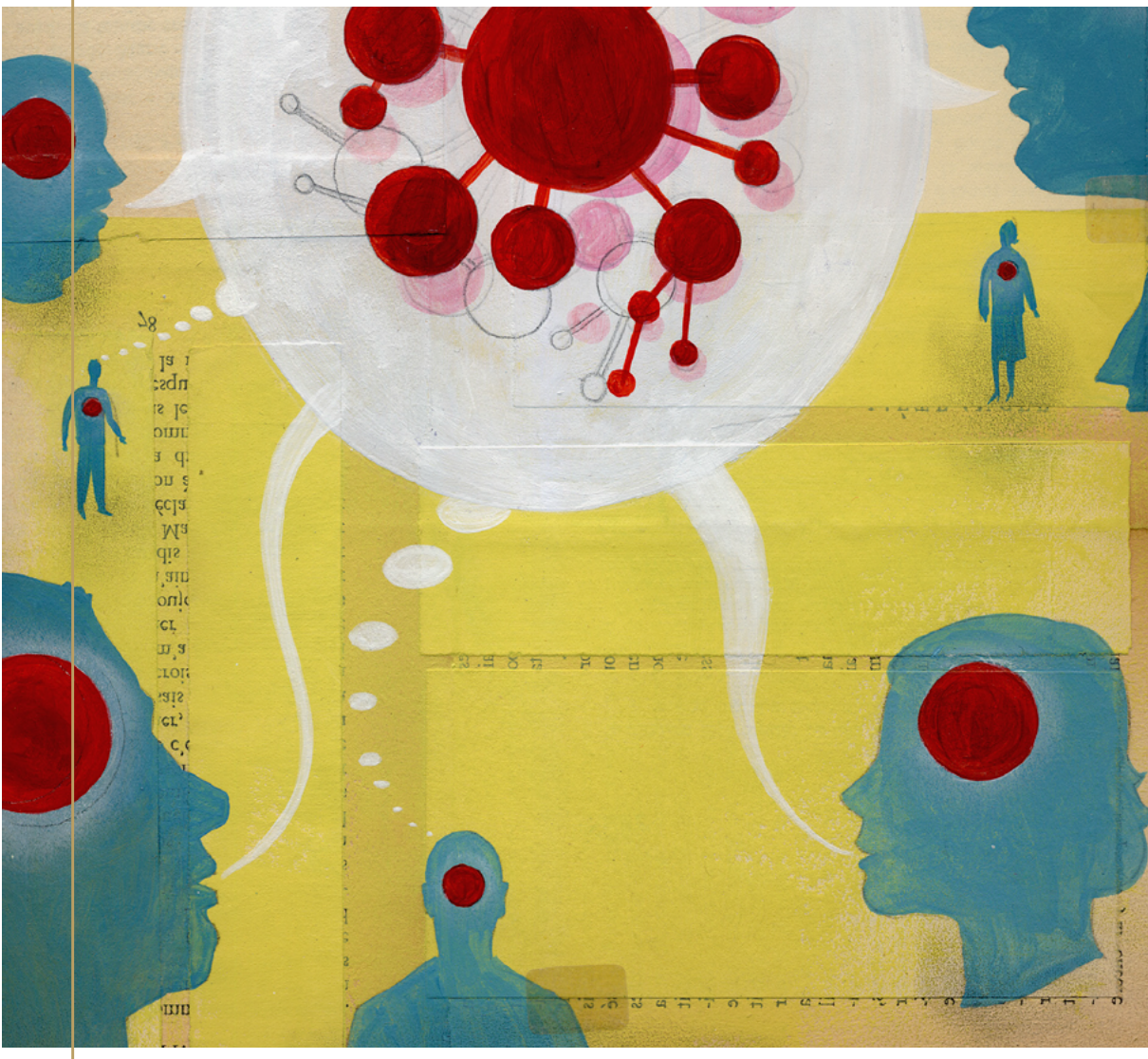
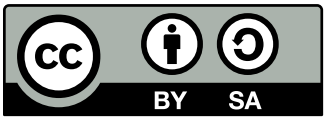
KONINKLIJKE NEDERLANDSE
AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

VRIJHEID VAN MENINGSUITING IN DE WETENSCHAPPELIJKE SECTOR

KERNWAARDE VAN EEN OPEN MAATSCHAPPIJ

ADVIES

2026 KNAW
© Sommige rechten zijn voorbehouden. Voor deze uitgave zijn gebruiksrechten van toepassing zoals vastgelegd in de Creative Commons licentie, naamsvermelding 4.0 Nederland (CC BY-SA 4.0). Voor de volledige tekst van deze licentie zie https://www.creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.nl

doi https://doi.org/10.57881/d8df62a0-7916-45ef-a657-cf81badb40a2

Koninklijke Nederlandse Aakademie van Wetenschappen
Kloveniersburgwal 29, 1011 JV Amsterdam
T: +31 (0)20 551 0702
E: knaw@knaw.nl
www.knaw.nl

Een digitale versie van dit rapport is beschikbaar op de website: www.knaw.nl

Zetwerk: Ellen Bouma
Cover: © Leigh Wells / Ikon Images, London

Deze publicatie kan als volgt worden aangehaald: KNAW (2026). *Vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector. Kernwaarde van een open maatschappij*. Amsterdam, KNAW.

VRIJHEID VAN MENINGSUITING IN DE WETENSCHAPPELIJKE SECTOR

KERNWAARDE VAN EEN OPEN MAATSCHAPPIJ

Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen
Oktober 2026

VOORWOORD

Voor een goed functionerende democratische samenleving is betrouwbare wetenschappelijke kennis essentieel. Wetenschap helpt de samenleving om antwoorden te vinden op de grote uitdagingen van onze tijd, om de wereld om ons heen beter te begrijpen, goed onderbouwde beslissingen te nemen, en om kritische perspectieven te blijven ontwikkelen die de maatschappij vooruithelpen. De wetenschap kan deze rol alleen spelen als er ruimte is voor kritisch en onafhankelijk onderzoek en debat, waarin wetenschappers alle perspectieven kunnen belichten, onafhankelijk van de belangen van politiek, overheid of bedrijfsleven. Daarom is bescherming van academische vrijheid en een vrije en veilige debatcultuur in de wetenschap cruciaal: de vrijheid om alle vragen te stellen, zelf wetenschappelijke methodes te kiezen en over de resultaten te communiceren en debatteren zonder negatieve consequenties.

In het voorjaar van 2025 publiceerde de KNAW een rapport over de bedreigingen van de academische vrijheid in Nederland. Aansluitend daarop heeft het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap de KNAW verzocht om advies uit te brengen over twee nauw met elkaar verbonden onderwerpen: de juridische borging van *academische vrijheid* enerzijds en de *vrijheid van meningsuiting* in de wetenschappelijke sector anderzijds. Over die onderwerpen verschijnen nu gelijktijdig twee adviesrapporten: *Vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector. Kernwaarde van een open maatschappij* dat nu voor u ligt en *Vrijheid verankerd. Naar een versterkte juridische borging van academische vrijheid*.

De twee adviezen hebben veel raakvlakken en verwijzen op verschillende plaatsen naar elkaar. Dat is niet verwonderlijk: vrijheid van meningsuiting en academische vrijheid zijn onderling verschillend maar ook nauw met elkaar verbonden. Juist de afzonderlijke bespreking ervan draagt eraan bij om ze op een goede manier zowel te onderscheiden als te koppelen. Zo laat het adviesrapport over juridische borging zien dat het recht op

vrijheid van meningsuiting weliswaar een belangrijke juridische bescherming biedt aan academische vrijheid, maar onvoldoende is om daadwerkelijk vrije wetenschapsbeoefening te borgen. Het adviesrapport over vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector maakt zichtbaar dat academische vrijheid en vrijheid van meningsuiting weliswaar principieel verschillend zijn, maar elkaar in de praktijk wel vaak raken.

De adviesrapporten laten vooral zien dat beide vrijheden elk een eigen bescherming en een verantwoordelijke manier van omgaan vereisen. De vrijheid van meningsuiting is al uitvoerig ingekaderd in bestaande wet- en regelgeving. Het advies over dit onderwerp richt zich daarom op de *inhoudelijke bescherming* van dit grondrecht in de wetenschappelijke sector en op de verantwoordelijkheid van alle betrokken partijen om rolbewust te zijn en rolvast op te treden. De rol van de overheid is daarbij uiterst beperkt, omdat inhoudelijke bemoeienis immers zélf een beperking van de vrijheid van meningsuiting kan opleveren. Het advies over academische vrijheid richt zich daarentegen primair op de *juridische bescherming* van deze vrijheid, en laat zien dat deze bescherming – anders dan bij de vrijheid van meningsuiting – belangrijke lacunes kent in de huidige wetgeving.

De verschillen tussen beide vrijheden komen ook tot uitdrukking in de aard van de adviezen. Het advies *Vrijheid verankerd. Naar een versterkte juridische borging van academische vrijheid* is primair een juridische analyse van de bescherming van academische vrijheid in verdragen, grondrechten en wetten, en doet concrete aanbevelingen om deze bescherming te versterken. Het advies *Vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector. Kernwaarde van een open maatschappij* is primair een beschouwende en verdiepende uiteenzetting over vrijheid van meningsuiting in relatie tot de academische cultuur, en over de rollen en verantwoordelijkheden van wetenschappers, studenten, instellingsbestuurders, en de overheid.

Met deze twee adviezen wil de KNAW bijdragen aan het beschermen van een onafhankelijke en vrije wetenschap. Juridische bescherming is daarvoor van groot belang, maar academische vrijheid en vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector zijn ook afhankelijk van de cultuur waarin onderzoek wordt gedaan en onderwijs wordt gegeven, en van de verantwoordelijkheid die alle betrokken partijen daarin nemen. Het is van groot belang voor de samenleving, de democratie en de wetenschap dat zowel de overheid als de wetenschappelijke sector zich blijven inzetten voor een klimaat waarin wetenschappers vrij en onafhankelijk kunnen werken, onderzoeken en spreken.

De KNAW zal zich onverminderd blijven inspannen voor de bescherming van academische vrijheid en een vrije en veilige debatcultuur in de wetenschap, en wij hopen dat deze twee adviezen daaraan een waardevolle bijdrage leveren.

Peter-Paul Verbeek
President KNAW

INHOUD

VOORWOORD 4

SAMENVATTING 8
SUMMARY 14

1. INLEIDING 20
   1.1 Waarom steeds weer? 20
   1.2 Aanleiding 22
   1.3 Samenstelling van de adviescommissie 23
   1.4 Observaties m.b.t. opdracht; werkwijze 24
   1.5 Terminologie 26
   1.6 Leeswijzer 30

2. MAATSCHAPPELIJKE CONTEXT 31
   2.1 De relatie tussen wetenschap en maatschappij 31
   2.2 De rol van studenten 33
   2.3 Vertrouwen in de wetenschap 33
   2.4 Communicatie, polarisatie, verharding 34
   2.5 Vrijheid en veiligheid van wetenschappers 35
   2.6 Politieke ontwikkelingen in het buitenland en *chilling effects* 36
   2.7 Politiek in Nederland 37

3. VRIJHEID VAN MENINGSUITING EN ACADEMISCHE VRIJHEID 38
3.1 Het verschil tussen academische vrijheid en vrijheid van meningsuiting 38
3.2 Grensgevallen 41

4. ROLLEN EN VERANTWOORDELIJKHEDEN BIJ DE BESCHERMING VAN VRIJHEID VAN MENINGSUITING IN DE WETENSCHAP 43
4.1 Inleiding 43
4.2 De wetenschappers 44
4.3 De studenten 47
4.4 Instellingsbestuurders 48
4.5 Overheid 56
4.6 Conclusies 57

5. LESSEN UIT HET BUITENLAND 60
5.1 Academische vrijheid en vrijheid van meningsuiting in Duitsland 61
5.2 Academische vrijheid en vrijheid van meningsuiting in het Verenigd Koninkrijk 61
5.3 Andere lessen 63
5.4 Conclusies 64

6. WETENSCHAPPERS IN HET PUBLIEKE DEBAT 65
6.1 Bestaande handvatten 65
6.2 *On* en *off topic* bijdragen aan het debat 67
6.3 Rollen van de wetenschapper in het publieke debat 69
6.4 Publieke optredens 70
6.5 Demonstraties en protestacties 71
6.6 Conclusies 73

7. CONCLUSIES 75

8. AANBEVELINGEN 79

BIJLAGEN 87

SAMENVATTING

De adviesaanvraag

Op verzoek van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) onderzoekt dit adviesrapport de vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector. Het gaat daarmee over een onderwerp van groot belang voor een open samenleving: een veilige en vrije debatcultuur in de wetenschap.

Specifiek heeft het ministerie de KNAW gevraagd het onderscheid tussen vrijheid van meningsuiting en academische vrijheid te verkennen, en ook de verschillende rollen en verantwoordelijkheden van onderzoekers, instellingen en overheidspartijen in het beschermen van de vrijheid van meningsuiting. De KNAW heeft aan dit rijtje zelf de studenten toegevoegd. Ook is gevraagd naar lessen die er mogelijk met betrekking tot die bescherming te trekken zijn uit praktijken in het buitenland. Ten slotte vraagt het ministerie om duiding van de verschillende rollen waarin wetenschappers bijdragen aan het publieke debat: spreken zij als burger of op grond van wetenschappelijke expertise, en wat is daartussen de grens? De vragen van het ministerie zijn niet feitelijk van aard, maar vereisen een beschouwelijk antwoord. Dit adviesrapport bevat een dergelijke beschouwing. Het is eerder een kompas dan een beleidsstuk. Het gaat daarom zeer beperkt in op concrete casuïstiek.

Werkwijze van de commissie

De commissie heeft literatuuronderzoek verricht, gesprekken gevoerd met groepen van bestuurders, wetenschappers en studenten, de Raad voor Cultuur, en experts binnen en buiten de KNAW. Daarnaast heeft zij bijeenkomsten geobserveerd over stellingname in geopolitieke kwesties en over academische vrijheid en afstemming gepleegd met de KNAW-adviescommissie Juridische borging van academische vrijheid.

Urgentie van de adviesaanvraag

Ondanks het bestaan van verschillende eerdere rapporten over vergelijkbare thematiek blijkt het steeds weer urgent om over vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector na te denken (**hoofdstuk 2**). Wetenschap en maatschappij zijn al sinds twee decennia steeds meer naar elkaar toe gegroeid. Kennisinstellingen hebben naast onderzoek en onderwijs ook een 'derde missie': de overdracht van kennis ten behoeve van de maatschappij. De maatschappij vraagt om die betrokkenheid en om oplossingen voor actuele technologische en maatschappelijke problemen, maar kan ook afwijzend reageren op de inzichten waarmee de wetenschap komt. Binnen de kennisinstellingen tonen studenten nadrukkelijk hun maatschappelijke betrokkenheid. Dit is begrijpelijk en valt zelfs toe te juichen, maar het leidt ook tot spanningen in de academische gemeenschap. Ook andere ontwikkelingen maken het nodig om opnieuw na te denken over vrijheid van meningsuiting in de wetenschap. Zo zijn er steeds grotere verschillen in de mate waarin burgers vertrouwen stellen in de wetenschap, zelfs al is dat vertrouwen in het algemeen hoog. Verharde communicatievormen, vooral via sociale media, hebben gevolgen voor de vrijheid en veiligheid van wetenschappers. Ook ontwikkelingen in het buitenland creëren een *chilling effect*, waarbij men zich niet langer durft uit te spreken. Ook in Nederland zijn er politici met voorstellen die ingrijpen op de vrijheid van wetenschap.

Vrijheid van meningsuiting en academische vrijheid

De opdracht vraagt om een 'helder onderscheid tussen wanneer wetenschappers een beroep doen op hun academische vrijheid en wanneer op hun recht op vrijheid van meningsuiting'. Afbakening van de twee begrippen is zeer wel mogelijk (**hoofdstuk 3**), maar het is lastiger om te bepalen waar een bijdrage van een wetenschapper aan het publieke debat precies onder valt. De conceptuele afbakening is als volgt:

- Vrijheid van meningsuiting is een algemeen (zij het niet absoluut) grondrecht van alle burgers van Nederland. Academische vrijheid is een op drie manieren gekwalificeerde vrijheid. a) Zij is voorbehouden aan leden van de academische gemeenschap. b) Zij is alleen van toepassing op uitingen van wetenschappers die gerelateerd zijn aan hun functie en expertise (*on topic* speech). c) Die uitingen moeten naar beste weten van de spreker of schrijver waar, geldig of naar wetenschappelijke maatstaven verdedigbaar zijn.
- Academische vrijheid omvat op twee manieren méér dan vrijheid van meningsuiting. a) Vrijheid van meningsuiting geldt met name voor uitingen, academische vrijheid geldt ook voor handelingen, zoals experimenten. b) Vrijheid van meningsuiting is vooral een individueel recht, academische vrijheid heeft ook een collectieve component, die samenhangt met de institutionele autonomie. Academische instellingen bepalen zelf als gemeenschap hoe zij hun kerntaken onderwijs en onderzoek inhoudelijk uitvoeren.
- Vrijheid van meningsuiting en academische vrijheid hebben een andere relatie tot diversiteit. Vrijheid van meningsuiting beschermt diversiteit in vrijwel alle opzichten, zonder eisen aan kwaliteit of onderbouwing van de uiting. Voor academische vrijheid

is diversiteit uitsluitend relevant in wetenschappelijke theorieën, onderzoeksmethoden en manieren van kennisverwerving. Wetenschappelijke onderbouwing is voorwaarde voor een volwaardige bijdrage aan een academisch debat.

Rolbewust en rolvast: rollen en verantwoordelijkheden

Rolbewustheid en rolvastheid zijn kernbegrippen voor de KNAW in hoe alle partijen het beste kunnen bijdragen aan de bescherming van de vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector (**hoofdstuk 4**). Van belang is daarbij dat iedere hiërarchisch hogere laag verantwoordelijkheid draagt voor de vrijheid van meningsuiting van de lagen eronder, terwijl er ook een morele verplichting is om horizontaal, tussen *peers*, elkaars vrijheid van meningsuiting te respecteren en te bevorderen.

Wetenschappers verenigen verschillende rollen in één persoon: zij zijn onderzoeker, vaak docent, lid van een academische gemeenschap, en vaak ook werknemer. De kaders voor de uitingsvrijheid van medewerkers zijn het recht en de principes en normen van de *Nederlandse Gedragscode Wetenschappelijke Integriteit* (NGWI). Net als voor ieder ander geldt dat hun uitingsvrijheid niet onbeperkt is, maar afgewogen dient te worden tegen andere vrijheden. Wetenschappers dragen verantwoordelijkheden jegens hun discipline, de wetenschap, de instelling waar ze werken en de maatschappij en in hun rol van docent speciaal ook jegens hun studenten. Deze verantwoordelijkheden vergen soms in redelijkheid enige zelfbeperking, al dan niet tijdelijk. Wetenschappers horen zich bewust te zijn van de rollen waarin ze opereren en de verantwoordelijkheden die daarbij horen. Bovendien horen ze zich op de hoogte te stellen van de cultuur, epistemische visie en mate van verwevenheid met maatschappelijke kwesties van andere wetenschapsgebieden, zodat een goed geïnformeerde dialoog tussen wetenschapsgebieden mogelijk wordt.

Studenten hebben een moreel recht op een breed georiënteerde opleiding. Daarbij bieden extracurriculaire activiteiten hun de kans de maatschappelijke rol van de kennisinstelling waaraan ze studeren mede vorm te geven. Zij hebben het recht op zelfexpressie, ook in de vorm van protesten en demonstraties. De instelling zal er alles aan doen om die rechten te beschermen. De collegezaal is een plek van open debat, respectvol en op basis van argumenten. De collegezaal is ook een *brave space*, in die zin dat studenten er ook met onwelkome ideeën geconfronteerd kunnen worden. Naast al deze (niet-juridische) rechten die studenten toekomen, zijn er ook plichten en verantwoordelijkheden: studenten horen de rechten en sociale, psychologische en fysieke veiligheid van anderen te respecteren, ook van hun docenten. Zij zijn gehouden aan de gedragscodes van hun instelling. Zij hebben het recht om hun eigen instelling, inclusief de daar geldende gedragscodes te bekritiseren, maar dienen de geëigende wegen te bewandelen voor het uitoefenen van dat recht.

Instellingsbestuurders (colleges van bestuur, decanen) dragen de grootste verantwoordelijkheid voor het beschermen van de vrijheid van meningsuiting in hun academische gemeenschap. Hogeronderwijsinstellingen hebben zelfbestuur en het college van bestuur is het bevoegd gezag. Instellingsbestuurders vervullen hun rollen en

verantwoordelijkheden het beste bij een houding van *active engagement*, een positieve toewijding aan een open debatcultuur. Die gaat hand in hand met actieve terughoudendheid bij het innemen van uitgesproken eigen standpunten. Maar die terughoudendheid kent grenzen waar waarden als die van de democratische rechtsstaat of van de wetenschap in het geding zijn. Instellingsbestuurders hebben een zorgplicht voor kennisoverdracht aan de leden van de academische gemeenschap over vrijheid van meningsuiting in de wetenschap en over academische vrijheid.

Aan kennisinstellingen vinden dagelijks debatten plaats, waarvan verreweg de meeste probleemloos verlopen. Maar er zijn omstandigheden die extra uitdagend kunnen zijn, zoals sommige teach-ins of andere demonstraties rond gepolariseerde onderwerpen, of de uitnodiging van controversiële sprekers. In principe moeten bestuurders zich inzetten om ook dit soort evenementen op een verantwoorde manier doorgang te laten vinden. Individuele instellingen kunnen daarbij echter eigen afwegingen maken. Terughoudendheid is een gedeeld uitgangspunt, maar kent grenzen. De besluitvorming van bestuurders hoort hoe dan ook transparant en consistent te zijn. Beslissingen hebben bij voorkeur draagvlak in de academische gemeenschap. Deze normen gelden ook bij oproepen aan bestuurders om stellingname in geopolitieke kwesties, bijvoorbeeld door het opschorten van samenwerkingen. In de afgelopen jaren zijn demonstraties een aantal malen uit de hand gelopen, soms ernstig. Ook in deze gevallen is het college van bestuur het bevoegd gezag op de eigen campus en in de gebouwen van de instelling. De omgang met soms gewelddadige incidenten is niet altijd goed verlopen. Maar ook bestuurders mogen fouten maken. Zaak is dan om te leren van die fouten. Mocht het toch nodig zijn een college van bestuur ter verantwoording te roepen voor een verkeerde beslissing, dan is de enige instantie die dat mag doen de raad van toezicht. De landelijke overheid heeft hier geen rol.

Ook als werkgever hebben instellingsbesturen een taak in het beschermen en respecteren van de vrijheid van meningsuiting van hun werknemers, die het recht hebben kritiek uit te oefenen op de eigen instelling en het eigen instellingsbestuur. Terughoudendheid is dus ook daar het uitgangspunt.

De belangrijkste rol van *overheidspartijen* in de bescherming van de vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector ligt in de moed van de terughoudendheid. Elke inhoudelijke sturing door de overheid in wie er moet of mag spreken (of juist niet), betekent een beknotting van de vrijheid van meningsuiting of academische vrijheid. Dit geldt ook als wet- of regelgeving zou worden aangenomen die instellingsbesturen verplicht op een bepaalde manier met de vrijheid van meningsuiting in hun academische gemeenschap om te gaan. Net als iedereen zijn ook de overheid en het instellingsbestuur gehouden aan de bestaande wettelijke kaders en daarop aanspreekbaar. Terughoudendheid past ook politieke partijen in die zin dat zij zich in het belang van een open samenleving horen te onthouden van verdachtmakingen van de wetenschap en van het creëren van een wetenschapsonvriendelijk klimaat.

Lessen uit het buitenland

Het ministerie verwijst in zijn adviesaanvraag specifiek naar de *Higher Education (Freedom of Speech) Act* uit het Verenigd Koninkrijk, behandeld in **hoofdstuk 5**. In deze wet worden de verplichtingen van universiteiten vastgelegd rond de bescherming en bevordering van vrijheid van meningsuiting en academische vrijheid. Dit soort wetgeving in het Verenigd Koninkrijk kan niet zonder meer als voorbeeld voor de Nederlandse situatie worden genomen, doordat de rechtssystemen verschillend zijn. In het VK is jurisprudentie belangrijker dan in Nederland. Dat neemt niet weg dat aan een *Act of Parliament* veel gewicht toekomt. Deze Act heeft bovendien een belangrijke rol als signaal doordat het één element uitlicht dat vanuit de overheid heel belangrijk wordt gevonden. Maar de nu ingevoerde *Higher Education (Freedom of Speech) Act* is een ernstige ingreep in de institutionele autonomie, en een miskenning van de terughoudendheid die de wetgever betaamt in de omgang met grondrechten. De wet lijkt daarnaast een gereed risico op bureaucratisering en *chilling effects* met zich mee te brengen. Ten slotte zit er spanning tussen deze wetgeving, die het instellingsbesturen onmogelijk maakt welke spreker dan ook te weren, en de eveneens bestaande verplichting om terrorisme te voorkomen. De concrete voorbeelden van de wegingskaders voor het al of niet toelaten van sprekers die in de 'guidelines' bij de *Act* zijn opgenomen kunnen wel behulpzaam zijn voor Nederlandse instellingsbesturen.

Wetenschappers in het maatschappelijk debat: de status van hun bijdragen

De rol van wetenschappers in het maatschappelijk debat en het belang van helderheid over de hoedanigheid waarin zij daaraan deelnemen wordt besproken in **hoofdstuk 6.**

Wetenschappers zijn zelf verantwoordelijk voor eerlijkheid en transparantie over de aard van hun bijdragen in het publieke debat, zoals ook de NGWI stipuleert. Het onderscheid tussen een professionele bijdrage en de mening van een betrokken burger is vaak niet zwart-wit, maar wetenschappers worden geacht de aard van hun bijdrage te duiden en daar rekenschap over af te leggen, ook over de manier waarop maatschappelijk engagement, waarden en wetenschap samengaan. Niet-wetenschappelijke factoren mogen niet de analyse en interpretatie van resultaten vertekenen. Wetenschappers zijn gehouden de mate van zekerheid van wetenschappelijke resultaten te vermelden. Waar nodig kunnen ze gebruikmaken van training in wetenschapscommunicatie. Het is zaak de categorie 'professionele bijdragen' niet onnodig benauwd te omschrijven. Wetenschappelijke training en onderzoekservaring kunnen maken dat bijdragen als 'professioneel' worden aangemerkt, ook als die strikt genomen niet over het specifieke (specialistische) vakgebied of het eigen onderzoek van de onderzoeker gaan. Geheel *off topic* zijn ze daarmee niet, en het is belangrijk dat deze bijdragen aan het maatschappelijk debat de plaats krijgen die ze toekomt.

De voornaamste aanbevelingen op een rij: wees rolbewust en rolvast

Alle partijen die betrokken zijn bij de vrije meningsuiting in de wetenschappelijke sector moeten zich bewust zijn van hun rol en die van anderen, en rolvast zijn bij hun optreden. Voor de *overheid* betekent dit voornamelijk de moed van de terughoudendheid en de erkenning van de institutionele autonomie en het zelfbestuur van de instellingen. De overheid onthoudt zich van inmenging in de inhoud van onderwijs, onderzoek en alle activiteiten op de campus die horen bij een academische onderwijsomgeving met een maatschappelijke verantwoordelijkheid. De aanwijzingsbevoegdheid van de minister heeft geen betrekking op ingrijpen in de vrijheid van meningsuiting.

Instellingsbestuurders dragen de voornaamste verantwoordelijkheid: zij moeten zich actief inzetten voor de bescherming van de vrijheid van meningsuiting aan hun instelling en het stimuleren van een open debatcultuur. Terughoudendheid in eigen expliciete stellingnames in inhoudelijke debatten over maatschappelijke kwesties is het aanbevolen uitgangspunt, maar soms is een andere keuze nodig. De KNAW adviseert expliciet, consistent en transparant te zijn over afwegingskaders en waarden van de organisatie en vroegtijdig de medezeggenschap en de academische gemeenschap in deze afwegingen te betrekken. De KNAW beveelt ook aan dat het instellingsbestuur er zorg voor draagt dat de leden van de academische gemeenschap kennis hebben van hun rechten, plichten en verantwoordelijkheden en van de diverse onderzoekstradities die tot verschillende legitieme vormen van deelname aan het maatschappelijk debat kunnen leiden.

De belangrijkste aanbeveling aan *wetenschappers* is dat zij zich bewust zijn van hun rollen en verantwoordelijkheden als onderzoeker, docent of deelnemer aan het publieke debat. Deelname aan het maatschappelijk debat is zeker wenselijk. Daarbij is het de verantwoordelijkheid van de wetenschapper om waar mogelijk het onderscheid tussen *on-topic* en *off-topic* bijdragen te verhelderen, maar bijdragen als wetenschapper strekken zich uit tot meer dan alleen het eigen specialisme. Eerlijkheid en transparantie zijn cruciaal bij het bespreken van wetenschappelijke resultaten, ook waar het gaat om het benoemen van waarden die het eigen onderzoek en interpretaties informeren. Voor het debat binnen de wetenschap is van belang dat wetenschappers zich ook op de hoogte te stellen van de cultuur, epistemische visie en mate van verwevenheid met maatschappelijke kwesties van andere wetenschapsgebieden. Ook dienen zij te waken voor verruwing in het debat met collega-wetenschappers, bijvoorbeeld via sociale media. Als docent zijn zij verantwoordelijk voor de bescherming van de vrijheid van meningsuiting van hun studenten en het creëren van een veilige leeromgeving.

Studenten wordt vooral aangeraden om vrijuit gebruik te maken van alle mogelijkheden die de universiteit hun biedt, niet alleen om wetenschappelijke kennis op te doen, maar ook voor maatschappelijke oriëntatie. De KNAW roept hen op om respect te hebben voor de speciale omgeving van de collegezaal, waarin de confrontatie met onwelkome of controversiële ideeën kan worden verkend. Studenten mogen de sociale, psychologische en fysieke veiligheid van medestudenten en docenten niet schenden.

SUMMARY

Request for advice

At the request of the Ministry of Education, Culture and Science (OCW), this advisory report examines freedom of expression in academia. It therefore addresses a matter of great importance to an open society: a culture of safe and open debate in science and scholarship.

More specifically, the Ministry has asked the Academy to examine the distinction between freedom of expression and academic freedom, as well as the respective roles and responsibilities of researchers, institutions and government bodies in safeguarding freedom of expression. The Academy has added students to this list. The Ministry has also asked whether any lessons can be learned from practices in other countries with regard to such safeguards. Finally, the Ministry is seeking clarification on the different roles that academics adopt in public debate: do they speak in a private capacity or as experts in their field, and where is the dividing line between the two? The Ministry's questions are not factual in nature, but require a reflective and conceptual response. This advisory report offers such a reflective analysis. It serves as a compass, rather than as a policy document and therefore discusses specific case studies only to a very limited extent.

Committee's working method

The committee conducted a literature review, consulted with groups of academic leaders, researchers and students, the Council for Culture and experts both within and outside the Academy. In addition, it sat in on meetings concerning position statements on geopolitical issues and academic freedom, and consulted with the Academy's Advisory Committee on Legal Safeguards for Academic Freedom.

Urgency of the issue

Although there have been several earlier reports on similar topics, the need to reflect on freedom of expression in academia remains urgent for several reasons (**Chapter 2**). Academia and society have been converging steadily for the past two decades. In addition to research and teaching, public knowledge institutions have a 'third mission': the transfer of knowledge for the benefit of society. While society requires such engagement from academia and asks for solutions to current technological and societal problems, it may also react dismissively to research findings.

Within knowledge institutions, students are emphatically demonstrating their societal engagement. This is understandable and even commendable, but it also sparks tensions within the academic community. Other factors also suggest that we need to rethink freedom of expression in academia. For example, although public trust in science is generally strong, the level of that trust is growing increasingly uneven across the population. More aggressive forms of communication, particularly on social media, have impacted the freedom and safety of academics. Developments abroad are also having a chilling effect, with people no longer daring to speak their minds. And, as in other countries, there are politicians in the Netherlands who champion measures that would infringe upon freedoms in the academic domain.

Freedom of expression and academic freedom

The Ministry's brief asks the Academy to make a 'clear distinction between circumstances in which academics invoke academic freedom on the one hand and the right to freedom of expression on the other'. While it is perfectly possible to distinguish between the two concepts (**Chapter 3**), it is more difficult to pinpoint which one applies to a specific contribution by an academic to public debate. The conceptual distinction is as follows:

- Freedom of expression is a universal (albeit not absolute) fundamental right enjoyed by all inhabitants of the Netherlands. Academic freedom is limited in three ways: a) it is reserved for members of the academic community; b) it applies only to statements made by academics that relate to their position and expertise (on-topic speech); c) such statements must, to the best of the speaker's or writer's knowledge, be true, valid or defensible based on established scientific or scholarly standards.
- There are two respects in which academic freedom goes beyond freedom of expression: a) freedom of expression pertains primarily to statements, whereas academic freedom also pertains to actions, such as experiments; b) freedom of expression is predominantly an individual right, whereas academic freedom also has a collective component, which is bound up with institutional autonomy. As communities, academic institutions decide for themselves how to implement the execution of their primary tasks of teaching and research.
- Freedom of expression and academic freedom have differing relationships with diversity. Freedom of expression protects diversity in virtually every way, without imposing any restrictions as to the quality or validity of the expression. In the

context of academic freedom, diversity is relevant solely in relation to scientific and scholarly theories, research methods and forms of knowledge acquisition. Scientific substantiation is a prerequisite for making a meaningful contribution to an academic debate.

Role-aware and role-consistent: roles and responsibilities

The Academy regards role awareness and role consistency as key concepts in determining how parties can best help safeguard freedom of expression in academia (**Chapter 4**). What is important here is that each higher level in the hierarchy bears responsibility for freedom of expression at the levels below it, and that there is a moral obligation at all levels to respect and uphold freedom of expression horizontally, among peers.

Academics wear several hats: they are researchers, they are often responsible for teaching, they are members of an academic community, and they are frequently also employees. The framework for employees' freedom of expression are set out in the law and in the *Netherlands Code of Conduct for Research Integrity* (NGWI), which defines principles and standards for good research practices. Like that of everyone else, academics' freedom of expression is not unlimited, but must be weighed against other freedoms. Academics have a responsibility to their discipline, to science and scholarship in general, to the institution where they work, to society at large, and, specifically in their role as teaching faculty, to their students. These responsibilities sometimes require a reasonable measure of self-restraint, whether or not temporarily. Academics should be aware of the roles they play and the corresponding responsibilities. In the interest of a well-informed dialogue across academic domains, academic should also familiarise themselves with the culture and epistemic views of other disciplines and the extent to which these disciplines are intertwined with societal issues.

Students have a moral right to a broad education. This includes access to extracurricular activities, which allow them to help shape the role that their knowledge institution plays in society. They have the right to express themselves, including in the form of protests or demonstrations. The institution should do everything in its power to protect those rights. The lecture hall is a place for open debate, conducted with mutual respect and based on arguments. It is also a 'brave space', meaning that students may find themselves grappling with uncomfortable ideas there. In addition to all these (extra-legal) rights, students also have duties and responsibilities: they must respect the rights and the social, psychological and physical safety of others, including the teaching faculty. They are subject to their institution's codes of conduct. They have the right to criticise their own institution, including the codes of conduct in effect there, but must exercise that right through the appropriate channels.

Institutional leadership (executive boards, deans) bear the greatest responsibility for safeguarding freedom of expression within their academic communities. Higher education institutions are self-governing, and the executive board is the competent

authority. Institutional leadership discharge their roles and responsibilities most effectively when they adopt an attitude of active engagement – a positive commitment to a culture of open debate, paired with a deliberate strategy of restraint when it comes to taking explicit (institutional) positions on societal issues. But that restraint reaches its limits when values such as the democratic rule of law or research integrity are at stake. Institutional leadership have a duty to ensure the transfer of knowledge concerning freedom of expression in academia and academic freedom to members of the academic community.

Debates are an everyday occurrence at public knowledge institutions, and the vast majority of them take place without incident. There are, however, circumstances that can be particularly challenging, including certain teach-ins or other demonstrations around polarising issues, or when controversial speakers are invited to the institution. As a general rule, institutional leadership should endeavour to ensure that events of this kind can proceed in a responsible manner. Individual institutions may take their own considered decisions, however. Restraint is a shared principle, but it has its limits. Leadership must, in any event, ensure that their decision-making is transparent and consistent. Ideally, their decisions should have widespread support within the academic community. These standards also hold when leadership is called on to take a stand on geopolitical issues, for example by suspending partnerships. The past few years have seen a number of demonstrations get out of hand, sometimes seriously. Even in such cases, the executive board is the competent authority on its own campus and within the institution's buildings. Incidents have not always been handled effectively, including some that turned violent. Institutional leadership are certainly allowed to make mistakes, but the point is to learn from those mistakes. Should it nevertheless prove necessary to hold an executive board accountable for a poor decision, the only body authorised to do so is the institution's supervisory board. The national government has no role to play here.

As employers, institutional leadership also have a responsibility to protect and respect their employees' freedom of expression; employees have the right to criticise their own institution and its board. In other words, here too, restraint must be the guiding principle.

Government bodies can play a major role in safeguarding freedom of expression in academia by exercising the courage of restraint. Any government interference in determining who should or may speak (or, conversely, who may not) amounts to an infringement of freedom of expression or academic freedom. This would also apply if laws or regulations were to be adopted that compelled institutional executive boards to regulate freedom of expression within their academic communities in a specified manner. Like everyone else, government authorities and the institution's board are subject to the existing legal frameworks and can be held accountable for non-compliance.

Restraint should also be exercised by political parties; in the interests of an open society, they should refrain from casting aspersions on and fostering an environment hostile to science and scholarship.

Lessons from abroad

In its request for advice, the Ministry refers specifically to the UK's Higher Education (Freedom of Speech) Act, discussed in **Chapter 5**. This Act defines the duties of universities to protect and promote freedom of speech and academic freedom. Dutch legislation cannot simply be modelled on legislation of this kind in the United Kingdom, because the legal systems differ. Case law is more important in the UK than in the Netherlands. Nevertheless, an *Act of Parliament* carries considerable weight. The relevant Act also sends a strong message, by highlighting one specific factor that the government regards as crucial. However, the Higher Education (Freedom of Speech) Act, which has now come into force, seriously encroaches upon institutional autonomy and fails to recognise the restraint that the legislator should exercise when addressing fundamental rights. The Act also appears to carry an inherent risk of increased bureaucracy and chilling effects. Finally, the Act, which prohibits institutional leadership from barring any speaker whatsoever, clashes with the existing duty to prevent terrorism. The guidance issued in relation to the Act offers specific examples of frameworks for assessing whether or not to admit speakers; these examples may well be of use to the executive boards of Dutch institutions.

Academics participating in public debate: the status of their input

Chapter 6 discusses the role of academics in public debate and why it is important to clarify the capacity in which they are commenting publicly.

Academics are themselves responsible for being honest and transparent about the nature of their participation in public debate, as stipulated in the *Netherlands Code of Conduct for Research Integrity*. There is often no clear-cut distinction between a professional statement and the viewpoint of an engaged member of the public. However, academics are expected to clarify and account for the nature of their comments, including the interface between societal engagement, values, and science or scholarship. Factors not based on science and scholarship should not distort the analysis and interpretation of results. Academics are obligated to state how confident they are in their research findings. Where necessary, they can receive training in science communication. It is important to avoid an unnecessarily narrow characterisation of the category 'professional input'. A researcher's academic training and research experience may mean that their commentary can be regarded as 'professional' even if, strictly speaking, it does not directly relate to their specific (specialist) field or their own research. This does not mean that they are speaking entirely off-topic, and their contributions to societal debate should be given the attention they deserve.

Main recommendations: be role-aware and role-consistent

All parties concerned with freedom of expression in academia must be aware of their own role and that of others, and be consistent in the way they fulfil their role. For *government*, this essentially means exercising the courage of restraint and recognising the autonomy and self-governance of institutions. Government should refrain from interfering in the content of education, research, and any on-campus activities associated with a societally responsible academic environment. The Minister's authority to issue instructions does not extend to interfering with freedom of expression.

Institutional leadership bear the greatest responsibility: they must actively work to safeguard freedom of expression within their institution and to foster a culture of open debate. The recommended approach is to exercise restraint in taking explicit positions in debates on societal issues, but sometimes a different course of action is necessary. The Academy recommends being explicit, consistent and transparent about the organisation's decision-making frameworks and values, and involving representative bodies and the academic community in the associated deliberations at the earliest possible stage. It also recommends that the institution's board ensure that members of the academic community are aware of their rights, duties and responsibilities, as well as of the various research traditions that may lead to differing legitimate forms of engagement in public debate.

The main recommendation for *academics* is that they should be aware of their roles and responsibilities as researchers, teaching faculty, or participants in public debate. It is absolutely desirable that they engage in public debate. Where possible, they are responsible for clarifying the distinction between on-topic and off-topic contributions, but as academics their input may well extend beyond their own area of expertise. Honesty and transparency are crucial when discussing research findings, including when identifying the values that inform one's own research and interpretations. When the debate takes place within the academic community, academics should also familiarise themselves with the culture and epistemic views of other disciplines and the extent to which those disciplines are intertwined with societal issues. They should also be careful to avoid increasing acrimony in debates with fellow academics, for example on social media. As teaching faculty, they are responsible for safeguarding their students' freedom of expression and for creating a safe learning environment.

Students are advised to capitalise on every opportunity the university offers them not only to acquire academic knowledge but also for social and societal orientation. The Academy urges them to respect the special context of the lecture hall, a place in which they can explore how to engage with uncomfortable or controversial ideas. Students must not jeopardise the social, psychological and physical safety of their fellow students and teaching faculty.

1. INLEIDING

1.1 Waarom steeds weer?

Voor u ligt een adviesrapport over vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector, een rapport dat *in tandem* verschijnt met dat over juridische borging van academische vrijheid (KNAW, 2026). Beide rapporten zijn geschreven op verzoek van het ministerie van OCW. De onderwerpen zijn nauw verwant (zie hoofdstuk 3 voor de begripsbepaling) en worden in deze beide adviesrapporten niet voor het eerst behandeld. In het recente verleden is er een serie adviezen over dezelfde thematiek gepubliceerd, zowel door de KNAW als door universiteiten in binnen- en buitenland, UNESCO en andere wetenschapsacademies (zie hiervoor de literatuurlijst in hoofdstuk 9).

In principe lijkt de vraag naar vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector geen nieuw antwoord nodig te hebben: wetenschappers hebben, net als iedereen, vrijheid van meningsuiting. Die wordt beschermd door artikel 7 van onze Grondwet en artikel 10 van het Europese verdrag voor de rechten van de mens (EVRM). De grenzen van de vrijheid van meningsuiting, ook in het spanningsveld met andere vrijheden en rechten, zijn onderwerp van het staatsrecht en werken door in het strafrecht en burgerlijk recht. Voor zover er aspecten specifiek zijn voor het gedrag van wetenschappers, worden die deels benoemd en genormeerd in de *Nederlandse Gedragscode Wetenschappelijke Integriteit*[1] (NGWI, 2018; NGWI, 2027) en door de gedragscodes van de eigen

1 De gedragscode uit 2018 wordt op dit moment geactualiseerd. De principes – eerlijkheid, zorgvuldigheid, transparantie, onafhankelijkheid en verantwoordelijkheid – blijven in de herziene versie ongewijzigd. De herziene code (*Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit*, 2027) treedt in werking op 1 januari 2027. De NGWI 2018 wordt op dat moment ingetrokken, maar blijft van toepassing op onderzoeksactiviteiten die gestart zijn voor de inwerkingtreding van de NGWI 2027. Tijdens het opstellen van dit adviesrapport was de definitieve tekst van de NGWI 2027 nog niet vastgesteld.

instelling. De NGWI schrijft voor dat wetenschappers duidelijk moeten zijn over de rol waarin ze deelnemen aan het maatschappelijk debat: is dat op basis van professionele expertise of is het op persoonlijke titel? Toegegeven: daar valt wel meer over te zeggen (zie hoofdstuk 3.2 en 6.2).

Toch is een nieuw advies wenselijk. Zoals blijkt uit hoofdstuk 2 van dit adviesrapport zijn de onderwerpen academische vrijheid en vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector telkens opnieuw actueel en urgent, door allerlei maatschappelijke en academische ontwikkelingen. Maar de belangrijkste reden om deze thema's steeds opnieuw te doordenken en te bediscussiëren is de positieve rol van vrije meningsuiting en in het bijzonder de vrije wetenschap in en voor onze maatschappij. Vrijheid van meningsuiting voedt en verrijkt het maatschappelijk debat. In onze Nederlandse context is zij ook een instrument van zelfverwezenlijking, dat niet alleen door wetgeving wordt beschermd, maar vooral ook een fundamenteel element is van een democratische cultuur die oog heeft voor individuele rechten en bescherming van minderheden.

In een open samenleving, die gelijkheid, gelijkwaardigheid en vrijheid hoog in het vaandel voert, moeten bepaalde instellingen en sectoren in de grootst mogelijke onafhankelijkheid hun werk kunnen doen. De rechtspraak garandeert dat iedereen voor de wet gelijk wordt behandeld, publieke media maken kwalitatief hoogwaardige en kritisch getoetste informatie voor iedereen beschikbaar, de wetenschap produceert op methodische en integere wijze betrouwbare nieuwe kennis en inzichten en leidt kritische burgers op, die vertrouwd zijn met wetenschappelijke methodes. De artistieke sector kan nog aan dit drietal worden toegevoegd: die draagt met uitingen en onderzoek eveneens bij aan een pluriform, meerkleurig perspectief. Alle vier deze instellingen en sectoren volgen (naast andere functies) kritisch de maatschappelijke ontwikkelingen. Alle maken ze geheel of ten dele gebruik van publieke middelen, die door de overheid ter beschikking worden gesteld om ze in staat te stellen hun vitale functie onafhankelijk uit te oefenen. Het is een van de paradoxen van een open maatschappij dat zij instellingen kent waarbij weloverwogen en principieel wordt afgezien van de regel 'wie betaalt, bepaalt'. Inhoudelijke bemoeienis van overheidswege met rechtspraak, media, kunst of wetenschap is niet aan de orde, behoudens de stelselverantwoordelijkheden en de wetgevende en uitvoerende macht die de overheid toekomt. Het evenwicht is kwetsbaar en vergt rolvastheid en goede trouw van alle betrokkenen.

Vrijheden als academische vrijheid en vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector zijn dan ook niet zomaar rechten die wetenschappers op frivole gronden zouden opeisen als een speciaal privilege: het is de maatschappij zelf die een groot belang heeft bij de bescherming ervan op basis van de gedeelde waarden van een open maatschappij. Vrije meningsuiting is essentieel voor de ongehinderde uitwisseling van ideeën, informatie en kennis, en daarmee fundamenteel voor onze democratie. Dit besef is cruciaal en het klinkt ook door in de adviesaanvraag van het ministerie, die veel nadruk legt op de *bescherming* van de vrijheid van meningsuiting. Voor die bescherming is inzicht

in rollen en verantwoordelijkheden essentieel. Dit adviesrapport laat zien dat het de moed van terughoudendheid vergt van overheid en instellingsbesturen. Het legt ook grote verantwoordelijkheden op aan alle wetenschappers, indien ze in hun rol van wetenschapper deelnemen aan een debat. Zij moeten hun vrijheid gebruiken volgens de principes van wetenschappelijke integriteit: eerlijk, zorgvuldig, onafhankelijk, verantwoordelijk en transparant.

Gezien deze belangen is het voortdurend opnieuw doordenken van de rol van vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector (evenals de rol van academische vrijheid) een waarde op zich. Vandaar dat de KNAW zonder aarzeling de adviesopdracht van het ministerie heeft aanvaard en zich – opnieuw – heeft gebogen over deze kwesties. Daarmee is dit een waardenbewust adviesrapport, waarin de KNAW zich weloverwogen en principieel, maar ook vanzelfsprekend, achter de waarden van een open, democratische en rechtsstatelijke maatschappij stelt.

1.2 Aanleiding

Het *positieve* belang van academische vrijheid heeft de laatste jaren niet vaak centraal gestaan; de problemen ermee des te meer. De KNAW heeft sinds 2018 verschillende adviezen gepubliceerd over academische vrijheid. In het meest recente adviesrapport 'Academische vrijheid in Nederland: reactie op actuele dreigingen' (KNAW, 2025) analyseert de KNAW de bedreigingen van de academische vrijheid en roept op tot maatregelen om deze beter te beschermen. De geïdentificeerde bedreigingen betreffen de toenemende externe sturing van de wetenschap, onder meer door de wijze waarop deze gefinancierd wordt, en beperkingen van de vrijheid tot wetenschappelijke samenwerking. Ook constateert de KNAW – en dat is rechtstreeks van belang voor dit adviesrapport – dat wetenschappers die deelnemen aan het maatschappelijk debat geregeld bedreigd en geïntimideerd worden, waardoor hun stem verloren dreigt te gaan. Bovendien zijn er spanningen binnen de academische gemeenschap zelf naar aanleiding van demonstraties en debatten op universiteiten over controversiële maatschappelijke onderwerpen, of vanwege uitnodigingen van sprekers met omstreden opvattingen. Hoewel het KNAW-adviesrapport van 2025 primair ging over academische vrijheid, raakte het zodoende ook aan spanningen rondom het uiten van bepaalde standpunten, dus aan vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector.

In reactie op het KNAW-adviesrapport uit 2025 heeft het ministerie van OCW de KNAW verzocht om aanvullend advies uit te brengen over twee aspecten die in dit eerdere rapport aan de orde komen: 1) de juridische borging van academische vrijheid en 2) vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector (zie bijlage 1 voor de adviesaanvraag). De KNAW heeft in september 2025 twee separate adviescommissies ingesteld om beide opdrachten uit te werken. Het adviesrapport over de juridische borging van academische vrijheid zal gelijktijdig met dit adviesrapport beschikbaar komen (KNAW, 2026).

In de adviesaanvraag over vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector verwijst OCW naar de campusprotesten en teach-ins van de laatste jaren. Met 'teach-ins' worden manifestaties en demonstraties bedoeld die gecombineerd worden met lezingen en debat. De brief stelt dat het noodzakelijk is dat er bij 'kennisinstellingen en onderzoeksinstituten een cultuur is waarbij iedereen zich veilig voelt om te discussiëren, ook wanneer meningen of wetenschappelijke expertise botsen'. Daarbij vermeldt de brief het belang van een helder onderscheid 'tussen wanneer wetenschappers een beroep doen op hun academische vrijheid en wanneer op hun recht op vrijheid van meningsuiting'. Het ministerie vraagt de KNAW in elk geval in te gaan op:

1. de rollen en verantwoordelijkheden van individuele onderzoekers, instellingen en overheidspartijen bij het beschermen van vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector;
2. de lessen die mogelijk te trekken zijn uit de wijze waarop vrijheid van meningsuiting binnen de wetenschappelijke sector in andere landen wordt geborgd; en
3. het onderscheid tussen de verschillende bijdragen aan het publieke debat door wetenschappers: meningen die zij als burgers naar voren brengen en standpunten die voortkomen uit wetenschappelijke expertise. Wetenschappers worden geacht dit verschil zelf in het oog te houden. Het ministerie vraagt of daar nadere handvatten voor nodig zijn.

Anders dan in de eerdere rapporten van de KNAW staat in dit adviesrapport niet de academische vrijheid maar de vrijheid van meningsuiting centraal, en daarmee ook het verschil en de overlap tussen deze twee begrippen (zie hoofdstuk 3). In haar adviesaanvraag vraagt OCW aan de KNAW niet alleen het wetenschappelijk onderzoek en onderwijs aan de universiteiten in ogenschouw te nemen, maar ook aan de hogescholen, in de academische ziekenhuizen en bij de instituten van de KNAW en NWO.

De volledige opdrachtomschrijving van OCW is overgenomen in het instellingsbesluit van de KNAW-adviescommissie Vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector, zie bijlage 2 van dit adviesrapport.

1.3 Samenstelling van de adviescommissie

De door het KNAW-bestuur ingestelde adviescommissie 'Vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector' bestond uit de volgende leden:

- Ineke Sluiter (voorzitter), universiteitshoogleraar en hoogleraar Griekse taal- en letterkunde, Universiteit Leiden;
- Daniëlle Arets, lector ontwerpen aan de journalistiek, Fontys Hogeschool in Tilburg;
- Christel van Eck, universitair docent, Amsterdam School of Communication Research, Universiteit van Amsterdam;
- Halleh Ghorashi, hoogleraar diversiteit en integratie, Vrije Universiteit Amsterdam;
- Ibo van de Poel, hoogleraar ethiek en techniek, TU Delft;

- Jan Smits, hoogleraar privaatrecht en decaan van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid en met ingang van 1 maart 2026 interim-rector Universiteit Maastricht.

De leden Halleh Ghorashi en Ibo van de Poel zijn tevens lid van de vaste KNAW-Commissie voor de Vrijheid van Wetenschapsbeoefening. De commissie werd ondersteund door een secretaris, Hanneke van Doorn (senior beleidsmedewerker KNAW).

1.4 Observaties m.b.t. opdracht; werkwijze

Over wie: ook studenten

In de opdracht aan de KNAW gaat het over 'de wetenschappelijke sector'. De 'wetenschappelijke sector' omvat universiteiten, hogescholen, umc's, en NWO- en KNAW-instituten. Dit adviesrapport gebruikt de term 'wetenschapper' om te verwijzen naar al diegenen in deze instellingen die in hun professionele rol betrokken zijn bij het doen van wetenschappelijk onderzoek en/of het geven van onderwijs. Dat zijn alle werknemers in de wetenschappelijke staf, inclusief de promovendi, maar ook gastonderzoekers of -docenten, buitenpromovendi en emeriti, die dezelfde betrokkenheid kunnen hebben zonder dienstverband met de universiteit. Waar dit adviesrapport spreekt over de 'academische gemeenschap' gaat het nadrukkelijk zowel om universiteiten als hogescholen, umc's en de instituten van KNAW en NWO.[2] Bij die gemeenschap behoren ook de ondersteunende diensten.

De KNAW heeft geconstateerd dat studenten niet specifiek genoemd zijn in de opdracht van de minister, ondanks het feit dat zij vaak, als de grootste groep op de campus, de geëngageerde aanjagers zijn geweest van debat over maatschappelijke kwesties. Wel wordt er indirect naar de studenten verwezen in de vermelding van 'campusprotesten en teach-ins'. Dit zijn momenten waarop studenten gebruikmaken van hun vrijheid van meningsuiting en demonstratierecht. De KNAW achtte het daarom noodzakelijk ook de rol van de studenten in bredere zin op te nemen in haar opdracht.

Een normatieve vraag

Verder constateert de KNAW dat de vraag van het ministerie normatief is, niet descriptief. Het gaat er niet om wat de rollen en verantwoordelijkheden *zijn*, maar wat ze *zouden moeten zijn*. De KNAW ziet het niet als haar taak om één norm op te leggen aan alle wetenschappelijke instellingen, maar wel om de overwegingen inzichtelijk te maken op basis waarvan instellingen waardengedreven keuzes kunnen maken. Daardoor is dit adviesrapport beschouwelijk van aard. Het is een kompas eerder dan een beleidsstuk, en gaat slechts zeer beperkt in op concrete casuïstiek.

2 TO2-instellingen (de vijf grote Nederlandse instituten voor toegepast onderzoek) vallen buiten de opdracht van het ministerie; zij worden hier daarom buiten beschouwing gelaten. Voor adviescolleges, zie hoofdstuk 6.3. Ook wetenschappers die als zodanig werkzaam zijn bij bedrijven, en die zich persoonlijk verplicht hebben zich aan de NGWI te houden, vallen buiten het kader van dit rapport.

Twee adviesrapporten

Een laatste observatie betreft de relatie tussen de beide adviesopdrachten die het ministerie aan de KNAW heeft verstrekt: één betrof de vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector, het tweede de juridische borging van academische vrijheid. Beide rapporten hebben veel raakvlakken, en ze verwijzen regelmatig naar elkaar. De verschillende onderwerpen leiden echter tot wezenlijk verschillende rapporten: dit rapport is een meer beschouwelijk stuk over academische cultuur, rollen en verantwoordelijkheden, het andere rapport is een juridische verhandeling. De verschillende vraagstellingen hebben geleid tot ook stilistisch verschillende rapporten. Een belangrijk verschil tussen de centrale onderwerpen is dat vrijheid van meningsuiting goed is ingekaderd in bestaande wet- en regelgeving. De adviesaanvraag over dit onderwerp heeft betrekking op de inhoudelijke bescherming van dat grondrecht. Daarbij is de rol van de overheid uiterst beperkt, doordat inhoudelijke bemoeienis kan neerkomen op een feitelijke begrenzing van de vrijheid van meningsuiting. Academische vrijheid kent daarentegen belangrijke lacunes in het bestaande juridisch kader, zoals het adviesrapport over de juridische borging laat zien. Voor zover de inrichting van een dergelijk kader een overheidsaangelegenheid is, geldt evenzeer als bij vrijheid van meningsuiting dat die inrichting zich niet mag uitstrekken tot inhoudelijke bemoeienis. Hoewel het dus om twee onderscheiden rapporten gaat, zal onvermijdelijk de term 'academische vrijheid' ook in dit adviesrapport geregeld vallen.

Werkwijze

De commissie is, in afstemming met de adviescommissie 'Juridische borging van academische vrijheid', begonnen met het verzamelen van relevante literatuur uit binnen- en buitenland over vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector, ook in relatie tot veiligheid, en over academische vrijheid. Ook literatuur over wetenschappelijk integriteit is meegenomen.

Om beter inzicht te krijgen in de rollen en verantwoordelijkheden die de verschillende partijen voor zichzelf en voor andere partijen zien, heeft de commissie zes onlinegesprekken gevoerd met groepen van bestuurders en medewerkers van kennisinstellingen en met studenten. Er is onder andere gesproken over overwegingen bij besluitvorming over bijvoorbeeld het al dan niet uitnodigen van controversiële sprekers voor een debat op de campus, het innemen van standpunten over internationale conflicten, en deelname van wetenschappers aan demonstraties. Verder is er een gesprek geweest met de Raad voor Cultuur, naar aanleiding van het adviesrapport *Maken (z)onder druk* over artistieke vrijheid, dat begin 2026 is gepubliceerd, met het oog op de verwantschap tussen artistieke en academische vrijheid. De resultaten zijn gedeeld met de adviescommissie 'Juridische borging van academische vrijheid'. Om meer informatie te vergaren over de Britse Higher Education (Freedom of Speech) Act, heeft de commissie gesproken met enkele experts in het Verenigd Koninkrijk. Een lijst van alle gesprekspartners is opgenomen in bijlage 3 van dit adviesrapport.

Naast bovenstaande online gesprekken waren leden van de commissie ook aanwezig bij het door het KNAW-bestuur georganiseerde debat met leden van de KNAW over het betrekken van geopolitieke standpunten door wetenschappelijke instellingen op 15 december 2025, en bij een bijeenkomst in het kader van de landelijke dialoog over academische vrijheid, aangezwengeld door de Nederlandse rectoren, aan de Vrije Universiteit op 22 mei 2026. Verder is gesproken met de vaste KNAW-Commissie voor de Vrijheid van Wetenschapsbeoefening waarvan de leden veel expertise hebben over de onderwerpen in deze adviesaanvraag. Ook is er veelvuldig afstemming geweest met de voorzitter en secretaris van de KNAW-adviescommissie 'Juridische borging van academische vrijheid'.

Nadat de eerste contouren van het adviesrapport zich hadden afgetekend, zijn deze voorgelegd aan een groep experts in een discussiebijeenkomst in het Trippenhuis, de thuisbasis van de KNAW. Tijdens deze expertbijeenkomst is besproken of er nog aspecten ontbraken en wat de meest zinvolle aanbevelingen zouden zijn. Een lijst van deelnemers en het programma van de expertbijeenkomst is te vinden in bijlage 4.

De commissie is vier keer bijeengekomen en heeft op basis van de verzamelde informatie een conceptversie van het adviesrapport opgesteld. Volgens de gebruikelijk werkwijze van de KNAW is het conceptrapport voorgelegd aan externe referenten. Zie bijlage 5 voor de namen van de referenten. Daarnaast is het conceptrapport voor commentaar voorgelegd aan de KNAW-adviesraden inclusief de Commissie voor de Vrijheid van Wetenschapsbeoefening. De commentaren van de referenten en raden zijn vervolgens door de commissie verwerkt. Het adviesrapport is 8 september 2026 besproken in de vergadering van het KNAW-bestuur en vastgesteld.

1.5 Terminologie

In de discussie over de rol van wetenschap en wetenschappers in het publieke debat komt geregeld de vraag op of maatschappelijke stellingname en wetenschap zich überhaupt laten verzoenen, ondanks de 'vermaatschappelijking' van wetenschap in de afgelopen jaren (zie hierover hoofdstuk 2). Dit is uiteraard een kwestie die het hart raakt van de vraag naar vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector. De terminologie waarin het gesprek over deze vraag wordt ingekleed leidt vaak tot hevige reacties omdat veel van de in het debat gebruikte termen zelf allerlei vooronderstellingen als bagage hebben en zodoende als (retorische) *frames* kunnen fungeren. Vandaar dat dit adviesrapport hier een analyse van belangrijke termen bevat, overigens zonder de illusie dat het daarmee verdere discussie over beladen taal voorkomt of de kwestie voorgoed beslecht. Hieronder worden onder meer 'neutraliteit', 'objectiviteit', 'intersubjectiviteit', 'pluralisme', en (wetenschappelijk) 'activisme' besproken.

Geen tegenstelling tussen maatschappelijk engagement en wetenschap

Om te beginnen is het cruciaal om geen valse tegenstelling te creëren tussen maatschappelijk engagement en wetenschap. Het is begrijpelijk en zeker niet onjuist dat de adviesaanvraag, het KNAW-adviesrapport over academische vrijheid uit 2025 en ook de NGWI wijzen op het belang van het uit elkaar houden van 'professionele wetenschappelijke opvatting' en 'persoonlijke mening'. Meningen kunnen over van alles gaan en hoeven niet aan dezelfde standaarden te voldoen als een 'professionele wetenschappelijke opvatting', zoals standaarden voor de wijze en mate van onderbouwing. Er moet aan veel voorwaarden zijn voldaan wil een uitspraak tellen als wetenschappelijk: die moet navolgbaar en controleerbaar zijn en helder over de onderzoeksbasis, methode en argumentatie waarop zij gebaseerd is. Aan de andere kant kan een 'professionele wetenschappelijke opvatting' zeer wel *samengaan met* een 'persoonlijke overtuiging', of eventueel: een mening. Dat geldt niet alleen voor bijvoorbeeld een fysicus, die prima in God kan geloven of in het bestaan van vrije wil. Het kan ook gelden voor de (normatieve) overtuiging van een bioloog dat onze planeet of de natuur of biodiversiteit onze zorg en aandacht verdient.

Neutraliteit

Professionele wetenschappelijke opvattingen impliceren geen 'neutraliteit' (in de zin van waardenvrij zijn), alsof het wetenschappers om het even zou zijn wat zij onderzoeken, hoe zij dat doen, of wat er met hun resultaten gebeurt. Niettemin bestaat over dit gebruik van termen discussie. Sommige (exacte) wetenschappers stellen dat wetenschap 'neutraal' en 'onpartijdig' is. Die termen zijn gepast in die zin dat wetenschappers eerlijk en onafhankelijk (NGWI, 2018; NGWI, 2027) dienen te zijn waar het gaat om de resultaten van onderzoek,[3] maar voor andere aspecten van het wetenschappelijk bedrijf gelden ze niet zonder meer. Keuzes voor onderzoeksobjecten, aanvaardbare methodes of wijze van verspreiding van resultaten worden niet uitputtend bepaald door wetenschappelijke inzichten; daarbij spelen ook waarden en normatieve overwegingen een rol.

Ook instellingen van wetenschappelijk onderzoek, die zichzelf gewoonlijk ook als een waardengemeenschap beschouwen, hoeven niet 'neutraal' of 'waardenvrij' te zijn. Op basis van hun maatschappelijke rol en gedeelde waarden maken ook instellingen keuzes in onderzoek en onderwijs, naast de wetenschappelijke gronden daarvoor. Voorbeelden zijn de keuze om klimaatonderzoek te doen, onderzoek te doen naar de relatie tussen generaties, of naar de rol van het gedeelde verleden in postkoloniaal onderzoek. Dit zijn primair keuzes van onderzoekers, individueel of in teams, maar institutioneel worden ook strategische keuzes gemaakt die vaak ingegeven zijn door ideeën over 'het juiste om te doen'. Dit past bij de maatschappelijke rol van de kennisinstellingen als een van de onafhankelijke tegenmachten en pijlers van democratie en rechtsstaat.

3 De principes van integere wetenschap, zoals geformuleerd in de NGWI, zijn eerlijkheid, zorgvuldigheid, transparantie, onafhankelijkheid en verantwoordelijkheid.

Waarden in de wetenschap

Maatschappelijk engagement is een kracht van de wetenschap, geen zwakte. Het is dus van groot belang om verschillen hierin te erkennen, zowel tussen wetenschapsgebieden als tussen individuele wetenschappers. Waarden kunnen en mogen centraal staan. Voor sommigen gaat het primair om waarheidsvinding. Anderen (bijvoorbeeld in de ingenieurswetenschappen of ander praktijkgericht onderzoek) leggen misschien meer nadruk op maatschappelijke bruikbaarheid of nut van kennis. Weer anderen (zoals in sommige delen van de geestes- en sociale wetenschappen) benadrukken *justice-oriented* wetenschap: wetenschap die onderzoek doet naar en rekening houdt met historische en actuele onrechtvaardigheden en ongelijke verdeling van macht, en die zo gelijkwaardigheid en duurzaamheid probeert te bevorderen.

Ondanks verschillen tussen wetenschapsgebieden gelden ook discipline-overstijgende wetenschappelijke integriteitsnormen, zoals de principes en normen van de NGWI. Dit betekent dat normatieve opvattingen ook in de wetenschap kunnen en mogen verschillen, zolang maar voldaan wordt aan algemeen onderschreven integriteitsnormen zoals eerlijkheid, zorgvuldigheid en transparantie over methoden, resultaten, gegenereerde kennis en de waarden die hieraan ten grondslag liggen.

Objectiviteit

Het begrip 'objectiviteit' is soms niet scherp te onderscheiden van 'neutraliteit'. 'Objectiviteit' wordt door sommige wetenschapsgebieden en wetenschappers (en soms door niet-wetenschappers) als dé standaard van wetenschap beschouwd. Maar 'objectiviteit' is een filosofisch omstreden begrip en niet voor alle onderwerpen en alle wetenschapsgebieden een vanzelfsprekende term. Bij de bestudering van maatschappelijke problemen zullen verantwoordelijke onderzoekers zich bewust zijn van de onmogelijkheid van absolute objectiviteit: zij hebben inzicht in hun eigen perspectief, ervaring en positionaliteit en zijn daar open over. Dit doet niets af aan hun wetenschappelijkheid of aan het feit dat hun resultaten in wetenschappelijk debat kritisch bevraagd kunnen worden. Ook laat het onverlet dat zij gehouden zijn aan standaarden van gedegen wetenschappelijk onderzoek. Waar 'objectiviteit' minder geschikt is, zullen veel wetenschappers wel streven naar 'intersubjectiviteit', waarbij in elk geval overeenstemming wordt bereikt over een gedeeld begrip van een probleem of situatie en de wederzijdse ervaring daarvan, en daarmee over navolgbaarheid en controleerbaarheid.

Pluralisme en diversiteit

Een andere veel gehanteerde term is 'pluralisme'. Moet de universiteit of een andere kennisinstelling een plek zijn voor principieel pluralisme (Rossi, 2025) of pluriformiteit? Zeker is het wenselijk dat een universiteit ruimte biedt voor diverse opvattingen. Wetenschap floreert tenslotte bij debat; dat verdient het om actief gestimuleerd te worden. Diversiteit gaat dan over epistemische en methodologische diversiteit, en de verschillende paradigma's die gehanteerd worden. Dat zijn de vormen die wetenschappelijk relevant zijn. Diversiteit van wetenschappelijke benadering, meerstemmigheid en het belang

van dialoog en debat, het zijn begrippen waaraan breed waarde wordt gehecht. Dit is op zichzelf al een normatief uitgangspunt van de wetenschap. Ook wanneer wetenschappers dit soort uitgangspunten van de wetenschap in het maatschappelijk debat beschermen, is dat een waardenbewuste activiteit. Zij kwijten zich van hun morele taak als wetenschapper én burger; vrijheid van meningsuiting is immers sterk verknoopt met pluralisme. Daarmee is het uitgangspunt open en positief: vrijheid, niet inperking behoort centraal te staan. In de zin van al het voorgaande hanteert bijvoorbeeld ook het adviesrapport van de KNAW over juridische borging de term 'pluralisme' (KNAW, 2026). Die term moet daarbij niet opgevat worden als het principe dat elke mening of opvatting even goed is of evenveel bestaansrecht heeft. Ten eerste gaat het in de wetenschap niet om meningen of opvattingen maar om wat wetenschappelijk onderbouwd kan worden. Ten tweede suggereert een dergelijke invulling van pluralisme ongemerkt toch weer een vorm van neutraliteit, wat in de praktische uitwerking onbedoeld kan omslaan in relativisme. Dan zouden verschillende perspectieven slechts naast elkaar bestaan zonder dat zij met elkaar in dialoog en debat worden gebracht en aan gemeenschappelijke wetenschappelijke normen worden getoetst. Dat past niet bij het feit dat universiteiten ook waardengemeenschappen zijn. Ten derde is het van belang te erkennen dat binnen een pluraliteit van opvattingen ook machtsverschillen een rol kunnen spelen.

Wetenschappelijk activisme

'Wetenschappelijk activisme' is een label dat veelal in negatieve zin gebruikt wordt als frame om het optreden van een maatschappelijk geëngageerde wetenschapper te diskwalificeren. De term suggereert dan dat een dergelijke wetenschapper automatisch bevooroordeeld is. Maar dat hoeft geenszins het geval te zijn, en alleen als dat wél zo is, handelt de wetenschapper in strijd met de eerlijkheid, zorgvuldigheid en onafhankelijkheid van integere wetenschap. Tegelijk wordt de term 'activist' door sommige wetenschappers als geuzennaam omarmd. Professionele wetenschappelijke inzichten voeden dan hun maatschappelijk engagement en vallen sterk samen met hun waarden. Bezorgdheid die voortkomt uit hun wetenschappelijke inzichten maakt dat zij zich verantwoordelijk voelen voor (meestal) het voorkómen van maatschappelijke schade of misstanden en voor het beschermen van de wetenschap tegen bijvoorbeeld misinformatie. Over de vraag hoe activisme (binnen de grenzen van de wet) zich verhoudt tot wetenschap gaat paragraaf 6.5.

In dit adviesrapport tracht de KNAW verstandig om te gaan met de hierboven gesignaleerde terminologische spanningen, die binnen en buiten de wetenschap tot discussie leiden. Waar binnen dit adviesrapport citaten staan van anderen laten we dit soort termen gewoon staan; waar nodig worden aanhalingstekens gebruikt, om te voorkomen dat er teveel nadruk komt te liggen op een discussie die al gauw semantisch kan lijken, maar voor veel wetenschappers de kern raakt van hun epistemische visie.

1.6 Leeswijzer

Vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector verdient steeds heroverdenking in het licht van veranderende omstandigheden. **Hoofdstuk 2** van dit adviesrapport contextualiseert de vraagstelling door recente ontwikkelingen te bespreken in de relatie tussen wetenschap en maatschappij, de rol van de studenten, vertrouwen in de wetenschap, de invloed van nieuwe vormen van communicatie, polarisatie, en verharding van het maatschappelijk debat, de vrijheid en veiligheid van wetenschappers, en politieke ontwikkelingen in binnen- en buitenland en het *chilling effect* dat daarvan kan uitgaan: zelfcensuur uit vrees voor de mogelijke negatieve gevolgen van het uitoefenen van legitieme vrijheid van meningsuiting.

In de hoofdstukken 3 tot en met 6 bespreekt en beantwoordt de KNAW de vragen in de opdracht van het ministerie.

Hoofdstuk 3 behandelt de twee begrippen 'vrijheid van meningsuiting' en 'academische vrijheid' en bakent die af ten opzichte van elkaar. Bovendien bespreekt dit hoofdstuk de grijze gebieden ertussen. Die hebben te maken met de vraag wie op welke vrijheid onder welke omstandigheden een beroep kan doen, wat de grenzen zijn van iemands expertise, de verwevenheid van wetenschap en maatschappij binnen de kennisinstellingen, en de weging van verschillende bronnen van kennis.

Hoofdstuk 4 bespreekt achtereenvolgens de rollen en verantwoordelijkheden bij de bescherming van vrijheid van meningsuiting in de wetenschap van verschillende actoren: wetenschappers (in hun verschillende rollen van onderzoeker, docent en werknemer), studenten, instellingsbestuurders en overheid. Voor al deze actoren is cruciaal dat zij rolbewust en rolvast zijn.

Hoofdstuk 5 bespreekt de lessen uit het buitenland, en in het bijzonder de Higher Education (Freedom of Speech) Act uit het Verenigd Koninkrijk.

Hoofdstuk 6 behandelt de rol van wetenschappers in het publieke debat en hun verantwoordelijkheden in het duiden van die rol.

Hoofdstuk 7 bevat de conclusies.

Hoofdstuk 8 bevat de aanbevelingen.

2. MAATSCHAPPELIJKE CONTEXT

De adviesaanvraag aan de KNAW vermeldt reacties vanuit media en politiek naar aanleiding van campusprotesten en teach-ins uit de afgelopen periode. De KNAW wil dit zien in de bredere context van een aantal ontwikkelingen in de wetenschappelijke sector en de samenleving als geheel, die dit adviesrapport urgent maken. Deze ontwikkelingen hebben een directe impact op het leven op de campussen van universiteiten en hogescholen, in academische ziekenhuizen en bij instituten van KNAW en NWO. Ze zijn van invloed op onderzoek en onderwijs, maar ook op campusactiviteiten en de ervaren vrijheid en veiligheid van wetenschappers en studenten buiten de muren van collegezalen, onderzoekslaboratoria en werkkamers. Ze kunnen bovendien nieuwe groepen van *scholars at risk* creëren, namelijk iedereen die onderzoek doet naar maatschappelijk gevoelige onderwerpen zoals klimaat, vaccins en migratie. Wetenschappers zijn kwetsbaarder dan ooit voor bedreigende reacties, met name wanneer zij zich richten op thema's waar veel publieke discussie over is. Hieronder worden de voor dit adviesrapport meest relevante ontwikkelingen genoemd: de relatie tussen wetenschap en maatschappij, de rol van studenten, vertrouwen in de wetenschap, nieuwe communicatievormen, polarisatie en verharding, de vrijheid en veiligheid van wetenschappers; en politieke ontwikkelingen in binnen- en buitenland en het *chilling effect* dat daarvan kan uitgaan.

2.1 De relatie tussen wetenschap en maatschappij

Het feit dat wetenschappers meer zichtbaar en hoorbaar zijn in maatschappelijke discussies en daar gebruikmaken van hun academische vrijheid en vrijheid van meningsuiting, hangt samen met een positieve ontwikkeling. In de afgelopen decennia zijn wetenschap

en samenleving steeds nauwer met elkaar verbonden: de maatschappij 'verwetenschappelijkt', de wetenschap 'vermaatschappelijkt' (Verbeek, 2023). Deze ontwikkeling komt voort uit de complexiteit van de huidige maatschappelijke problemen en de centrale rol van wetenschappelijk onderzoek in de analyse van en het vinden van oplossingen voor actuele én toekomstige maatschappelijke en technologische uitdagingen. Niet voor niets is in 2005 de overdracht van kennis ten behoeve van de maatschappij opgenomen als kerntaak van de universiteiten: een 'derde missie', naast onderwijs en onderzoek. Hogescholen hadden die missie al langer; bij hen zit maatschappelijke verbondenheid in het 'onderzoeks-DNA' (Evaluatie NGWI, 2024).[4]

De nauwere verbondenheid tussen wetenschap en samenleving heeft consequenties voor de rol van universiteiten, umc's, hogescholen en instituten van KNAW en NWO en de wetenschappers die daar werkzaam zijn. Voor hen zijn nieuwsgierigheid en betrokkenheid een vanzelfsprekende drijfveer, maar ze hebben te maken met soms tegenstrijdige eisen aan onderzoek en onderwijs (de "wetenschapsparadox"): 'De universiteit is vanouds waardevrij, neutraal en onafhankelijk, maar zal ook waardevol, invloedrijk en betrokken moeten zijn' (Verbeek, 2023). De maatschappij vraagt om deze betrokkenheid, maar kan er ook afwijzend op reageren. Daarbij kan het zowel gaan om afwijzing van wetenschappelijke inzichten over maatschappelijke of technologische problemen, als om de maatschappelijke positionering zelf van universiteiten. Daarnaast is de samenleving niet langer alleen ontvanger van de uitkomsten van wetenschappelijk onderzoek, maar ook steeds vaker betrokken als deelnemer aan het wetenschappelijk proces, bijvoorbeeld in *citizen science*, of transdisciplinaire of publiek-private onderzoeksprojecten. Wetenschappers luisteren naar de maatschappij en leren daarvan.

De veranderende opvattingen over de maatschappelijke rol en verantwoordelijkheid van de universiteiten en hogescholen leidt tot debat over de vraag of universiteiten, umc's, hogescholen en instituten van KNAW en NWO ook een maatschappelijke – of zelfs politieke – actor zijn, naast hun traditionele taak als hoeder van (onafhankelijke) wetenschap. Instellingen ondervinden toenemende druk, veelal vanuit de eigen gemeenschap, om stelling te nemen in maatschappelijke of politieke kwesties, terwijl er (op grond van de 'wetenschapsparadox') ook weerstand is tegen dergelijke stellingnames. De rollen en verantwoordelijkheden van wetenschappers in het maatschappelijke debat zijn dus zelf aan debat onderhevig. Niet alle wetenschappers denken hier hetzelfde over en er zijn ook significante verschillen tussen vakgebieden. Zie paragraaf 1.5 over de termen van dit debat, hoofdstuk 4 gaat hier dieper op in.

4 Hogescholen kenmerken zich door praktijkgericht onderzoek, nauwe verbindingen met maatschappelijke en commerciële partners en een sterke oriëntatie op kennisdoorwerking en -toepassing.

2.2 De rol van studenten

De druk op besturen van universiteiten, umc's, hogescholen en kennisinstituten om publiek stelling te nemen in maatschappelijke kwesties hing de afgelopen jaren sterk samen met verschillende internationale crises, zoals de oorlog in Oekraïne en het geweld in Israël en Gaza, maar ook bijvoorbeeld met vragen over de samenwerking met de fossiele industrie. Deze druk komt zowel uit de maatschappij als uit de eigen gemeenschap van docenten, onderzoekers en studenten. De grootste groep in die gemeenschap wordt gevormd door de studenten, die aan de instellingen van hoger onderwijs de meest formatieve jaren van hun leven doorbrengen. Met recht kiezen studenten positie in de grote kwesties van hun tijd. Zij zijn frequent de aanjagers geweest van veel van de kwesties rond uitingsvrijheid die speelden en spelen aan de universiteiten en hogescholen. Het is van groot belang dat kennisinstellingen maximaal ruimte bieden aan het grondwettelijke recht van studenten op vrije meningsuiting, het recht van vergadering en vereniging, en hun demonstratierecht. Anderzijds is wat begon als studentenprotest in de afgelopen jaren ook geregeld uit de hand gelopen. Het is óók de verantwoordelijkheid van instellingen om de veiligheid op de campus te beschermen, juist in tijden van polarisatie.

Studenten hebben recht op onderwijs, ook over controversiële onderwerpen, in een omgeving die hun de ruimte biedt voor debat, ook over grote kwesties die niet direct tot het curriculum behoren. De universitaire omgeving hoort vormen aan te bieden voor het voeren van productieve discussies en zelfverwezenlijking te faciliteren. De vraag over de ruimte die studenten daarbij toekomt, maar ook de grenzen die daaraan gesteld mogen worden, is relevant. Hierbij speelt (sociale) veiligheid een belangrijke rol, zoals schrijnend duidelijk werd tijdens de Israël-Gaza demonstraties. Joodse studenten en medewerkers ervoeren daar sociale onveiligheid (Taskforce Antisemitisme-bestrijding, 2026), en hetzelfde gold voor studenten en medewerkers met Palestijnse achtergrond en elders uit het Midden-Oosten.[5] De KNAW heeft daarom de studenten toegevoegd als een belangrijke partij met een eigen rol, rechten en verantwoordelijkheden in (het beschermen van) vrijheid van meningsuiting. Zie vooral paragraaf 4.3.

2.3 Vertrouwen in de wetenschap

Vertrouwen in de wetenschap is de hoeksteen van een kennismaatschappij. Het vertrouwen van Nederlandse burgers in de wetenschap zegt iets over de verwachting van de samenleving ten aanzien van de bijdrage die de wetenschap kan leveren aan onze kennis en inzichten, ons welzijn en onze welvaart. Het beeld lijkt in principe heel gunstig. Het

5 Verschillende universiteitskranten en universitaire websites schreven hierover naar aanleiding van ingrijpen bij de studentenprotesten over Israël- Gaza. Zie de uitgebreide en feitelijke evaluatie van veiligheidsmaatregelen bij de UvTi, 2025: Evaluatie veiligheidsmaatregelen Opening Academisch Jaar Tilburg University | Tilburg University.

Rathenau Instituut onderzoekt sinds 2012 elke drie jaar hoeveel vertrouwen Nederlanders hebben in de wetenschap. Het meest recente onderzoek (Rathenau Instituut, 2025) laat zien dat het vertrouwen in de wetenschap in algemene zin nog steeds hoog is, zelfs hoger dan het vertrouwen in andere beroepsgroepen: het gemiddelde vertrouwen in de wetenschap is licht gestegen: van een 7,42 (op een schaal van 1-10) in 2021 naar een 7,53 in 2025. Veel vertrouwen is er in de wetenschap als kennisinstituut, de wetenschappelijke methode, de wetenschappers zelf en de conclusies die zij trekken op basis van wetenschappelijk onderzoek. Een positief element is ook dat het vertrouwen in de wetenschap niet negatief wordt beïnvloed wanneer wetenschappers expliciet zijn over de onzekerheidsmarges van hun onderzoek (Bles et al., 2020). Dat is belangrijk, want kritiek, scepsis en georganiseerde twijfel horen bij de wetenschap. Dat dit juist een kracht is van de wetenschappelijke methode verdient erkenning.

Er zijn echter ook aanwijzingen dat uiteenlopende visies op de wetenschap op zichzelf een polariserende factor kunnen zijn. Volgens het Rathenau Instituut is het aandeel mensen met weinig vertrouwen – dat wil zeggen een 5 of lager – gestegen van 9,5% in 2021 naar 14,6% in 2025. Het aantal mensen dat hun vertrouwen juist een heel hoog cijfer gaf – een 9 of een 10 – steeg ook: dat aandeel ging van 20,6% in 2021 naar 34,1% in 2025. Het aandeel mensen dat hun vertrouwen in de wetenschap een cijfer tussen de 6 en de 8 gaf nam juist af, van 69,9% naar 51,3%. Het vertrouwen dat Nederlanders hebben in de wetenschap loopt dus meer uiteen dan voorheen. Van belang is verder dat het vertrouwen in de wetenschap per onderzoeksthema verschilt: mensen hebben bijvoorbeeld veel vertrouwen in medisch onderzoek dat zich bezighoudt met gezondheid en vaccinaties, terwijl ze weinig vertrouwen hebben in onderzoek naar maatschappelijke thema's als ongelijkheid en discriminatie. Ander onderzoek wijst uit dat vertrouwen in de wetenschap geen consistent gegeven is binnen eenzelfde groep. Zo zijn er stedelijke hoogopgeleiden die wel vertrouwen hebben in bijvoorbeeld klimaatonderzoek, maar uit overwegingen van spiritualiteit afwijzend staan ten opzichte van vaccinaties (Rutjens & van de Lee 2020; Rutjens et al. 2021). Verder is er weinig vertrouwen in de conclusies die door andere partijen, zoals journalisten, getrokken worden op basis van wetenschappelijk onderzoek. Ook het vertrouwen in het gebruik van de wetenschap door politici om beleid te maken is zeer laag (10%) (Rathenau, 2025).

2.4 Communicatie, polarisatie, verharding

Een ontwikkeling die grote invloed heeft op de hele maatschappij, en dus ook op de wetenschappelijke sector, is de opkomst van sociale media, Big Tech, en AI. Door de snelheid, het grote bereik en de achterliggende aanbevelingsalgoritmen worden standpunten en meningen snel uitvergroot en verspreid en is niet altijd makkelijk te verifiëren wat bewezen of waar gebeurd is. Sociale media kunnen een positieve bijdrage leveren aan debatvorming, kennisdeling en maatschappelijke betrokkenheid, maar zij kennen andere communicatienormen: anonimiteit, de afwezigheid van 'poortwachters'

en informatiebubbels dragen bij aan de verruwing en (gevoelde) polarisatie van het maatschappelijk debat (College voor de Rechen van de Mens, 2026b). Ook (opzettelijke) desinformatie en (onopzettelijke) misinformatie nemen toe. Dit geldt ook voor kwesties waarover wetenschappelijke consensus lijkt te bestaan, maar die tegelijk tot politieke verdeeldheid leiden, zoals de rol van de mens in klimaatverandering en schendingen van het internationaal recht. Deze dynamieken spelen ook in de bredere informatieomgeving, waaronder traditionele media en directe politieke communicatie. Zo kan het journalistieke streven naar balans ertoe leiden dat uiteenlopende standpunten als gelijkwaardige tegenpolen worden gepresenteerd. Ook het feit dat conflict en dramatisering de nieuwswaarde van een verhaal vergroten, kan tegenstellingen versterken.

Een algehele verschuiving in de normen van het discours is ook zichtbaar in de politiek. Partijprogramma's bevatten veelvuldig antirechtsstatelijke sentimenten, zoals de Commissie Rechtsstatelijke Toets in oktober 2025 heeft vastgesteld (Nederlandse Orde van Advocaten, 2025). Dergelijke sentimenten klinken door in publieke uitspraken.

2.5 Vrijheid en veiligheid van wetenschappers

Een minderheid van de minderheid die geen of weinig vertrouwen in de wetenschap heeft, onderneemt acties die rechtstreeks de vrijheid van meningsuiting en academische vrijheid van wetenschappers aantasten, in de vorm van intimidatie en bedreiging. Na publieke optredens of omwille van hun functie of vakgebied krijgen wetenschappers veelvuldig te maken met (online) bedreigingen, intimidatie en haatreacties. Dit geldt ook voor andere medewerkers en bestuurders van kennisinstellingen. Een behoorlijk deel van de Nederlandse onderzoekers (13-29%) voelt zich daardoor beperkt in hun externe publieke communicatieactiviteiten (Technopolis, 2023).

Wanneer wetenschappers niet meer van zich durven te laten horen via (sociale) media, of op andere manieren, verdwijnt een belangrijke stem uit het maatschappelijk debat. Dat verarmt het democratisch proces. Om de veiligheid van wetenschappers te beschermen en hen te ondersteunen stelden de Universiteiten van Nederland (UNL) eind 2021 de 'Handreiking Aanpak bedreiging en intimidatie van wetenschappers' op (UNL, 2021). In 2022 namen UNL, NWO en KNAW het initiatief voor het platform WetenschapVeilig (www.wetenschapveilig.nl) waar medewerkers die geïntimideerd of bedreigd worden 24 uur per dag terecht kunnen voor hulp.[6] In 2024 publiceerden UNL, KNAW en NWO een 'Monitor externe intimidatie, haat en bedreiging van wetenschappers'. Focus hierbij

6 Sinds de lancering van WetenschapVeilig in november 2022 zijn er enkele tientallen hulpverzoeken binnengekomen. Sommige van deze hulpverzoeken hebben geresulteerd in maatregelen. In de periode november 2022-december 2023 zijn er in totaal 45 incidentele en veertien structurele beveiligingsmaatregelen getroffen voor wetenschappers of andere stafleden van universiteiten. (bron: Monitor Technopolis, 2024).

is niet alleen de veiligheid van medewerkers, maar ook de bescherming van de academische vrijheid en vrijheid van meningsuiting. De negatieve effecten van bedreigingen en incidenten op het gevoel van veiligheid en vrijheid van medewerkers kan er immers toe leiden dat wetenschappers terughoudend worden in het delen van onderzoekresultaten met een breed publiek, afzien van onderzoek rond thema's waar veel publieke discussie over is, of besluiten hun carrière buiten de wetenschap voort te zetten. Dat deze schadelijke effecten van zelfcensuur daadwerkelijk optreden staat inmiddels wel vast (UNESCO NL, 2025; UNESCO, 2024; Technopolis, 2023; 2024).

2.6 Politieke ontwikkelingen in het buitenland en *chilling effects*

In toenemende mate worden de academische vrijheid en vrijheid van meningsuiting ook door statelijke actoren bedreigd. De *Free to Think*-rapporten die Scholars at Risk jaarlijks publiceert, monitoren aanvallen op wetenschappers, studenten en instellingen wereldwijd. Het gaat daarbij zowel om bedreigingen als het opzettelijk gebruik van geweld of dwang, of het opleggen van beperkingen. In het afgelopen jaar waren er wereldwijd 391 aanvallen, geregeld ook door statelijke actoren in zowel democratische als autocratische landen (SAR, 2025). Het rapport beschrijft verder hoe onder andere in de Verenigde Staten de academische gemeenschap in toenemende mate te maken heeft met vormen van repressie en inperking van de academische vrijheid door maatregelen van de regering. De Academic Freedom Index 2026 bevestigt dit beeld met een scherpe daling van de academische vrijheid en met name de institutionele autonomie in de Verenigde Staten (Kinzelbach, 2026). Ook de academische vrijheid in Nederland laat volgens deze index een dalende trend zien.

Vooral de ontwikkelingen in de Verenigde Staten, tot voor kort een belangrijk anker van wetenschappelijk onderzoek over de gehele wereld, worden door wetenschappers in Nederland met grote zorg gevolgd.[7] Internationale samenwerking is tenslotte cruciaal voor kenniscreatie en vooruitgang. Terugdraaien van financiering, inhoudelijke bemoeienis met onderwerpen, inrichting van onderzoek en wat wel en niet aan resultaten gepubliceerd mag worden (tot en met verboden terminologie aan toe), het opheffen van cruciale infrastructurele voorzieningen en een gerichte vendetta tegen universiteiten en andere kennisinstellingen… Dit alles creëert grote bezorgdheid over wat er kan gebeuren als de uitvoerende macht niet langer te goeder trouw de instellingen van een open samenleving respecteert. De gevolgen, inclusief de *chilling effects*, zijn zichtbaar.

7 De KNAW houdt een speciaal dossier bij over deze ontwikkelingen en de gevolgen voor de Nederlandse wetenschap bij: Trumps impact op wetenschap: censuur, bezuinigingen, vrijheid, internationale samenwerking analyse en onderzoek KNAW – KNAW.

2.7 Politiek in Nederland

Dit alles roept de vraagt op of de principes van vrije wetenschapsbeoefening in Nederland voldoende beschermd zijn tegen een dergelijke ondermijning van overheidswege. Ook in Nederland bemoeit de politiek zich steeds directer met vrijheden die op basis van het algemeen gedeelde maatschappelijk belang van vrije wetenschap aan de academie toekomen. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de Kamervragen en moties die in de afgelopen jaren zijn ingediend, en die rechtstreeks aangrijpen op kwesties van academische vrijheid en vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector. Kamerleden hebben vanzelfsprekend, zelfs bij uitstek, vrijheid van meningsuiting. Maar deze Kamervragen en moties verhouden zich niet goed tot de principes van vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector. Een deel ervan lijkt bij te dragen aan het creëren van een klimaat van wantrouwen dat zich vooral richt tegen de universiteiten. Een ander deel probeert als tegenwicht de universiteiten meer ruimte te geven. Beide groepen lijken uiteindelijk voorbij te gaan aan de verdeling van rollen en verantwoordelijkheden waarop de inrichting van krachten en tegenkrachten van een open samenleving is gebaseerd. Andere politici hebben dan de verantwoordelijkheid om tegenwicht te bieden in het democratische debat. In het algemeen zoekt dit adviesrapport het antwoord op de vraag naar bescherming van de vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector niet in meer wet- en regelgeving, maar in het rolbewust, rolvast en te goeder trouw handelen van alle actoren binnen de democratische rechtsstaat. (Zie verder bijlagen 6 en 7 voor een overzicht van moties en Kamervragen; en paragraaf 4.5 voor rollen en verantwoordelijkheden van de overheid).

Dit is het krachtenveld van wetenschap, politiek, maatschappij en wereld waarbinnen de KNAW de adviesaanvraag van OCW over vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector wil bezien.

3. VRIJHEID VAN MENINGSUITING EN ACADEMISCHE VRIJHEID

Hoewel er de afgelopen jaren veelvuldig geschreven is over academische vrijheid en de vrijheid van meningsuiting van wetenschappers in Nederland, is het onderscheid tussen beide begrippen niet altijd helder gearticuleerd. Ten dele komt dat doordat het onderscheid ook daadwerkelijk niet altijd scherp te maken is. Dit hoofdstuk is bedoeld om de begrippen ten opzichte van elkaar te verhelderen, en om aan te geven waardoor in de praktijk de grens niet steeds scherp te bepalen is (zie verder het KNAW-adviesrapport *Vrijheid verankerd: naar een versterkte juridische borging van academische vrijheid* (KNAW, 2026)).

3.1 Het verschil tussen academische vrijheid en vrijheid van meningsuiting

Vrijheid van meningsuiting is een grondrecht dat alle burgers van Nederland toekomt. Het recht op vrijheid van meningsuiting is oorspronkelijk bedoeld om de burger te beschermen tegen een overheid die zich vooraf bemoeit met de inhoud van de uiting (censuur). Zij wordt beschermd door Artikel 7 van de Nederlandse Grondwet en in verschillende internationale verdragen zoals Artikel 10 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM).[8] Het recht beschermt zowel het hebben van een mening als het uiten ervan. Het omvat ook de vrije keuze om op zoek te gaan naar informatie waar je wilt. Er

8 Dit advies heeft geen betrekking op de 'ontvangstvrijheid', die niet onder artikel 7 Grondwet valt, maar wel onder artikel 10 EVRM. Het Europese hof heeft in jurisprudentie onder meer erkend dat wetenschappers, gebaseerd op de vrijheid van meningsuiting, onder bepaalde voorwaarden het recht hebben om informatie van de overheid te ontvangen om zich over een bepaalde kwestie te kunnen uiten.

zijn beperkingen aan de vrijheid van meningsuiting, bijvoorbeeld wanneer een mening ontoelaatbare schade toebrengt aan anderen of de samenleving als geheel. Dat is het geval bij opruiing, bedreiging, discriminatie of groepsbelediging. Het strafrecht begrenst de vrijheid van meningsuiting. Ook in het reguleren van de relatie tussen private partijen (in het privaatrecht) speelt vrijheid van meningsuiting indirect een rol bij de beoordeling van een vermeende onrechtmatige daad (Art. 6:162 BW). Denk aan conflicten tussen een bedrijf en een journalist, een particulier en een activist, of tussen een werkgever en werknemer. Het recht op vrijheid van meningsuiting kan soms botsen met andere grondrechten, zoals privacy of vrijheid van godsdienst en levensovertuiging. De rechter kan ingrijpen als een persoon of organisatie de grenzen van vrijheid van meningsuiting overschrijdt, of om de balans tussen verschillende grondrechten vast te stellen (College voor de Rechten van de Mens, 2026a). In de opdracht van het ministerie gaat het om 'vrijheid van meningsuiting' met als toevoeging 'in de wetenschappelijke sector'.

Academische vrijheid onderscheidt zich in een aantal aspecten van vrijheid van meningsuiting (KNAW, 2021; de Baets, 2011). Enerzijds is zij een gekwalificeerde vrijheid (en kent daarmee beperkingen ten opzichte van vrijheid van meningsuiting), anderzijds beschermt zij juist meer fenomenen dan de vrijheid van meningsuiting. Daarnaast zijn er verschillen tussen academische vrijheid en vrijheid van meningsuiting in wat beschouwd kan worden als relevante vormen van diversiteit.

Academische vrijheid als gekwalificeerde vrijheid – vrijheid van meningsuiting algemeen werkend (zie ook Simpson, 2020)

- Academische vrijheid is *voorbehouden aan leden van de academische gemeenschap*. In vergelijking met de vrijheid van meningsuiting is de groep die aanspraak kan maken op de academische vrijheid dus beperkter. Studenten kunnen ook aanspraak maken op academische vrijheid, voor zover zij deelnemen aan de academische gemeenschap en het onderwijsproces, met inachtneming van verschillen in rol, verantwoordelijkheid en ontwikkelingsfase (Shaheed, 2024; SAR, 2024). Studenten zijn vrij om vragen te stellen, standpunten te verdedigen en kritiek te uiten op basis van argumenten en feiten (UNESCO NL, 2026). Net als medewerkers hebben zij het recht om kritiek te uiten op het beleid van de instelling (zie hiervoor het KNAW-adviesrapport *Vrijheid verankerd: naar een versterkte juridische borging van academische vrijheid* (KNAW, 2026)).
- Academische vrijheid is in principe *alleen van toepassing op uitingen van wetenschappers die gerelateerd zijn aan hun functie en expertise* (*on-topic speech*), zowel binnen de muren van de academische instelling als daarbuiten. Hieronder valt ook de vrijheid om de eigen instelling of het systeem waarbinnen zij werken te bekritiseren zonder represailles te hoeven vrezen (UNESCO, 1997). Wanneer wetenschappers echter hun mening geven over zaken die buiten hun vakgebied liggen (*off-topic speech*), schrijven of spreken zij in principe niet als wetenschapper. Zij maken dan geen gebruik van hun academische vrijheid, maar van hun vrijheid van meningsuiting als burger. Ook in dit opzicht is academische vrijheid dus beperkter dan vrijheid van meningsuiting.

- Uitspraken in het kader van academische vrijheid dienen naar beste weten van de spreker of schrijver *waar, geldig of naar wetenschappelijke maatstaven verdedigbaar* te zijn. Wetenschappers zijn gehouden aan de gedragsregels uit de *Nederlandse Gedragscode Wetenschappelijke Integriteit* (NGWI, 2018; NGWI, 2027). Er wordt dus onderscheid gemaakt tussen de geuite ideeën, die niet allemaal gelijkwaardig zijn. Liegen is een schending van de wetenschappelijke integriteit. Daarentegen is bij vrijheid van meningsuiting het onderscheid tussen 'waar' en 'onwaar' irrelevant (Bracke, 2020). Ook willens en wetens liegen is geoorloofd en beschermd, behoudens beperkingen als het bijvoorbeeld gaat om smaad. Uiteraard neemt dat niet weg dat de kwaliteit van het publieke debat gebaat is bij uitingen die naar eer en geweten gedaan worden, maar een voorwaarde is dat niet.

Academische vrijheid meer omvattend dan vrijheid van meningsuiting

- Academische vrijheid heeft niet alleen betrekking op uitingen maar *ook op handelingen*, zoals het uitvoeren van experimenten en opiniepeilingen, of de organisatie van een conferentie of debat, voor zover dit verband houdt met het vakgebied van de wetenschapper. Bovendien omvat academische vrijheid de vrijheid van wetenschappers om zich te verenigen in representatieve academische of beroepsorganisaties. Vrijheid van meningsuiting daarentegen is met name van toepassing op uitingen.
- Academische vrijheid heeft *ook een collectieve component*, die samenhangt met de institutionele autonomie. Dit houdt in dat academische instellingen zelf collectief zeggenschap hebben over de uitvoering van hun kerntaken, zoals de inhoud van het onderwijsprogramma, de toekenning van diploma's, de toelating van studenten en de selectie en bevordering van personeel. Vrijheid van meningsuiting is vooral een individueel recht.

Verschillende benaderingen van diversiteit

- Voor academische vrijheid is het relevant dat er verschillende theoretische, methodologische en epistemische tradities bestaan, die allemaal ruimte bieden om nieuwe, goed onderbouwde benaderingen te ontwikkelen. Een goede wetenschappelijke onderbouwing is voorwaarde voor een waardevolle bijdrage aan een academisch debat. Debat, twijfel en kritiek zijn essentieel voor de wetenschap. Er wordt evenwel niet ten koste van alles gestreefd naar het betrekken van afwijkende inzichten als die zich onttrekken aan de basisregels van wetenschappelijkheid. Waar dat wel gebeurt, kan *false balance* juist de ontwikkeling van nieuw wetenschappelijk inzicht hinderen. Die komt immers voort uit de confrontatie van verschillende *wetenschappelijke* gezichtspunten. Vrijheid van meningsuiting beschermt daarentegen diversiteit in alle opzichten van bijdragen aan het publieke debat, zonder eisen aan de kwaliteit van die bijdragen, behoudens de grenzen van de wet (Bracke, 2020).

3.2 Grensgevallen

Bovenstaande paragraaf beschrijft het onderscheid tussen academische vrijheid en vrijheid van meningsuiting. In de praktijk is het echter niet altijd even duidelijk op welke vrijheid iemand aanspraak kan maken en hoe de grenzen ervan bewaakt kunnen worden.

Wie kan een beroep doen op welke vrijheid?

Vrijheid van meningsuiting geldt voor iedereen in Nederland, terwijl academische vrijheid is voorbehouden aan wetenschappers. Ook vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector verwijst naar die beroepsgroep. Maar wie vallen precies onder deze categorie? In de Nederlandse context is het logisch om de reikwijdte van deze vrijheden te laten samenvallen met het bereik van de NGWI. Daarmee gelden zij voor alle medewerkers met onderzoeks- en/of onderwijstaken van instellingen die de NGWI onderschrijven. Dat zijn naast de universiteiten, umc's, hogescholen en de NWO- en KNAW-instituten ook de TO2-instituten. Die laatste groep valt buiten de opdracht van OCW. Dit rapport gebruikt de term 'wetenschapper' om te verwijzen naar al diegenen in deze instellingen die in hun professionele rol betrokken zijn bij het doen van wetenschappelijk onderzoek en/of het geven van onderwijs.

Wat zijn de grenzen van iemands expertise?

Off-topic uitspraken zijn uitspraken van wetenschappers over onderwerpen die buiten hun academische expertise vallen. Maar het vaststellen van de grens tussen *off-topic* en *on-topic speech* kan complex zijn. Wetenschappers moeten zelf duidelijk (kunnen) aangeven hoe ze hun bijdragen aan het debat relateren aan hun wetenschappelijke expertise. Die reikt verder dan alleen een eng omschreven specialisme, en het is zaak om relevante bijdragen niet te gemakkelijk buiten de kaders van *on-topic speech* te plaatsen. Anderzijds is het vanzelfsprekend onwenselijk dat wetenschappers bij deelname aan het publieke debat ten onrechte hun wetenschappelijke positie gebruiken om hun uitspraken kracht bij te zetten, hetgeen immers indruist tegen de NGWI. Dit wordt nader besproken in hoofdstuk 6.2.

Waar wetenschap en maatschappij elkaar raken

- Academische vrijheid en vrijheid van meningsuiting vullen elkaar aan binnen vooral die kennisinstellingen die onderzoek en onderwijs combineren. Onderzoek en onderwijs vallen onder academische vrijheid, andere activiteiten op de campus vallen onder de vrijheid van meningsuiting. Deze extracurriculaire activiteiten dragen desalniettemin bij aan de academische doelstellingen van de universiteit. Een belangrijk voorbeeld zijn de cursussen en lezingen die georganiseerd worden in het kader van Studium Generale.
- Toch kan er ook spanning ontstaan tussen academische vrijheid en vrijheid van meningsuiting (Simpson, 2020). Die spanning komt voort uit het in paragraaf 3.1 beschreven verschil in de relevantie van diversiteit en de aard van die diversiteit bij respectievelijk vrijheid van meningsuiting en academische vrijheid. Vrijheid van

meningsuiting geldt voor iedereen, ongeacht de aard van de bijdrage. Academische vrijheid geldt voor bijdragen aan het debat die zijn gebaseerd op wetenschappelijke inzichten en die voldoen aan de wetenschappelijke normen en methodologie van het betreffende vakgebied. De academische gemeenschap is antidogmatisch, maar legt zichzelf 'methodologische discipline' op. De wetenschap houdt zich aan standaarden.

- Maar aan de kennisinstellingen kunnen zowel wetenschappers als niet-wetenschappers als sprekers optreden. Gezien de maatschappelijke rol van de universiteiten en het belang van een brede training van de studenten is dit alleen maar toe te juichen. Anderzijds valt te overwegen dat de 'methodologische discipline' die eigen is aan de wetenschap, ondermijnd wordt als er op de campus ruimte wordt geboden aan sprekers met uitgesproken antiwetenschappelijke of dogmatische ideeën. Ruimte geven aan dit soort sprekers draagt dan niet bij aan een open academische cultuur. Dit kan in extreme gevallen reden zijn voor een instellingsbestuur om sprekers te weren. Van niet-wetenschappelijke sprekers aan de kennisinstellingen kan minimaal de principiele bereidheid worden verlangd om de eigen ideeën ter discussie te stellen. Overigens is antiwetenschappelijk niet hetzelfde als controversieel: controversiële ideeën zijn in principe welkom in het debat aan de kennisinstellingen. De KNAW bespreekt dit verder in hoofdstuk 4.4.

Bronnen van kennis

Omwille van de wetenschappelijk diversiteit is het belangrijk om ook kritische of alternatieve inzichten en methodes binnen de academische gemeenschappen ruimte te geven in het debat. Besturen moeten zich dus ook weer niet te snel beroepen op vermeende antiwetenschappelijkheid bij een eventueel besluit om geen platform te bieden. Binnen en tussen vakgebieden is bovendien niet altijd overeenstemming over de manier waarop kennis van niet-academici kan worden betrokken bij wetenschappelijk onderzoek. Het kan daarbij gaan om verschillende methoden van kenniscreatie, zoals *embodied learning, citizen science* of transdisciplinair onderzoek. De inzet van minder traditionele methoden van wetenschappelijk onderzoek leidt tot een zekere emancipatie van kennisclaims, in termen van wie die claims mag maken en waarover. De manier waarop deze stemmen een plek krijgen in het wetenschappelijke onderzoeksproces is onderwerp van een methodologische discussie die speelt binnen de wetenschap zelf. Er kan spanning zitten tussen zulke 'nieuwe' kennisclaims en academische waarden. Wel geldt volgens de afbakening in dit adviesrapport dat alleen de wetenschappers die deelnemen aan een dergelijke co-creatie van kennis zich ten volle kunnen beroepen op academische vrijheid, hoewel de grens hier betwistbaar lijkt. Alle deelnemers hebben uiteraard recht op vrijheid van meningsuiting. Hierop zal ook paragraaf 4.2 ingaan.

4. ROLLEN EN VERANTWOORDELIJKHEDEN BIJ DE BESCHERMING VAN VRIJHEID VAN MENINGSUITING IN DE WETENSCHAP

Het ministerie van OCW heeft gevraagd naar de rollen en verantwoordelijkheden van individuele onderzoekers, instellingen en overheidspartijen in het beschermen van vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector. De KNAW heeft hieraan de positie van studenten toegevoegd (zie paragraaf 1.4 en hoofdstuk 2).[9]

4.1 Inleiding

Cruciaal voor het goede functioneren van de democratische rechtsstaat is dat alle onderdelen en instellingen daarvan rolbewust en rolvast zijn. Voor wat betreft vrijheid van meningsuiting betekent dat in elk geval dat iedere hiërarchisch hogere laag zich bewust is van de vereiste terughoudendheid bij ingrepen in de vrijheid van meningsuiting van onderliggende lagen en instellingen. Vrijheid van meningsuiting wordt daarbij primair opgevat als 'vrijheid van' (in de zin van gevrijwaard blijven van) ingrepen. Maar er is ook 'vrijheid tot', de positieve variant, die gaat over de mogelijkheid om iets te verwerkelijken (Berlin, 1958; Verbeek, 2023). De overheid laat ruimte aan kennisinstellingen, terwijl

9 De rol van de onderzoekfinanciers is niet toegevoegd. De effecten van sturing door financiering op de academische vrijheid (niet: de vrijheid van meningsuting) zijn eerder benoemd in KNAW, 2025.

instellingsbesturen ruimte bieden aan medewerkers en studenten om gebruik te maken van hun vrijheid van meningsuiting. Faciliteren is echter iets anders dan inhoudelijke sturing. Ook als zij voortkomt uit goede intenties is dat laatste altijd een ingreep in de vrijheid van meningsuiting van betrokkenen. Het is vooral de overheid die zich dit dient te realiseren, maar het geldt ook voor de kennisinstellingen als werkgevers. Bescherming van vrijheid van meningsuiting wordt het beste vorm gegeven door de grootst mogelijke terughoudendheid.

Binnen de instellingen van hoger onderwijs en onderzoek draagt iedere hiërarchisch hogere laag verantwoordelijkheid voor het beschermen van de vrijheid van meningsuiting voor alle lagen eronder, maar evenzeer voor de *peers*, de collega's op hetzelfde hiërarchische niveau. De paragrafen 4.2 t/m 4.5 bespreken achtereenvolgens de rollen en verantwoordelijkheden van individuele onderzoekers (4.2), studenten (4.3), instellingsbesturen (4.4) en de overheid (4.5).

4.2 De wetenschappers

Het is een illusie te denken dat een strikte scheiding tussen 'mens' en 'wetenschapper' mogelijk is. Wel valt vast te stellen dat wetenschappers verschillende rollen in één persoon verenigen: zij zijn onderzoeker, vaak docent, en steeds lid van de academische gemeenschap waartoe ze behoren. Ook zijn ze vaak werknemer. In al die capaciteiten kunnen ze aanspraak maken op hun academische vrijheid, die zich ook uitstrekt tot het kritisch volgen van het eigen instellingsbestuur. Ten slotte zijn wetenschappers ook nog burgers. In al die hoedanigheden hebben zij verantwoordelijkheden jegens hun discipline, de wetenschap, de instelling en de maatschappij, waarbij de kaders van het recht en de NGWI uiteindelijk de grenzen van hun vrijheid van meningsuiting bepalen.

Het zijn de wetenschappers die in de praktijk de wettelijke taak van hun instellingen uitvoeren om onderzoek te verrichten en kennis over te dragen ten behoeve van de maatschappij.[10] Zij verzorgen ook wetenschappelijk onderwijs of hoger beroepsonderwijs. Bovendien is bij hen de taak belegd om aandacht te schenken aan de persoonlijke ontplooiing van hun studenten en de bevordering van hun maatschappelijke verantwoordelijkheden, zoals vastgelegd in de Wet op het hoger onderwijs (WHW). De kaders voor optredens van wetenschappers in de media en in de publieke ruimte, ook in verband met beleidsvragen, worden behandeld in hoofdstuk 6.

10 Voor de KNAW wordt in de WHW wel als taak genoemd 'het verrichten van wetenschappelijk onderzoek', maar niet de 'overdracht van kennis ten behoeve van de maatschappij'. In de praktijk doen de KNAW-instituten, in overeenstemming met de KNAW-onderzoeksstrategie (zie *KNAW Strategische agenda*) ook dat laatste wel degelijk.

Wetenschappers moeten kennis nemen van begrippen als academische vrijheid en vrijheid van meningsuiting, en de verschillende rollen en verantwoordelijkheden die passen bij hun positie aan een instelling van hoger onderwijs, umc of onderzoeksinstituut. Aandacht daarvoor in de trajecten voor de Basiskwalificatie Onderwijs (BKO) en Senior kwalificatie onderwijs (SKO) voor docenten is essentieel. In de opleidingen voor onderzoekers ligt een combinatie of integratie met al bestaand onderwijs op het gebied van wetenschappelijke integriteit voor de hand.

Rol en verantwoordelijkheid van de wetenschapper als onderzoeker

Als onderzoekers werken wetenschappers via de wetenschappelijke methoden, en ontwikkelen zij kennis die leidt tot beter begrip van de wereld om ons heen, nieuwe inzichten en standpunten en nieuwe oplossingen voor wetenschappelijke en maatschappelijke problemen. De uitkomsten en conclusies van het onderzoek zijn wetenschappelijk onderbouwd. Zulke resultaten geven steeds de stand van zaken 'naar beste weten' weer en laten ruimte voor op argumenten gebaseerde twijfel. Daarmee onderscheiden wetenschappelijke resultaten zich van 'zomaar' een (subjectieve) mening (zie paragraaf 3.1). Wetenschappers die volstrekt onwetenschappelijke standpunten aanhangen, plaatsen zich daarmee buiten het wetenschappelijk discours. Het delen van wetenschappelijke inzichten in het publieke debat vraagt speciale aandacht van de wetenschapper: de NGWI (NGWI, 2018; NGWI, 2027) schrijft eerlijkheid en transparantie voor over de aard van zijn of haar bijdrage, maar de grenzen tussen 'wetenschapper als wetenschapper' of 'geëngageerde burger' zijn niet scherp. Hierover gaat hoofdstuk 6 van dit adviesrapport (en zie ook paragraaf 1.5 en hoofdstuk 2). In het wetenschappelijk en maatschappelijk debat heeft de onderzoeker ook de verantwoordelijkheid en de zorgplicht om de vrijheid van meningsuiting van andere (speciaal ook jongere) onderzoekers te helpen beschermen, bijvoorbeeld tegen (interne) groepsdruk (Stoker et al., 2023).

Rol en verantwoordelijkheid van de wetenschapper als docent

In hun onderwijs zijn de docenten van instellingen van hoger onderwijs verantwoordelijk voor het overdragen van wetenschappelijke kennis aan hun studenten. Zij leren hen om via wetenschappelijke methoden te werk te gaan om zo zelf nieuwe wetenschappelijke kennis te ontwikkelen en bestaande kennis en inzichten kritisch te evalueren. Ook van de plichten en verantwoordelijkheden van wetenschappers zullen de studenten zo kennis nemen, inclusief de positie van de wetenschapper in het maatschappelijk debat. Docenten hebben de verantwoordelijkheid om studenten te onderwijzen over de verschillende mogelijke invalshoeken op een onderwerp en ze mee te nemen in de koers van het wetenschappelijk debat.

Aan kennisinstellingen wordt studenten geleerd om een inhoudelijk debat te voeren, door naar elkaar te luisteren, elkaar te bevragen en standpunten op basis van argumenten te bespreken. Cruciale vaardigheden zijn ook het constructief omgaan met

waardenconflicten, onderscheiden vanuit welke rol men spreekt, ruimte geven aan andere stemmen en het voeren van moeilijke gesprekken zonder antagonisme. Simplificatie, persoonlijke aanvallen of het streven een gesprek te 'winnen' horen daar niet bij (Zimmer, 2015; Simpson, 2020). De vraagstukken waarmee de maatschappij wordt geconfronteerd zijn immers complex. Idealiter modelleert de wetenschapper als docent de verlangde wetenschappelijke habitus voor zijn of haar studenten. Tegelijk hebben docenten de verantwoordelijkheid om de vrijheid van meningsuiting van hun studenten te beschermen. Academische instellingen zijn bij uitstek de plek voor analytische discussie, kritische vragen en het bieden van een veilige omgeving voor het uitwisselen van botsende perspectieven. 'Veilig' houdt niet in 'gevrijwaard van onwelgevallige ideeën'. Een veilige leeromgeving is een *brave space*, waarin fouten maken is toegestaan, en waarin je wetenschap ook als morele praktijk kunt verkennen, met alle beperkingen die daaraan verbonden zijn, zoals beperkingen in de tijd, onvermijdelijke hiërarchie etc. (McIntyre, 2025). Dit vergt veel van de didactische capaciteiten van de docent, en het is van belang dat aan de bijbehorende competenties aandacht wordt besteed bij hun didactische training (BKO, SKO). Het kan ook een zekere zelfbeperking van zijn of haar eigen (burgerlijke) meningsuiting in de collegezaal rechtvaardigen. Zo kan een sterke profilering op sociale media de docent in de weg zitten bij het creëren van een veilige leeromgeving en bij het scheppen van ruimte voor (wetenschappelijk) debat. Anderzijds sluiten maatschappelijk engagement en wetenschappelijke inzichten elkaar geenszins uit (zie paragrafen 1.5; 6.3). Bovendien hebben ook docenten recht op een veilige werkomgeving waarin hun onderwijs niet om ideologische redenen door studenten, collega's of bestuurders wordt ingeperkt, al dan niet met een beroep op sociale veiligheid. Voor studenten is het ook relevant om het maatschappelijk engagement van hun docenten voorgeleefd te krijgen. Als zo vaak ligt de sleutel in het vinden van een verstandige balans, die idealiter steun vindt in het debat binnen de eigen instelling.

Rol en verantwoordelijkheid als werknemer

Het recht van werknemers aan instellingen voor wetenschappelijk onderzoek en onderwijs om kritiek te uiten op het instellingsbestuur en zo mede vorm te geven aan de academie maakt deel uit van de academische vrijheid en valt voor de Nederlandse rechter op dit moment onder de vrijheid van meningsuiting. Als werknemers van een kennisinstelling mogen onderzoekers van hun werkgever verwachten dat die hun uitingsvrijheid maximaal beschermt. Niettemin kunnen er omstandigheden zijn waarin een werkgever terecht een zekere inperking kan verlangen, zij het steeds met inachtneming van redelijkheid, proportionaliteit en subsidiariteit. Zelfs indien onderzoekers aangeven dat zij 'als burgers' spreken kan er bijvoorbeeld disproportionele reputatieschade ontstaan voor de instelling, ook indirect, doordat het aanzien van de wetenschap beschadigd raakt. Ook in de relatie tussen de instelling als werkgever en eventuele opdrachtgevers kan schade

ontstaan door publieke uitspraken van een werknemer.[11] Hier ligt een verantwoordelijkheid van de werknemer. Toch zal het belang van de werkgever meestal niet opwegen tegen het recht op vrije meningsuiting van de werknemer.[12]

4.3 De studenten

Als leden van de academische gemeenschap en als burgers hebben studenten recht op het uiten van hun mening, ook als die controversieel of aanstootgevend is. Zij hebben ook recht op een breed georiënteerde opleiding waarin ze niet alleen vakkennis opdoen, maar ook begrip van wetenschappelijkheid, en waarin ze de kans krijgen zich maatschappelijk breed te informeren. De maatschappelijke rol van kennisinstellingen verdient ook een plaats in het onderwijs. Voor de extracurriculaire activiteiten die de ruimte bieden voor een dergelijke brede oriëntatie, zie paragraaf 4.4. Het is belangrijk dat het aandeel van vormende vakken in het curriculum op peil blijft. Termen als 'academische vrijheid' en 'vrijheid van meningsuiting', en de verschillende rollen en verantwoordelijkheden moeten bekend zijn bij iedereen die studeert aan een hogeronderwijsinstelling. Aandacht daarvoor in de leerlijnen academische vaardigheden in de bachelor- en masteropleidingen is essentieel.

De collegezaal is voor studenten ingericht als een *safe space,* maar zeker niet in die zin dat er geen ruimte zou zijn voor confronterende en prikkelende ideeën. Daarom wordt ook wel de voorkeur gegeven aan termen als *brave space* en (in sommige disciplines) als *holding space* (Cairo, 2021), waarmee wordt aangeduid dat de collegezaal bij uitstek geschikt is om zulke confronterende ideeën onder ogen te zien, erover te debatteren en ze te evalueren (McIntyre, 2025). De verantwoordelijkheden en plichten van de wetenschapper als docent (4.2) corresponderen in dezen met de rechten van de student.

Tegenover rechten staan ook voor de studenten plichten en verantwoordelijkheden. Zij zijn medeverantwoordelijk voor het in stand houden van de *brave space* van de collegezaal, door erkenning van de speciale context ervan. Daarin dienen zij de rol van hun docenten te respecteren. Ook die verdienen het om sociaal, psychologisch en fysiek veilig

11 Bij het publiceren van resultaten van contractonderzoek kunnen er (eventueel tijdelijke) beperkingen zijn uit hoofde van het type onderzoek (vertrouwelijkheid, kennisveiligheid). Dit heeft te maken met (legitieme) beperkingen van de academische vrijheid, niet met vrijheid van meningsuiting. Dit adviesrapport laat dit hier verder buiten beschouwing.

12 Wanneer wetenschappers zich *als wetenschappers* uitspreken mag er van hen meer verwacht worden ten aanzien van eisen van zorgvuldigheid etc. dan wanneer gewone burgers dat doen. Maar dit speelt nu juist niet in de verhouding tussen de wetenschapper *als werknemer* en de instelling als werkgever. De verantwoordelijkheid van de werknemer is nog niet volledig uitgeklaard in de rechtspraak. Zie Van Gestel, 2025, 108-109.

hun werk te kunnen doen, zonder dat zij daarbij bijvoorbeeld gefilmd worden en zonder dat hun uitspraken los van hun context publiek gemaakt worden. Studenten hebben verder de plicht zich te houden aan de gedragscode die van toepassing is. Studenten mogen kritiek hebben op de eigen instelling, inclusief de gedragscodes ervan, maar moeten de geëigende wegen bewandelen om dat recht uit te oefenen.

Rechten en verantwoordelijkheden hebben studenten ook waar het gaat om deelname aan demonstraties op de campus en daarbuiten. Op de campus geldt uiteraard hun recht op vrijheid van meningsuiting, vrijheid van vergadering en demonstratierecht. Maar ook op de campus dienen ze zich aan de wet te houden en legitieme aanwijzingen van het instellingsbestuur op te volgen. Ook dienen ze de rechten en sociale, psychologische en fysieke veiligheid van medestudenten en stafleden te respecteren.

4.4 Instellingsbestuurders

Het lijdt geen twijfel dat de grootste verantwoordelijkheid voor het beschermen van de vrijheid van meningsuiting aan wetenschappelijke instellingen bij de instellingsbestuurders (colleges van bestuur en decanen) berust. In deze paragraaf worden eerst algemene uitgangspunten behandeld; vervolgens gaat dit adviesrapport in op extracurriculaire activiteiten in de vorm van debatten en teach-ins met externe sprekers, eisen aan instellingsbesturen om stelling te nemen in geopolitieke kwesties, de gevolgen van (hevige) debatten en protesten voor het leven op de campus, en de instelling als werkgever.

Algemene uitgangspunten: institutionele autonomie en zelfbestuur, *active engagement* en actieve terughoudendheid, training van de gemeenschap

De instellingen van hoger onderwijs en onderzoek hebben zelfbestuur.[13] Hun institutionele autonomie is niet absoluut en staat niet expliciet vermeld in de WHW, die evenwel doordesemd is van dit idee. Voor de implementatie van de wettelijke taken van deze instellingen worden de instellingsbesturen verantwoordelijk gesteld. Niettemin worden de raden van toezicht benoemd en ontslagen door de minister, terwijl de raden van toezicht op hun beurt de leden van de colleges van bestuur benoemen en ontslaan.[14] De sterkste bescherming van de autonomie van de instellingen komt voort uit Artikel 23 van de Grondwet. Artikel 23 waarborgt de vrijheid van richting en inrichting van het onderwijs en vormt daarmee een constitutionele grondslag voor de institutionele autonomie van onderwijsinstellingen, die ook is vastgelegd in Europees recht en jurisprudentie. Het rapport van de adviescommissie Juridische borging van academische vrijheid gaat nader in op deze kwestie (KNAW, 2026).

13 Zie hierover meer uitvoerig het KNAW-adviesrapport *Vrijheid verankerd: naar een versterkte juridische borging van academische vrijheid* (KNAW, 2026).

14 Dit geldt niet voor de bijzondere universiteiten, waar de raden van toezicht worden benoemd door de rechtspersoon van wie zij uitgaan.

Instellingsbesturen zijn als het bevoegde gezag de aangewezen instantie om het open debat te stimuleren en de vrijheid van meningsuiting van wetenschappers en studenten in hun instelling maximaal te beschermen en te faciliteren. Dit is een rol van *active engagement*: een positieve toewijding aan een open debatcultuur. De tegenhanger daarvan is een actieve terughoudendheid op het gebied van inhoudelijke interventies en regulering. In die zin is de rol van instellingsbesturen bij vrijheid van meningsuiting geheel vergelijkbaar met hun rol in het respecteren van academische vrijheid. Daarover schreef de KNAW in 2021: 'Academische vrijheid betekent in eerste instantie dat besturen van universiteiten de verantwoordelijkheid hebben om zich niet méér te mengen in het onderzoek en onderwijs dan redelijk is met het oog op de bevordering van goede wetenschapsbeoefening. Zij dienen terughoudend te zijn, en faculteiten, afdelingen en individuele wetenschappers substantiële vrijheid te geven om hun onderwijs en onderzoek in te richten. Op hun beurt dienen facultaire besturen terughoudend te zijn in hun bemoeienissen met docenten en onderzoekers.'

Maar kennisinstellingen zijn ook waardengemeenschappen, en dat kan de grenzen van de terughoudendheid bepalen. Hogeronderwijsinstellingen, academische ziekenhuizen en de instituten van KNAW en NWO zijn geen overheidsinstellingen. Ze hebben zelf ook vrijheid van meningsuiting en zijn gebonden aan de NGWI. De institutionele autonomie betekent dat instellingsbesturen zelf de ruimte hebben om hun koers te bepalen, ook in de omgang met de verschillende kwesties rond vrijheid van meningsuiting (binnen de grenzen van de wet) die zich voordoen op hun campus. Zelfs gegeven de gedeelde norm van terughoudendheid zullen vergelijkbare kwesties toch telkens weer in de specifieke context en binnen de keuzevrijheid van de verschillende instellingen bezien moeten worden. Het instellingsbestuur is verantwoordelijk.

De universiteit is zeker gehouden aan het beschermen en bevorderen van vrijheid van meningsuiting en academische vrijheid. Maar zij doet dat in het licht van haar overkoepelende taak om het wetenschappelijk debat te faciliteren. Daarbij gelden bepaalde basisregels: niemand mag buitengesloten worden op basis van persoonlijkheidskenmerken, iedereen moet bereid zijn de discussie over eigen standpunten en argumenten aan te gaan, en wetenschappelijke argumenten zijn gehouden aan standaarden van de wetenschappelijke methodes. Deze basisregels kunnen ook aan externe sprekers worden opgelegd,[15] zij het dat sprekers die geen wetenschapper zijn niet aan wetenschappelijke normen gebonden zijn. Voor het wetenschappelijk (en maatschappelijk) debat is het verschil van belang tussen 'agonisme' en 'antagonisme': debateer over uiteenlopende standpunten (agonisme), zonder de ander als vijand te zien (antagonisme).

15 Deze alinea is ontleend aan de bijdrage van de Universiteit Leiden aan de landelijke dialoog over academische vrijheid aan de Vrije Universiteit, 22 mei 2026; de toevoeging over niet-wetenschappelijke sprekers is van de KNAW.

Instellingsbesturen dienen oog te houden voor verschillende machtsverhoudingen en verschillen tussen disciplines. Kennisinstellingen dragen ook een verantwoordelijkheid om zowel de academische vrijheid als de vrijheid van meningsuiting voor wetenschappers aan hun instelling te beschermen tegen dwang en druk door overheid, private financiers en mede-wetenschappers (zie ook UNESCO, 2017, artikel 16b).

Ten slotte heeft het instellingsbestuur ook een zorgplicht voor de kennisoverdracht over academische vrijheid en vrijheid van meningsuiting, en over de verschillende rollen en verantwoordelijkheden van de leden van zijn gemeenschap. Iedereen die studeert of werkt aan een hogeronderwijsinstelling, een umc of een onderzoeksinstituut moet eenvoudig toegang hebben tot die kennis. Aandacht daarvoor in de leerlijn academische vaardigheden in de bachelor- en masteropleidingen en in de BKO- en SKO-trajecten voor docenten is essentieel. In de opleidingen voor onderzoekers ligt een combinatie of integratie met al bestaand onderwijs op het gebied van wetenschappelijke integriteit voor de hand.

Extracurriculaire activiteiten: debatten en teach-ins met externe sprekers

Extracurriculaire activiteiten kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan de academische cultuur, de persoonlijke ontplooiing van studenten en medewerkers en de bevordering van hun maatschappelijk verantwoordelijkheidsbesef. Instellingen hebben een verantwoordelijkheid voor het organiseren van het academisch debat, waarbij er ook (en juist) plek is voor onverwachte denkbeelden. Bovendien is het organiseren van debat een essentieel onderdeel van transparante en weloverwogen besluitvorming door instellings- en faculteitsbesturen over het al dan niet innemen van eigen standpunten over maatschappelijke kwesties.

Sommige extracurriculaire activiteiten kunnen echter onder vuur komen te liggen, bijvoorbeeld als controversiële externe sprekers worden uitgenodigd. Hoewel het uitgangspunt van instellingen is dat externe sprekers welkom zijn, is het soms nodig om grenzen te stellen. Hier geldt het principe ‘ja tenzij…’. De instelling hoeft geen podium te bieden aan sprekers die de democratische rechtstaat niet erkennen of expliciet anti-wetenschappelijk zijn (Stoker et al., 2023; Simpson, 2020; voor een andere positie: Heinze, 2026). Universiteiten zijn gezaghebbende instituties en van hun positie in controversiële kwesties kan een sterk maatschappelijk signaal uitgaan. Dit kan zowel gelden voor normerend wél ingrijpen en verbieden, als ook voor het actief vorm geven aan een pluralistische ruimte voor respectvol debat. Ook binnen de academische instellingen leven hierover verschillende ideeën. Enerzijds betogen sommigen dat het accepteren van een controversiële spreker niet gelijk is aan instemming met de verkondigde standpunten. Zij vinden dat instellingsbesturen extreem terughoudend moeten zijn met het vooraf weren van bepaalde sprekers of onderwerpen. De keuze ligt bij de wetenschappers of studenten die uitnodigen. Anderzijds stellen anderen dat het gezaghebbende universitaire podium

standpunten wel degelijk een vorm van legitimiteit geeft. Volgens hen is het daarom geen goed idee bepaalde sprekers of standpunten te faciliteren. Voor het vervullen van de democratische functie van wetenschappelijke instellingen is het volgens hen niet noodzakelijk om elke bijdrage aan het debat op de terreinen van de kennisinstelling toe te laten. Sprekers worden daardoor niet in hun vrijheid van meningsuiting beperkt, aangezien er ook andere platforms bestaan.

Bij controverses rond externe sprekers aan de kennisinstellingen is de vraag leidend hoe het programma op een gebalanceerde manier doorgang kan vinden en het open academisch debat bevorderd kan worden. Bestuurders van kennisinstellingen die de commissie heeft gesproken, onderschreven allemaal dit uitgangspunt. Ze konden ook allemaal voorbeelden noemen van controverses rondom externe sprekers aan hun instelling. Bestuurders hebben een (soms impliciet) afwegingskader om te beoordelen of ingrijpen toch nodig is. In het schema hieronder zijn de genoemde overwegingen bij elkaar gezet. Geen daarvan is op zichzelf doorslaggevend. Het gaat steeds om een weging van factoren, die bovendien kan leiden tot verschillende uitkomsten bij verschillende instellingen, bijvoorbeeld bij het uitnodigen van (dezelfde) controversiële sprekers. Dat moet ook mogelijk blijven: individuele instellingen zijn zelf verantwoordelijk om hierin hun eigen koers bepalen.

Verder is het duidelijk dat er aan elke instelling talrijke debatten en andere activiteiten plaatsvinden die zonder problemen verlopen. Het belang van communicatie binnen de eigen gemeenschap bleek telkens weer bij de gesprekken die de commissie voerde, maar ook communicatie is geen panacee: er bestaan nu eenmaal verschillen van inzicht, en dat is op zich niet ongezond. De afweging om sprekers of activiteiten al dan niet toe te laten op basis van de veiligheid blijkt bijvoorbeeld een heikel punt. Sommige wetenschappers en studenten hebben de perceptie dat instellingsbesturen dit als excuus gebruiken om tegengeluid geen ruimte te bieden. De commissie hoorde ook dat in gesprek gaan met de organisatoren en samen verkennen onder welke condities activiteiten wél doorgang kunnen vinden een oplossing kan bieden. In ieder geval kan het leiden tot een (meer) gedragen besluit. Anderzijds komt het ook voor dat medewerkers of studenten vinden dat juist te weinig wordt opgetreden bij gedrag dat weliswaar binnen de grenzen van de wet valt, maar dat zij als onwenselijk beoordelen. Ook daarbij ligt er druk op instellingsbesturen om een standpunt in te nemen. De factor ‘tijd’ moet niet onderschat worden: besluiten kunnen niet eindeloos uitgesteld worden. Interne gedragscodes en huisregels kunnen (enigszins) behulpzaam zijn; bij alle instellingen waarmee de commissie contact had zijn er dergelijke codes en regels.

AFWEGINGSKADER BIJ UITNODIGING CONTROVERSIËLE EXTERNE SPREKER

Uitgangspunten:

- Welke maatregelen zijn er denkbaar om het programma doorgang te laten vinden en tegelijk de veiligheid te handhaven en incidenten te voorkomen?
- Welke maatregelen zijn er denkbaar om het programma meer gebalanceerd te maken?

Overwegingen:

- Is de voordracht van de externe spreker onderdeel van een vak binnen het curriculum?
- Wordt de spreker uitgenodigd door studenten of medewerkers van de instelling? Of is een externe partij betrokken?
- Is de spreker een wetenschapper?
- Is op basis van het verleden te verwachten dat de spreker discriminerende uitspraken doet, tot geweld aanzet, of andere uitingen doet die onder het strafrecht vallen?
- Signatuur/levensbeschouwing van de instelling: is op basis van het verleden te verwachten dat de spreker uitspraken doet die niet in lijn zijn met de kernwaarden van de instelling?
- De locatie: is de activiteit op het terrein van de instelling?
- Wordt de spreker uitgenodigd als onderdeel van een uitgebreider programma met meerdere sprekers? Is er een goede balans van sprekers wat betreft expertise en achtergrond gezien het doel van de bijeenkomst?
- Is er een risico dat de veiligheid van de deelnemers of van anderen op het terrein of in de gebouwen van de instelling in het geding komt, of dat de gedragscode wordt overtreden?
- Wat is het doel van de activiteit?
- Valt de activiteit onder het demonstratierecht?
- Is een bestuursbesluit consistent met besluiten in andere gevallen?

Eisen tot stellingname

Vooral universiteitsbestuurders hebben in de afgelopen periode druk ondervonden vanuit de eigen gemeenschap om stelling te nemen in geopolitieke kwesties en ten aanzien van institutionele samenwerkingen in onderzoek en/of onderwijs. Veel instellingen zijn hierin – in elk geval aanvankelijk – terughoudend geweest, en niet zonder reden. Het op instellingsniveau beperken van samenwerking betekent een beknotting van de academische vrijheid van de onderzoekers die werkzaam zijn aan de instelling.[16] In het adviesrapport *Academische vrijheid in Nederland* (KNAW, 2025), noemde de KNAW beperkingen in de samenwerking met derden al als een van de bedreigingen van de academische

16 Het gaat hierbij niet primair om individuele samenwerking tussen wetenschappers van verschillende instellingen.

vrijheid,[17] hoewel er in specifieke gevallen ook goede redenen voor beperkingen kunnen zijn. Terughoudendheid is in elk geval een goed uitgangspunt, maar bij nieuwe ontwikkelingen is heroverweging gerechtvaardigd. Daarnaast kunnen verschillende instellingen hierin andere afwegingen maken. Dat geldt zowel voor beperking als voor hervatting van de samenwerking.

Instellingsbesturen laten zich ten aanzien van stellingname en institutionele samenwerkingen geregeld adviseren door ethische afwegingscommissies of door ad-hoc-commissies die in specifieke casuïstiek adviseren. Op basis van de gevoerde gesprekken lijken de ervaringen met de eerste vorm beter te zijn, juist omdat die langer functioneren en een geschiedenis van beslissingen kunnen overzien en zo een consistente lijn kan uitzetten. In de overlegorganen van UNL delen instellingsbesturen hun ervaringen in deze en andere kwesties (zie ook hoofdstuk 6.1). De afwegingen van instellingsbesturen om wél stelling te nemen inzake institutionele samenwerkingen vallen in de volgende categorieën:

- Kennisveiligheid
- Ethische bezwaren en overwegingen:
  - het vermijden van bijdragen aan ernstige mensenrechtenschendingen (indien daarover wetenschappelijke consensus is);
  - het vermijden van institutionele samenwerking met landen waar (in wetenschappelijke consensus vastgestelde) scholasticide of epistemicide plaatsvindt, dat wil zeggen doelgerichte acties gericht op het doden van wetenschappers of het wegvagen van kennisvormen, -instituties of -tradities;
  - het vermijden of afbreken van institutionele samenwerking met niet-duurzame industrieën, zoals de fossiele brandstofindustrie.

Politieke stellingname wordt vaak als onwenselijk gezien, hoewel er niet altijd overeenstemming is over wat al dan niet geldt als 'politiek'. Wetenschappelijke onderbouwing van de stellingname wordt noodzakelijk gevonden. In sommige gevallen wordt stellingname vermeden om kwesties niet groter te maken, maar deze strategie van stilte kan zich ook tegen het bestuur keren. Bestuurders kijken ook naar de toekomst en proberen te anticiperen op onderwerpen die gaan spelen. Dat geldt bijvoorbeeld op dit moment voor de samenwerking met defensie. Bestuurders realiseren zich dat het debat hierover actief vorm moet krijgen.

Gevolgen voor het leven op de campus

Besluiten van instellingsbesturen over stellingname in geopolitieke kwesties worden geregeld voorafgegaan en gevolgd door debatten en protesten op de campus. Die kunnen gevolgen hebben voor de (gevoelde) vrijheid van meningsuiting en veiligheid op de campus. Het meest in het oog springende voorbeeld zijn de protesten rond Israël-Gaza

17 De andere bedreigingen die in dit rapport werden benoemd: thematische financiering en sturing van onderzoek en onderwijs, intimidatie van wetenschappers en spanningen binnen de academische gemeenschap.

en de negatieve effecten daarvan op de gevoelde veiligheid van een deel van de Joodse studenten en stafleden (Taskforce Antisemitisme-bestrijding, 2026) en ook van studenten en stafleden uit de Palestijnse gebieden en het Midden-Oosten. Ook dit kan een reden zijn voor instellingsbesturen om terughoudend te zijn in inhoudelijke stellingname. Het innemen van een standpunt kan de (ervaren) ruimte beperken om alle kanten in het debat een plek te geven. Het bestuur wil staan voor de gemeenschap als geheel. Aan de andere kant zijn veel onderzoekers, studenten en bestuurders van mening dat neutraliteit niet past bij de (waardenbewuste) maatschappelijke rol van universiteiten, academische ziekenhuizen, hogescholen, en de onderzoeksinstituten van KNAW en NWO (zie hoofdstuk 1.4). Bovendien betekent stellingname door een instellingsbestuur niet per definitie dat (intern) debat niet meer mogelijk of wenselijk is.

Aparte vermelding verdient het feit dat in het recente verleden protesten en demonstraties op de campus van diverse universiteiten hebben geleid tot overtredingen van de wet. Op de terreinen en in ieder geval in de gebouwen van de instelling is ook in die gevallen het instellingsbestuur het bevoegd gezag. Het draagt zowel verantwoordelijkheid voor het beschermen van de uitings- en demonstratievrijheid van individuele leden van de academische gemeenschap, als voor het beschermen van de gehele gemeenschap of onderdelen ervan tegen geweld, bedreiging en vernieling. Dit is een complexe verantwoordelijkheid, waarbij ook de lokale 'driehoek' betrokken kan zijn. De rol van de lokale overheid is terecht en belangrijk waar het gaat om de grens tussen wat wettelijk is toegestaan en wat niet, zoals geweld tegen personen, huisvredebreuk, en verstoring van de openbare orde.[18] Het herstellen van de orde op terreinen en in gebouwen van de instellingen is in een aantal gevallen moeizaam verlopen en er zijn ongetwijfeld ook fouten gemaakt door bestuurders. Niettemin nam in voorkomende gevallen de aangewezen partij, namelijk het instellingsbestuur, zijn verantwoordelijkheid. Instellingsbestuurders hebben in deze periode ook intensief contact met elkaar gehad via UNL. De KNAW stelt vast dat instellingsbesturen hun verantwoordelijkheid kennen en ernaar proberen te handelen, ook waar oplossingen binnen de instelling vaak omstreden waren en het niet altijd meteen lukte om de condities voor vreedzaam debat te herstellen. Ook instellingsbestuurders mogen fouten maken. Het is zaak dat zij op transparante wijze lerend vermogen aan de dag leggen. Waar nodig is de instantie die op het werk van instellingsbesturen ingrijpt de

18 Zie ook voetnoot 27. Waar het gaat om ordeverstoringen in de openbare ruimte ligt het primaat bij de driehoek.

raad van toezicht. Daar eindigt de escalatieladder.[19] Voor deelname van wetenschappers aan demonstraties, zie paragraaf 6.5.

Actieve terughoudendheid en *active engagement* van instellingsbestuur in stellingname

De KNAW concludeert dat er veel goede redenen zijn om als instellingsbestuur terughoudend te zijn in stellingname. Terughoudendheid is wenselijk om voldoende ruimte te geven aan alle verschillende standpunten, om de uitwisseling van kennis met externe partijen zoveel mogelijk te handhaven en om de academische vrijheid optimaal te beschermen. Bij deze terughoudendheid hoort als tegenhanger een houding van *active engagement* in het bevorderen van een goede en open debatcultuur.

Maar ook bij een uitgangspunt van terughoudendheid van het instellingsbestuur kan er een moment komen waarop democratische of wetenschappelijke kernwaarden van een instelling zodanig geschonden worden dat het instellingsbestuur zich op morele, maatschappelijke en/of wetenschappelijke gronden genoodzaakt voelt een standpunt in te nemen. Waar de grens ligt, moet per geval worden bepaald en kan per instelling verschillen. Kernwaarden verschillen immers per instelling.

Wat het instellingsbestuur ook kiest, het is essentieel dat het transparant verantwoording aflegt over het besluit om wel of geen standpunt in te nemen in controversiële kwesties en over de onderbouwing daarvan. Het bestuur kan hierin het beste proactief optreden en het debat zo vroeg mogelijk entameren, voordat de emoties te hoog zijn opgelopen en een respectvol inhoudelijk debat bemoeilijken. Knelpunt hierbij is dat ervaring leert dat de opkomst voor dergelijke debatten vaak tegenvalt, zeker zolang er nog geen urgentie wordt gevoeld. Ook kan het zijn dat steeds dezelfde mensen afkomen op de bijeenkomst, waardoor van een breed debat geen sprake is. Ten slotte monden bijeenkomsten nogal eens uit in vragen over de houding van bestuurders, of kritiek daarop, in plaats van een inhoudelijke dialoog waarin argumenten gewisseld worden voor of tegen stellingname door de instelling.

19 Het is dus belangrijk om onderscheid te maken tussen de lokale overheid (zie voetnoot 18) en de landelijke overheid. Die laatste komt hier geen rol toe. De aanwijzingsbevoegdheid zoals te vinden in art. 9.9a (wo) en 10.3 (hbo) WHW ziet op de bevoegdheid van de minister om een aanwijzing te geven aan de RvT (niet aan anderen) wanneer er sprake is van 'wanbeheer' door RvT of CvB: 'wanbeheer'is omschreven als financieel wanbeleid, ernstige nalatigheid inzake de zorg voor de kwaliteit van het onderwijs, ongerechtvaardigde verrijking, in strijd handelen met wettelijke bepalingen waardoor financieel voordeel wordt behaald voor de rechtspersoon, een bestuurder, een toezichthouder of een derde, of het in ernstige mate verwaarlozen van de zorg voor goede verhoudingen binnen de instelling. De maatregel moet proportioneel zijn en kan pas worden gegeven als de inspectie een onderzoek heeft verricht en de RvT vier weken de mogelijkheid heeft gehad om zienswijzen ten aanzien van de voorgenomen maatregel kenbaar te maken. Onmiskenbaar wordt met het benutten van de aanwijzingsbevoegdheid ingegrepen in de instellingsautonomie. De bevoegdheid biedt geen mogelijkheid om in te grijpen in de uitoefening van vrijheid van meningsuiting of academische vrijheid in de instelling. Aan leden van de universitaire gemeenschap staat eventueel de gang naar de rechter open.

Een proactieve houding van het instellingsbestuur in dezen bevordert de verbinding met medewerkers en studenten. Zeker bij grotere instellingen kunnen medewerkers en studenten afstand tot het instellingsbestuur ervaren of onzeker zijn over de manier waarop zij een inhoudelijke dialoog met het bestuur kunnen voeren. De landelijke dialoog over academische vrijheid die de universiteiten in Nederland in 2025 in gang hebben gezet (UNL, 2025) is een stap in de goede richting: die biedt een platform voor de gehele academische gemeenschap. De KNAW acht deze dialoog een zeer positieve ontwikkeling, die voortzetting verdient, mogelijk ook lager in de organisatie, op faculteits- of afdelingsniveau, om zo de drempel voor deelname lager te maken. Het actiever betrekken van de studenten bij deze dialogen is daarbij een belangrijk punt van aandacht.

De instelling als werkgever

Ook als werkgevers zullen instellingsbesturen de vrijheid van meningsuiting en het demonstratierecht van hun medewerkers vooropstellen. Principes van academische vrijheid sluiten kritiek op de eigen instelling en het eigen instellingsbestuur in. Terughoudendheid is dus opnieuw het uitgangspunt. Maar er zijn ook situaties waarin instellingsbesturen – met inachtneming van redelijkheid, proportionaliteit en subsidiariteit – grenzen kunnen stellen aan de vrijheid van meningsuiting van hun medewerkers. Dit is bijvoorbeeld het geval als uitingen grote gevolgen hebben voor de reputatie van de instelling of botsen met de waarden van de instelling, zoals een bepaalde levensovertuiging, bij risico's voor de (kennis- of sociale) veiligheid, of wanneer uitingen de relatie met een opdrachtgever schade toebrengen. In alle gevallen is een zorgvuldige afweging van belangen noodzakelijk. De opkomst van sociale media heeft dit complexer gemaakt (zie hoofdstuk 2). Instellingen doen er goed aan om voor het gebruik van sociale media duidelijke gedragsregels op te stellen. Ook hier is evenwicht van belang: een proliferatie van codes op verschillende niveaus zoals faculteiten en vakgroepen is onwenselijk.

4.5 Overheid

De rol van de overheid bij het beschermen van de vrijheid van meningsuiting vereist – net als bij de bescherming van de academische vrijheid – een balans tussen actie en (vooral) een grote mate van terughoudendheid. De minister van OCW heeft een stelselverantwoordelijkheid, maar die is beperkt tot de bevordering van wetenschappelijk onderwijs en wetenschapsbeleid: het scheppen van het wettelijk kader voor onderwijs, het uitvoeren van de onderwijswetten, en het verstrekken van financiële middelen. Het doel is om condities te scheppen waaronder de wetenschap optimaal kan functioneren en om belemmerende inmenging te voorkomen. De minister heeft geen inhoudelijke rol in het onderwijs en onderzoek aan kennisinstellingen. In hoofdstuk 1.1 wordt betoogd dat voor de instellingen van wetenschappelijk onderzoek niet zou moeten gelden 'wie betaalt, bepaalt'. Voor de rechtspraak en publieke omroep geldt hetzelfde, dit alles op basis van de maatschappelijke en democratische waarde van de onafhankelijkheid van deze sectoren.

Politici hebben uiteraard vrijheid van meningsuiting. Maar de democratische rechtsstaat vraagt soms om iets anders (zie ook hoofdstuk 2). De moed om terughoudend te zijn is dan ook de belangrijkste rol voor overheidspartijen, want elke (inhoudelijke) sturing door de overheid in wie er moet of mag spreken of niet, betekent een beperking van de vrijheid van meningsuiting of academische vrijheid. Dit geldt ook indien wet- of regelgeving zou worden aangenomen die instellingsbesturen verplicht op een bepaalde manier met de vrijheid van meningsuiting in hun academische gemeenschap om te gaan. Net als iedereen zijn ook de overheid en het instellingsbestuur gehouden aan de bestaande wettelijke kaders en daarop aanspreekbaar. Binnen de overheid is er een taak voor het parlement om de regering te corrigeren indien voorstellen tot inhoudelijke overheidsregulering gedaan zouden worden, zoals ook correctie van binnen de politiek (kabinet, Eerste Kamer) mogelijk is indien de Tweede Kamer zulke voorstellen zou doen (Sluiter, 2025). Terughoudendheid past ook politieke partijen, in die zin dat zij zich horen te onthouden van verdachtmakingen van de wetenschap en van het creëren van een wetenschapsonvriendelijk klimaat (KNAW, 2025). Voor wat betreft de vrijheid van meningsuiting heeft de overheid haar werk gedaan: deze is stevig in de wet verankerd. Academische vrijheid is echter minder goed geborgd in het bestaande juridisch kader. Bij het versterken van dat kader heeft uiteraard de wetgever een rol. Bij zowel vrijheid van meningsuiting als academische vrijheid kan een wettelijk kader zich echter niet uitstrekken tot nadere inhoudelijke regulering (zie hoofdstuk 1.4, voor de relatie tussen dit adviesrapport en het KNAW-adviesrapport *Vrijheid verankerd: naar een versterkte juridische borging van academische vrijheid* (KNAW, 2026)).

4.6 Conclusies

Vrijheid van meningsuiting is onmisbaar in een democratische rechtsstaat. Voor de wetenschappelijke sector is zij cruciaal in het wetenschappelijke en maatschappelijke debat. Vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector is het best gewaarborgd als alle partijen rolbewust en rolvast zijn. Dat vereist een goed begrip van de eigen rol, rechten, plichten en verantwoordelijkheden. In al het hierboven besprokene komt het belang van context en nuance naar voren. Dit maakt dat het niet dienstig is om één norm op te leggen, ondanks de normatieve vraag van het ministerie.

Hoe onmogelijk het ook mag zijn om ‘mens’ en ‘wetenschapper’ te scheiden, iedereen heeft verschillende rollen in het leven. Ook voor wetenschappelijk medewerkers geldt dat zij verschillende rollen combineren: onderzoeker, docent, werknemer en burger. Zij zijn gehouden aan de kaders van het recht en de NGWI. Zij dragen verantwoordelijkheden jegens hun discipline, de wetenschap, de instelling en de maatschappij, en in hun rol van docent speciaal ook jegens hun studenten. Dit kan soms enige redelijke zelfbeperking vergen.

Studenten hebben recht op een breed georiënteerde opleiding, waarbij zij ook door extracurriculaire activiteiten de kans krijgen mede vorm te geven aan de maatschappelijke rol van de kennisinstellingen. Zij hebben het recht hun stem te laten horen, ook in protest en demonstraties. De instelling zal er alles aan doen om die rechten te beschermen. De collegezaal is een plek van open debat, respectvol en op basis van argumenten. De collegezaal is ook een *brave space,* in die zin dat studenten er ook met onwelkome ideeën geconfronteerd kunnen worden. Naast alle rechten die studenten toekomen, gelden er plichten en verantwoordelijkheden. Studenten horen de rechten en (sociale) veiligheid van anderen, ook van hun docenten, te respecteren. Zij zijn gehouden aan de gedragscodes van hun instelling.

Instellingen hebben een zorgplicht voor de kennisoverdracht over academische vrijheid en vrijheid van meningsuiting, en de verschillende rollen en verantwoordelijkheden van de leden van hun academische gemeenschap. Dat kan via de leerlijn academische vaardigheden in de bachelor- en masteropleidingen en als element in het BKO- en SKO-traject voor docenten. In de opleidingen voor onderzoekers ligt een combinatie of integratie met al bestaand onderwijs op het gebied van wetenschappelijke integriteit voor de hand.

De instellingen van hoger onderwijs en onderzoek kennen institutionele autonomie en zelfbestuur. De instellingsbestuurders (colleges van bestuur en decanen) dragen de grootste verantwoordelijkheid voor de bescherming van de vrijheid van meningsuiting en het demonstratierecht van hun academische gemeenschap. Hun rol is het meest gebaat bij een uitgangshouding van terughoudendheid, om maximaal ruimte te creëren voor het inhoudelijke debat. Anderzijds horen zij de maatschappelijke en morele verantwoordelijkheden van de universiteit niet uit het oog te verliezen. Tegenover terughoudendheid staat dan ook een rol van *active engagement*: betrokkenheid door het proactief organiseren en stimuleren van een debatcultuur aan de instelling, en bereidheid tot het innemen van een standpunt waar dat om democratische, rechtsstatelijke, morele of wetenschappelijke redenen gegeven is, en waarbij het standpunt breed gedragen wordt door de wetenschappelijke gemeenschap. Een speciale rol komt de instellingsbestuurders toe in verband met een goed en veilig verloop van demonstraties op de terreinen van hun instelling. Voor zover bij al deze rollen en verantwoordelijkheden fouten worden gemaakt (en dat is gebeurd, en zal vermoedelijk ook in de toekomst gebeuren), is het zaak dat bestuurders reflectief zijn en lerend vermogen aan de dag leggen. Voor het toezicht op hun functioneren is de raad van toezicht verantwoordelijk.

Een instelling heeft ook zelf vrijheid van meningsuiting en de universiteit is ook een waardengemeenschap. Dat kan in voorkomende gevallen leiden tot besluiten, zoals over samenwerkingen of toelating van externe sprekers met antiwetenschappelijke of antirechtsstatelijke standpunten. Het verdient in dat geval aanbeveling om transparant en consistent te zijn over het afwegingskader, en de academische gemeenschap tijdig mee te nemen in de afwegingen. Maatschappelijke betrokkenheid is een positieve waarde. In hun evaluatie van geëngageerde wetenschap houden instellingsbestuurders rekening met het

onderscheid tussen wetenschapsgebieden. Het is de moeite waard om wederzijds begrip tussen vakgebieden die vaak uiteenlopende terminologie gebruiken te bevorderen.

Het instellingsbestuur is, ten slotte, ook werkgever. Daarbij is het van belang om het verschil in het oog te houden tussen kwesties die met vrijheid van meningsuiting te maken hebben, en kwesties van (sociale) veiligheid of met financiële of personele belangen.

De overheid heeft haar stelselverantwoordelijkheid en creëert uit dien hoofde de randvoorwaarden – logistiek en financieel – voor de wetenschappelijke sector. Inhoudelijk heeft de overheid geen rol in de regulering van kwesties rond vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector, ook niet 'ter bescherming van de vrijheid van meningsuiting'. De aanwijzingsbevoegdheid van de minister strekt zich niet uit tot de regulering van de vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector (zie voetnoot 19).

5. LESSEN UIT HET BUITENLAND

Het ministerie van OCW vraagt de KNAW in haar opdracht de volgende vraag te beantwoorden: 'Zijn er lessen te trekken uit de wijze waarop vrijheid van meningsuiting in andere landen (juridisch) wordt geborgd binnen de wetenschappelijke sector? Kan de Higher Education (Freedom of Speech) Act (2023) bijvoorbeeld inspiratie bieden in de Nederlandse context?'

De vrijheid van meningsuiting is juridisch geborgd doordat die is vastgelegd in de Nederlandse Grondwet en in het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM). Vrijheid van meningsuiting wordt juridisch slechts beperkt door het (straf)recht en in de vaststelling van de balans tussen grondrechten (paragraaf 1.1, hoofdstuk 3). Dit geldt in Nederland, maar ook in andere Europese landen, in lijn met het EVRM. Specifiek voor de wetenschappelijke sector zijn verder de richtlijnen van de NGWI van belang voor de bijdrage van wetenschappers aan het maatschappelijk debat. In andere EU-landen is eveneens de wetgeving over vrijheid van meningsuiting leidend, zonder specifieke bepalingen voor de wetenschappelijke sector. Voor zover er wetgeving over dat domein is, betreft die de academische vrijheid (het onderwerp van het adviesrapport over de juridische borging van academische vrijheid, alwaar een uitvoeriger analyse van de juridische stand van zaken in het buitenland te vinden is (KNAW, 2026)). Ook academische vrijheid is niet steeds voorwerp van separate constitutionele wetgeving, maar valt juridisch onder het bereik van vrijheid van meningsuiting en het recht op onderwijs. (Kosta & Ceran, 2025).

Ter illustratie wordt hier alleen de situatie in Duitsland besproken. Vervolgens concentreert dit adviesrapport zich op de in de adviesaanvraag genoemde situatie in het VK, die uitzonderlijk is.

5.1 Academische vrijheid en vrijheid van meningsuiting in Duitsland

Art. 5 van het Duitse Grundgesetz beschermt in lid 1 de vrijheid van meningsuiting (*Meinungsfreiheit*) en in lid 3 apart de *Wissenschaftsfreiheit* (Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, 1949). Deze separate grondwettelijke bescherming van de academische vrijheid is in internationaal perspectief bijzonder.[20] Nederland kent deze niet. Met de scheiding van de beide vrijheden wil de Duitse grondwetgever tot uitdrukking brengen dat wetenschappelijke uitingen (als het resultaat van onderzoek) een andere status hebben dan 'gewone' (in het bijzonder politieke) uitingen. De tweede soort uitingen kunnen emotioneel of onbezonnen van aard zijn of 'gewoon' een mening omvatten, de wetenschappelijke uitingen komen per definitie volgens de normen van de wetenschap tot stand. Volgens het Bundesverfassungsgericht is wetenschap '*was nach Inhalt und Form als ernsthafter und planmässiger Versuch zur Ermittlung von Wahrheit anzusehen ist*' (Art. 5 Abs. 3 GG).[21] Net als naar Nederlands recht vallen uitingen die men als privépersoon doet over thema's die niet de eigen wetenschappelijke discipline betreffen alleen onder de algemene vrijheid van meningsuiting en niet onder de academische vrijheid.

5.2 Academische vrijheid en vrijheid van meningsuiting in het Verenigd Koninkrijk

In 2023 werd in het Verenigd Koninkrijk de Higher Education (Freedom of Speech) Act 2023 van kracht. In augustus 2025 werd die uitgebreid met richtlijnen voor implementatie en nieuw toegevoegde verplichtingen voor de universiteiten. In deze wetgeving worden de verplichtingen van universiteiten vastgelegd rond de bescherming en bevordering van vrijheid van meningsuiting en academische vrijheid. Het gaat daarbij om drie verplichtingen: *protect, secure, promote*. Er is evenwel ook een *prevent duty*, die uiteindelijk voortkomt uit de Counter-Terrorism and Security Act van 2015, gericht op het voorkomen van gewelddadig extremisme en radicalisering van studenten. De *Office for students*, met een eigen *Director*, gaat hierover. De door de commissie geraadpleegde specialisten rapporteren dat er van de Act een *chilling effect* uitgaat. Over *voorgenomen* uitingen wordt namelijk de vraag gesteld of zij *lawful* zijn, waarbij deze toets vooraf is gebaseerd op wat er al bekend is van spreker en context. Bovendien is er de Equality Act 2010, die alle vormen van discriminatie verbiedt. De verschillende wetten overlappen ten dele en het is niet steeds duidelijk hoe ze zich tot elkaar verhouden.

Van de drie verplichtingen uit de Higher Education (Freedom of Speech) Act 2023 (Commencement No. 3) Regulations 2025 zijn de *protect* en *secure* verplichtingen onderhevig aan *regulatory oversight*. De *promote* verplichting houdt in dat de universiteiten via een

20 Maar niet uniek, zie Kosta & Ceran, 2025.

21 Er is dus geen beperking tot leden van de academische gemeenschap.

code of practice iedereen bewust moeten maken van de principes en mechanismen van academische vrijheid. De Higher Education (Freedom of Speech) Act stelt dat elke bijdrage aan debat moet worden toegelaten en dringt aan op het bieden van een podium aan tegengestelde geluiden. De wet voegt bepalingen toe aan de Education (No. 2) Act 1986. Kortweg wil de wet de vrijheid van meningsuiting en academische vrijheid versterken in vervolg op een beleidsdocument over vrijheid van meningsuiting en academische vrijheid in het hoger onderwijs van het VK uit 2021 (Department of Education 2021). Aanleiding voor de Act was bezorgdheid in het VK dat niet alle stemmen in debatten op universiteiten gehoord werden en dat er sprake zou zijn van intolerantie en een cancelcultuur. Met deze wet wil het VK tegengaan en zelfs verbieden dat universiteiten weigeren een podium te bieden aan eigen staf en studenten en aan bezoekers (*no-platforming*). De wet geldt ook voor *no-platforming* door studentenverenigingen.

Concreet betekent de wet dat elke universiteit een Director for Freedom of Speech and Academic Freedom (een zogeheten *free speech champion)* moet benoemen die *no-platforming* moet monitoren en academische vrijheid en vrijheid van meningsuiting moet bevorderen. De wet beschermt echter niet specifiek de vrijheid van meningsuiting van de wetenschapper als wetenschapper. Ook kunnen individuen die schade ondervinden doordat een universiteit die vrijheid niet beschermt de universiteit daarvoor aansprakelijk stellen. Ten slotte moeten universiteiten de academische vrijheid en vrijheid van meningsuiting actief bevorderen.

De wet is gemengd ontvangen. Kritiek is onder meer dat de wet voortkomt uit het geringe vertrouwen van de overheid in de wetenschappelijke sector, en dat de rol die de overheid hier neemt in de actieve regulering van vrijheid van meningsuiting inherent problematisch is (vergelijk paragraaf 4.5). Verder constateren de geraadpleegde specialisten dat de wetgeving is voortgekomen uit overdrijving op basis van incidenten. Die overdrijving betreft twee gepercipieerde problemen: gevallen waarin *legitimate speech* ten onrechte onderdrukt of gecanceld wordt, en gevallen waarin onwettige uitingen ten onrechte toegelaten worden. De *Act* brengt het risico met zich mee van extra bureaucratie en grijpt in op het universitaire zelfbestuur. Ook worden uitingen nu in de sfeer van de rechtspraak getrokken, wat een belemmering kan betekenen voor de cruciale dialoog op de werkvloer, zowel in inhoudelijke discussies als over een goed begrip van wat academische vrijheid en vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector wel en niet inhouden. In die zin is er een parallel met wetenschappelijke integriteit. Waar wetenschappelijke integriteit onderhevig is aan rechtspraak in plaats van aan zelfregulering, zoals bijvoorbeeld in China of Denemarken (hoe verschillend de staatsvormen verder ook zijn), levert dat een *chilling effect* op en de pedagogische voordelen van een code van de sector zelf raken erdoor aangetast (Evaluatie NGWI, 2024). Verder wordt betwijfeld of de wet iets toevoegt aan het al bestaande instrumentarium. Dat doet die uiteraard wél waar het gaat om de positie van de *Director for Freedom of Speech and Academic Freedom* en de plicht om de vrijheid actief te bevorderen. De wet brengt geen wijziging aan waar het gaat om de inhoud van academische vrijheid en vrijheid van meningsuiting en de grenzen daarvan.

Zij wordt door velen in elk geval ten dele ook als symboolpolitiek gezien. Ten slotte is er in het VK, net als in Nederland, een levendig debat over academische vrijheid en vrijheid van meningsuiting aan de universiteiten en de vraag hoe daaraan het beste vorm te geven. Daaruit zijn wellicht productievere voorbeelden af te leiden (Scott-Baumann en Pandor, 2025).

Van belang voor de vraag of de Higher Education (Freedom of Speech) Act een voorbeeld voor de Nederlandse situatie kan zijn, is het feit dat het juridische systeem in het VK anders is dan bij ons. In het Britse *case-law* systeem neemt jurisprudentie een belangrijker plaats in dan in Nederland. Dat neemt niet weg dat aan een *Act of Parliament* veel gewicht toekomt. Deze Act heeft bovendien een belangrijke rol als signaal, doordat het één element uitlicht dat de overheid heel belangrijk vindt.

De uitwerking (2025) van de Higher Education (Freedom of Speech) Act in het VK beschermt niet de academische vrijheid van de wetenschapper, maar stipuleert dat elke bijdrage aan debat moet worden toegelaten en gefaciliteerd. De Act gaat daarmee in tegen de autonomie van de instellingen om hierin zelf keuzes te maken en miskent de (beperkte en terughoudende) rol van de overheid in de regulering van vrije meningsuiting. Bovendien hoort iets als 'podium bieden aan' niet in wetgeving te worden vastgelegd; het recht op vrijheid van meningsuiting betekent immers niet een verplichting voor anderen om te luisteren of de verplichting tot het bieden van een platform. Sprekers worden niet gecensureerd of gecanceld als zij dat platform niet krijgen (Bracke, 2020). In het academisch debat geldt bovendien dat uitingen wetenschappelijk onderbouwd dienen te zijn en niet-dogmatisch. Het is dus vreemd om af te dwingen dat elke bijdrage en elke spreker toegelaten moet worden.

Een manier waarop de Higher Education (Freedom of Speech) Act van nut kan zijn voor de Nederlandse situatie ligt in de richtlijnen (*Guidelines*) die voor de uitvoering zijn ontwikkeld en die instellingen een handvat bieden (Office for students, 2026). Veel hiervan komt al overeen met de afwegingskaders die de Nederlandse bestuurders gebruiken (zie paragraaf 4.4). De *Act* is niet geschikt als voorbeeld voor de overheid om wetgeving te ontwerpen, omdat die indruist tegen een rolvaste opstelling van de overheid.

5.3 Andere lessen

De ervaring die in Nederland zelf is opgedaan met de NGWI leert ons dat voor het bevorderen van praktijken van integer wetenschappelijk onderzoek afhandeling van klachten via de rechtspraak niet de meest effectieve lijkt. Een gedragscode van de sector zelf vormt een goed vertrekpunt, mede doordat die niet alleen een regulerende maar ook een didactische rol vervult en als basis kan dienen voor het gesprek op de werkvloer. Voor integere wetenschap zijn verder een *culture of care*, transparantie en verantwoording tegenover de samenleving belangrijk (Evaluatie NGWI, 2024). Ook de invulling van academische

vrijheid en vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector is gebaat bij discussie over deze onderwerpen op de werkvloer en reflectie op de eigen praktijken. Het is denkbaar dat de wetenschappelijke sector de handen ineen slaat om – naar analogie van de NGWI – te komen tot algemene richtlijnen over de praktijk van academische vrijheid en vrijheid van meningsuiting. Dat laat onverlet dat individuele instellingen van hoger onderwijs zelf met nadere invullingen en gedragscodes kunnen komen. Instellingen zijn gebaat bij duidelijk procedures voor besluitvorming rondom het toelaten van externe sprekers en debatten met checks en balances. Hierbij kan onderscheid gemaakt worden naar de rol die de instelling heeft bij de activiteit en gradaties van ondersteuning, variërend van organiseren of faciliteren tot toelaten. Het is belangrijk dat zulke procedures draagvlak hebben binnen de academische gemeenschap van de instelling in kwestie. Bovendien is het van belang dat instellingen – bij terughoudendheid in ingrijpen op inhoud – tegelijk aandacht hebben voor *active engagement*: het actief stimuleren van debat, ook over controversiële onderwerpen. Zij kunnen bovendien de academische vrijheid en vrijheid van meningsuiting bevorderen door het gesprek op de werkvloer over ook deze onderwerpen te stimuleren.

5.4 Conclusies

De KNAW concludeert dat er juridisch-inhoudelijk ten aanzien van de bescherming van vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector niet veel inspiratie te putten is uit het Engelse recht. De Higher Education (Freedom of Speech) Act 2023 (met de uitbreidingen van 2025) gaat in tegen academisch zelfbestuur en rolvastheid van de overheid, doordat die ingrijpt in de praktijken van vrije meningsuiting in kennisinstellingen. De KNAW ziet dan ook meer nadelen dan voordelen aan deze Act. Nog afgezien van het zwaarwegende principiële bezwaar brengt die een risico op bureaucratisering en regeldruk met zich mee en hij kan een *chilling effect* hebben op het vrije debat. Nederlandse kennisinstellingen hebben al als uitgangspunt dat bijdragen aan het debat zoveel als kan mogelijk gemaakt moeten worden. Niettemin kunnen er soms goede redenen zijn voor instellingen om vrijheid van meningsuiting in een academische setting te beperken of niet te faciliteren. De Act uit het VK maakt dat zo goed als onmogelijk. Transparantie over de redenen op basis waarvan een spreker door Nederlandse instellingsbestuurders wordt geweigerd of een debat geen doorgang kan vinden is wel noodzakelijk. Voor transparante besluitvorming zijn door de medezeggenschap en de academische gemeenschap gedragen procedures essentieel.

6. WETENSCHAPPERS IN HET PUBLIEKE DEBAT

Het ministerie van OCW vraagt in zijn adviesopdracht het volgende: 'De KNAW stelt in haar 2025 rapport over academische vrijheid in Nederland dat onderzoekers bij deelname aan het publieke debat zelf de verantwoordelijkheid hebben om hun meningen als onderzoeker en als burger uit elkaar te houden en de aard van hun inbreng zorgvuldig te duiden. Hoe zou deze duiding eruit moeten zien? Zijn er handvatten beschikbaar, of kunnen deze ontwikkeld worden? Is er op instellings- of overheidsniveau een verantwoordelijkheid in het duiden van dit onderscheid?'

Allereerst is van belang, zoals bleek in hoofdstuk 2, dat wetenschap en samenleving steeds nauwer met elkaar zijn verbonden. Wetenschappelijk onderzoek heeft een centrale rol in het vinden van oplossingen en genereren van kennis voor actuele en toekomstige maatschappelijke uitdagingen. Het is een expliciete opdracht aan instellingen dat wetenschappers de uitkomsten van hun onderzoek zoveel mogelijk publiek beschikbaar maken en dat zij een actieve rol vervullen in het overdragen van kennis en inzichten in wetenschappelijk gefundeerde standpunten ten behoeve van de maatschappij. Wetenschappers zijn dan ook volop aanwezig in het publieke debat. Tegelijk is elke wetenschapper ook een burger met het recht op vrije meningsuiting. Dat maakt de vraag van het ministerie naar de rollen van wetenschappers in het publieke debat hoogst actueel.

6.1 Bestaande handvatten

De NGWI geeft principes, richtlijnen en normen voor goede, integere wetenschapsbeoefening. De code is leidend voor onderzoeksactiviteiten van medewerkers werkzaam aan Nederlandse universiteiten, umc's, hogescholen, TO2-, KNAW- en NWO-instituten.

De NGWI gaat expliciet in op de verantwoordelijkheid van onderzoekers en instellingen bij communicatie met het publiek (NGWI, 2018; NGWI, 2027). Dit wordt geduid (en ook breed begrepen) als een verantwoordelijkheid om wetenschappelijke perspectieven (*on-topic)* en meningen als burger (*off-topic*) uit elkaar te houden wanneer wetenschappers zich mengen in het publieke debat: zij dienen de aard van hun inbreng en de mate van hun expertise zorgvuldig te duiden (Stoker et al., 2023).

DE NGWI OVER PUBLIEKE UITINGEN DOOR WETENSCHAPPERS

In de Nederlandse Gedragscode voor Wetenschappelijke Integriteit (NGWI, 2018)[22] wordt de maatschappelijke rol van wetenschap en wetenschappers zowel omschreven onder normen voor goede onderzoekspraktijken als onder zorgplichten voor instellingen. In het hoofdstuk over goede onderzoekspraktijken staat in paragraaf 3.6 (Communicatie) het volgende:
'53. Wees eerlijk in publieke communicatie en helder over de beperkingen van het onderzoek en van de eigen expertise. Communiceer pas over onderzoeksresultaten aan het algemene publiek als er voldoende zekerheid over de resultaten bestaat.
54. Wees bij deelname aan het publieke debat open en eerlijk over de rol waarin die deelname plaatsvindt en over de aard en status van die deelname.
55. Wees open en eerlijk over mogelijke belangenconflicten.'

In hoofdstuk 4 (Openbaarmaking en verspreiding) zijn de zorgplichten 16 en 17 van instellingen relevant:
'16. Zorg dat in overeenkomsten met opdrachtgevers en financiers eerlijke afspraken worden gemaakt over het al dan niet openbaar en toegankelijk maken van data en onderzoeksmateriaal.'
'17. Zorg dat communicatie van onderzoeksresultaten naar het publiek zorgvuldig plaatsvindt.'

De NGWI 2018 biedt dus al een handvat aan wetenschappers in het publieke debat en aan instellingen voor wat betreft hun zorgplichten op dit vlak. Heel gemakkelijk is het onderscheid tussen de verschillende rollen bij deelname aan het publieke debat echter niet te maken. De evaluatie van de NGWI in 2024 (Evaluatie NGWI, 2024) signaleert deze moeilijkheid, ook bij de vraag of de NGWI of het recht op vrije meningsuiting van toepassing is op uitspraken van wetenschappers in het publieke debat. De evaluatiecommissie NGWI schreef hierover: 'Wanneer wetenschappers hun wetenschappelijke titel gebruiken of waar het hun wetenschappelijke expertise betreft, vallen hun uitspraken onder de NGWI. Als hun bijdragen echter op persoonlijke titel worden gepubliceerd, niet hun wetenschappelijke expertise betreffen, en ook niet claimen dat dat wel het geval is, vallen hun uitspraken buiten de NGWI, maar uiteraard wel onder de regels en rechten

22 Zie voetnoot 1.

van de vrijheid van meningsuiting, zoals die gelden voor iedere burger. De vraag of er op wetenschappelijke titel wordt gesproken, zal steeds per geval van de omstandigheden afhangen.' (Evaluatie NGWI, 2024)

Naast de NGWI gelden per instelling huis- en gedragsregels. In 2024 hebben de Universiteiten van Nederland en de Vereniging Hogescholen in aanvulling op bestaande wetgeving en huisregels een kort document 'Richtlijn protesten universiteiten en hogescholen' opgesteld (UNL & VH, 2024a). Deze richtlijn heeft zelf tot een debat in de academische wereld geleid, waarin opgeroepen werd om vooral uit te gaan van de rol van universiteiten in de *bescherming* van het demonstratierecht en als vrijplaats voor discussie. Ook werd gevreesd voor een *chilling effect* omdat organisatoren van protest op voorhand aan bepaalde voorwaarden moesten voldoen, en er veel verantwoordelijkheid voor het verloop van de protesten op hun schouders werd gelegd (DJA, 2024). Later in 2024 hebben UNL en de VH aan de richtlijn een bijlage toegevoegd in de vorm van een duiding en nuancering van de richtlijn (UNL & VH, 2024b). De richtlijn bevat de gezamenlijke afspraken voor protestacties bij universiteiten en hogescholen en betreft het hele spectrum rondom protesten: van het faciliteren van debat en protest tot het doen van aangifte bij strafbare feiten. De richtlijn beoogt het faciliteren van een vreedzaam verloop van protesten, waarbij de veiligheid van alle betrokkenen voorop staat, onderwijs en onderzoek zoveel als mogelijk ongestoord doorgang kunnen vinden en gebouwen niet beschadigd worden. Dit is een vorm van zelfbestuur waarin de overheid geen rol speelt. Het is van belang dat instellingen als deel van hun zorgplicht ervoor zorgen dat medewerkers op de hoogte zijn van hun rechten en plichten op de (niet-openbare) terreinen van de universiteit (zie paragraaf 4.5). De richtlijn doet geen uitspraken over rechten en plichten van wetenschappers die, herkenbaar als wetenschapper, deelnemen aan demonstraties in de publieke ruimte (zie paragraaf 6.4).

Naast de normen van de NGWI, die leidend zijn, en aanvullende richtlijnen van de instellingen is een verantwoorde deelname van wetenschappers aan het publieke debat, in overeenstemming met de wetenschappelijke integriteit, ook onderwerp van debat binnen de instellingen. Zij hebben een taak in het faciliteren van dat gesprek (Evaluatie NGWI, 2024; zie hoofdstuk 4.4).

6.2 *On* en *off topic* bijdragen aan het debat

In paragraaf 3.2 is al kort gesproken over *on-* en *off-topic* uitspraken van wetenschappers en de lastige grens daartussen. *Off-topic* uitspraken zijn uitspraken van wetenschappers over onderwerpen die buiten hun academische expertise vallen. Hier is de academische vrijheid in strikte zin niet van toepassing. In plaats daarvan worden dergelijke uitspraken beschermd door de vrijheid van meningsuiting. Om in dergelijke gevallen een misplaatst beroep op het gezag van de deskundige of de 'wetenschap' te voorkomen, schrijft de NGWI voor dat wetenschappers bij uitspraken buiten hun vakgebied duidelijk aangeven

dat zij niet in hun hoedanigheid van wetenschapper spreken. Dit is echter niet altijd gemakkelijk of duidelijk. Een grensgeval is bijvoorbeeld de situatie waarin wetenschappers, tijdens een tv-programma waaraan zij deelnemen op basis van hun professionele expertise, gevraagd wordt om commentaar te geven op een van de andere onderwerpen die aan bod komen. Ook als er onderwerpen zijn van algemeen academisch belang, of die binnen de bredere vakexpertise van de wetenschapper liggen, of bij de beoordeling waarvan de academische training van elke wetenschappelijke onderzoeker toegevoegde waarde heeft, lijkt een beroep op de academische vrijheid veelal redelijk. Dat geldt bijvoorbeeld voor bèta-wetenschappers die zelf geen klimaatwetenschappers zijn (hier opgevat als specialisme binnen de bèta-wetenschap), maar op basis van hun wetenschappelijke expertise in staat moeten worden geacht zich een professioneel oordeel te vormen over de kwaliteit van klimaatwetenschappelijke bijdragen. Hun bijdrage aan het debat onderscheidt zich door die expertise. Wetenschappers werken ook steeds meer in multidisciplinaire projecten, waardoor ze vanuit hun professionele rol overzicht hebben over meer dan alleen hun eigen bijdrage als expert aan zo'n project of vraagstuk.

In dit verband verdient de zogenaamde *public intellectual* aandacht, een rol die ook door niet-wetenschappers vervuld kan worden, bijvoorbeeld journalisten of opiniemakers. Indien het gaat om niet-wetenschappers in die rol, geven zij hun mening, die beschermd wordt door de vrijheid van meningsuiting, maar zij kunnen geen beroep doen op academische vrijheid. Dit ligt complexer voor wetenschappers die in een dergelijke rol een bijdrage leveren aan de kwaliteit van het publieke debat. Zij kunnen principes van wetenschap toelichten, en wetenschappelijke inzichten uit een scala aan disciplines bijeenbrengen. Wetenschappers zullen zich in hun uitspraken geregeld wél, maar soms wellicht niet kunnen beroepen op academische vrijheid. Dit soort casuïstiek kan niet op voorhand door regelgeving worden beslecht. Vrijheid van meningsuiting is zeker van toepassing, maar de uitspraken van de wetenschapper hoeven niet van elke (wetenschappelijke) gezagsclaim ontdaan te worden door de toevoeging 'slechts als mening van een burger'. Dat zou op zich een verarming betekenen van de mogelijkheden voor een groter publiek om bijdragen aan het debat op waarde te schatten. Uitgangspunt moet zijn dat wetenschappers in het publieke debat ruimte krijgen om vanuit hun wetenschappelijke positie te spreken, terwijl zij niettemin zelf verantwoordelijk blijven voor het aangeven van de beperkingen daarvan.

Aan de andere kant kunnen uitspraken van wetenschappers, zelfs als zij correct aangeven op persoonlijke titel te spreken, toch negatieve effecten hebben op de wetenschap als geheel, de discipline, de kennisinstelling, of de studenten. Het is de verantwoordelijkheid van wetenschappers om hier in redelijkheid rekening mee te houden. Dit betekent in feite dat wetenschappers in het publieke debat – afhankelijk van de context – wél academische vrijheid hebben, en dat zij die ruim mogen interpreteren, maar dat zij anderzijds geacht worden zich bepaalde beperkingen op te leggen voor wat betreft hun vrijheid van meningsuiting, wederom afhankelijk van de context.

6.3 Rollen van de wetenschapper in het publieke debat

Er zijn verschillende studies die de rollen beschrijven die wetenschappers kunnen aannemen of krijgen in hun maatschappelijke interacties (Pielke, 2007; Turnhout, 2013; De Roo, 2024); in de terminologie van Pielke, 2007 (met toevoeging onder 5 van Turnhout) zijn die rollen, in toenemende nabijheid tot maatschappelijke besluitvorming:

1. *Pure Scientist,* voor wie de wetenschappelijke uitdaging centraal staat en die alleen feiten presenteert, waarbij interactie met de maatschappij doorgaans beperkt is.
2. *Science Arbiter,* die gezien wordt als objectieve bron en klaarstaat om feitelijke informatie te verstrekken op verzoek van maatschappelijke actoren. Wetenschappers die deze rol aannemen, willen onpartijdig alle wetenschappelijke kennis aandragen die kan helpen gefundeerde beleidskeuzes te maken.
3. *Issue Advocate,* die relevante informatie geeft over één aspect van een kwestie of één specifieke beleidsrichting. Het kan ook voorkomen dat slechts één kant van een onderzoek in de media komt, of door lobbygroepen gebruikt wordt, waardoor de wetenschapper ongewild in deze rol geduwd wordt.
4. *Honest Broker* van beleidsalternatieven, die informatie verstrekt over alle opties.[23] De keuze daaruit wordt gelaten bij maatschappelijke actoren zoals politici. In deze rol neemt de wetenschapper ook conflicterende feiten, onzekerheden en maatschappelijke aspecten mee. De maatschappelijke keuze hangt af van de waarden die op dat moment prioriteit hebben.
5. *Knowledge Mediator*, die verschillende soorten kennis uit de academische wereld en de samenleving met elkaar verbindt en samenvat: wat weten we wel en niet, waar conflicteren kennis en waarden? Deze aanpak geeft ook inzicht in wat er nog meer nodig is naast wetenschappelijke kennis om een maatschappelijk probleem op te lossen.

Zoals elke indeling, leidt ook deze tot een zeker simplificering en de grenzen zijn vaak niet scherp.[24] De wetenschappers interpreteren hun eigen rol en de wijze waarop zij die bezien is niet altijd identiek met de waarneming van het grotere publiek. Wetenschappers moeten zich van dat laatste bewust zijn. De rol van de wetenschapper kan per project en context verschillen. Die van de *issue advocate* lijkt het meest kwetsbaar, doordat daar geen sprake meer is van een gebalanceerde weergave van wetenschappelijk onderzoek. Aan de andere kant is het een rol die zeer wel van toepassing kan zijn, wanneer er zich een wetenschappelijke consensus heeft afgetekend over kwesties die niettemin nog voorwerp zijn van maatschappelijke discussie. In dat geval illustreert deze rol nogmaals dat een professionele wetenschappelijke opvatting niet verward moet worden met een 'neutrale' houding, en dat maatschappelijk engagement niet tegenover wetenschap hoeft te staan (zie paragraaf 1.5).

23 De toevoeging '*honest'* is traditioneel in dit model, maar enigszins ongelukkig: uiteraard is uitgangspunt van alle rollen dat ze eerlijk worden uitgevoerd.

24 Dit rapport laat de wetenschappelijke adviseurs in adviescolleges buiten beschouwing (bijv. Kroonleden van de SER, leden van de Gezondheidsraad, WRR, ad-hoc overheidscommissies. Zie hiervoor Sombroek-van Doorm & Stolker, 2026.

Niettemin is het van belang dat onderzoekers transparant zijn over hun rol, de status van hun bijdragen, de mate van zekerheid van de wetenschappelijke stand van zaken, en de grenzen van hun expertise. Het is belangrijk om open te communiceren over de eigen waarden en de relatie tot het onderzoek. Ook dienen wetenschappers zich bewust te zijn van de manier waarop hun autoriteit, integriteit en onafhankelijkheid (NGWI, 2018; NGWI, 2027) worden waargenomen en welke invloed hun wijze van communiceren daarop kan hebben. Trainingen in wetenschapscommunicatie kunnen zinvol zijn. (Voor al deze punten, zie Messling, 2020).[25]

6.4 Publieke optredens

Wanneer wetenschappers zelf naar buiten treden met eigen onderzoeksresultaten is het relatief makkelijk om bovenstaande aandachtspunten in acht te nemen. Wanneer wetenschappers op verzoek van journalisten optreden in een interview in traditionele of sociale media, of worden uitgenodigd voor een debat of nieuwsprogramma, is het gecompliceerder. De wetenschapper heeft dan immers minder controle over de richting van het gesprek of debat. In die gevallen is het belangrijk dat wetenschappers alert blijven op het aangeven van de grenzen van hun expertise, en signaleren wanneer die grens nadert of wellicht overschreden wordt. Hoe weinig hard die grens is, is hierboven al besproken. Daarnaast is duidelijkheid over wetenschappelijke onzekerheid en mate van wetenschappelijke consensus van belang (vandaar dat de categorie van de *issue advocate* problematisch kan zijn, zie 6.3). Soms zal er (nog) onvoldoende wetenschappelijk bewijs zijn om een vraag te beantwoorden, of kan het thema vanuit verschillende invalshoeken bestudeerd worden, waardoor interpretaties van uitkomsten van onderzoek uiteen kunnen lopen. De inbreng van wetenschappers bevat dan een persoonlijke, maar niettemin wetenschappelijk verantwoorde interpretatie op basis van de eigen expertise. Ook hierover dienen zij duidelijkheid te verschaffen tijdens het optreden. Zeker bij maatschappelijk controversiële kwesties is het belangrijk dat wetenschappers voldoende duidelijk maken of hun inbreng is gebaseerd op wetenschappelijke feiten of hun eigen wetenschappelijke interpretatie of inzichten – en hoe groot de wetenschappelijke (on)zekerheid is – of dat het louter gaat om een mening van henzelf als goed geïnformeerde burger. Opnieuw geldt dat de grens niet hard is.

In hoeverre wetenschappers zich kunnen uitspreken in het publieke debat over onderwerpen die buiten hun eigen expertise vallen, is ook binnen de wetenschap een punt van discussie, waarbij een aantal reeds aangehaalde overwegingen een rol spelen (zie 6.2). Sommigen zijn van mening dat wetenschappers zich ook kunnen (of moeten) uitspreken om op te komen voor waarheid en wetenschap. Zij vinden dat wetenschappers naast een eigen specialisme een brede wetenschappelijke expertise bezitten, waardoor

25 Voor ondersteuning bij wetenschapscommunicatie valt bijvoorbeeld te denken aan het Nationaal Expertisecentrum Wetenschap en Samenleving (NEWS).

zij onderzoeksuitkomsten uit andere vakgebieden ook op waarde kunnen schatten. Op zijn minst kunnen zij beoordelen of onderzoekers op correcte wijze wetenschappelijke methoden hebben toegepast. Anderen zijn hier strikter in en zijn van mening dat wetenschappers zich moeten beperken tot de eigen expertise. Wel is er brede consensus dat wetenschappers moeten opkomen voor het belang van wetenschap in brede zin. Het is juist de vermaatschappelijking van de wetenschap die deze discussie binnen de wetenschap heeft aangezwengeld. Dat debat vindt daarmee op precies de juiste plek plaats. Er is ruimte voor verschillende taakopvattingen van verschillende wetenschappers. De echte grens blijft het strafrecht en burgerlijk recht voor wat betreft de vrijheid van meningsuiting, en de NGWI voor de rol van de wetenschapper. Maar die grens behoeft voortdurende interpretatie.

Ten slotte verdient de aanwezigheid van wetenschappers in de sociale media aandacht (bijvoorbeeld op LinkedIn, X en Bluesky). De communicatieve mores op die platforms hebben consequenties voor de (negatieve) manier waarop wetenschappers door het grotere publiek benaderd worden. Intimidatie, haatberichten of bedreigingen kunnen leiden tot *chilling effects*, waarbij wetenschappers zich niet meer durven uit te spreken. Als iets dergelijks zich voordoet is het van belang dat de instelling steun biedt, eventueel met hulp van WetenschapVeilig. Maar ook in de communicatie tussen wetenschappers onderling op sociale media kan verruwing ontstaan. De beknopte vorm van de berichten laat weinig ruimte voor de nuance die hoort bij wetenschappelijk debat. Wetenschappers hebben ook een verantwoordelijkheid jegens elkaar. Instellingsbesturen kunnen soms beperkingen opleggen aan individuen om andere wetenschappers te beschermen.

6.5 Demonstraties en protestacties

Een aparte categorie van wetenschap in het publieke debat is deelname in herkenbare functie als wetenschapper aan demonstraties en protestacties. Sommige daarvan vinden plaats in de openbare ruimte, andere op de campus. Ook hier is het onderscheid tussen *off-* en *on-topic* niet altijd duidelijk. Dit hangt sterk samen met het doel van een protestactie of demonstratie en in hoeverre dat doel op voorhand duidelijk is.

Wanneer een klimaatwetenschapper bijvoorbeeld in de openbare ruimte deelneemt aan een klimaatdemonstratie om de politiek aan te zetten tot het nemen van maatregelen, dan zal het protest wat de wetenschapper betreft ingegeven zijn door de wetenschappelijke consensus over het bestaan van het klimaatprobleem. Het doel zal een oproep zijn aan de politiek om bepaalde maatregelen te nemen die bijdragen aan het oplossen van de klimaatproblematiek. Deelname aan een dergelijke demonstratie is waardengedreven (waarden die in dit geval non-epistemisch zijn), maar gerelateerd aan wetenschappelijke expertise. Het gaat om de persoonlijke politieke gevolgtrekkingen van de wetenschapper uit wetenschappelijke consensus.

Voor alle demonstraties geldt dat wetenschappers en studenten net als alle burgers vanzelfsprekend kunnen deelnemen aan dit soort demonstraties. Ook voor hen geldt immers het demonstratierecht. Waar wel discussie over is, is of wetenschappers zich bij deelname aan demonstraties kunnen onderscheiden van andere burgers, bijvoorbeeld door het dragen van een toga of labjas. Uit de gesprekken van de commissie met het veld komt een gemengd beeld naar voren, ook over dit specifieke voorbeeld. Deels waren de deelnemers aan de gesprekken van mening dat profilering als wetenschappers bij deelname aan demonstraties niet gepast is. Hoewel de zorgen van de demonstranten in labjas of toga misschien wel (deels) gebaseerd zijn op hun wetenschappelijke kennis, is volgens hen deelname in de hoedanigheid van wetenschapper mogelijk een inbreuk op het principe van onafhankelijkheid als wetenschapper (principe 4 in de NGWI) of misbruik van autoriteit. Anderen zien het juist als hun verantwoordelijkheid om zichtbaar in hun hoedanigheid van wetenschapper en op basis van wetenschappelijke expertise te waarschuwen, bijvoorbeeld voor de negatieve gevolgen van klimaatverandering, en om op te komen voor de integriteit en het vertrouwen in wetenschap in een tijd van desinformatie (Messling et al., 2025).

De KNAW geeft in overweging dat publiek optreden in toga of labjas ook een uitnodiging is aan de media om de betreffende wetenschappers te bevragen op de wetenschappelijke onderbouwing van hun optreden. Het type actie waaraan is meegedaan doet ertoe. Is het een legale actie? Ook is reflectie nodig op de publieke reactie op de actie, en het effect ervan op het vertrouwen in de wetenschap. Ook als media hen hierover niet bevragen, is het de verantwoordelijkheid van de wetenschappers dat zij over deze aspecten rekenschap kunnen afleggen. Voor zover daarop een bevredigende rechtvaardiging volgt, is het optreden in overeenstemming met de standaarden van de NGWI. Uitgangspunt bij de herkenbare aanwezigheid als wetenschapper bij demonstraties is dus dat de betrokken wetenschappers kunnen rechtvaardigen dat dat optreden past bij hun professionele rol. In andere gevallen blijft het demonstratierecht en de vrijheid van meningsuiting overeind staan, maar vindt deelname plaats als geëngageerde burger. Overigens zou ook in deze contexten de ruime interpretatie van *on-topic speech* moeten gelden die in hoofdstuk 6.2 is voorgesteld. Opnieuw stelt de KNAW vast dat het debat hierover momenteel precies daar gevoerd wordt waar het thuishoort: binnen de wetenschap zelf.

Het effect van de deelname van wetenschappers aan demonstraties op het vertrouwen in de wetenschap is nog niet uitgebreid onderzocht. Uit enkele onderzoeken naar deelname van klimaatwetenschappers aan het publieke debat komt een gemengd beeld. Het vertrouwen kan er groter of kleiner door worden, of gelijk blijven. Dit is afhankelijk van factoren zoals de publieke opinie over het onderwerp, de aard van het pleidooi en de politieke voorkeur van de burger (Finnerty et al., 2026; Thürmer, 2026; Cologna et al., 2024). Het kan ingewikkeld zijn voor niet-wetenschappers om het schakelen tussen verschillende rollen of het combineren ervan door wetenschappers te duiden. Ook dit verdient meer onderzoek.

Waar het gaat om deelname van wetenschappers aan teach-ins en andere protesten op de campussen van universiteiten en hogescholen geschiedt dit tot nu toe kennelijk op basis van het demonstratierecht en de vrijheid van meningsuiting. Daarbij lijken wetenschappers veelal gemotiveerd om hun studenten te steunen bij het ontwikkelen van goed geïnformeerde standpunten. Dit geldt bijvoorbeeld voor demonstraties in verband met het genocidale geweld in Gaza. Hier zijn nog geen demonstranten in toga waargenomen, hoewel over de schendingen van het internationale recht die daar plaatsvinden een brede wetenschappelijke consensus bestaat. Wanneer wetenschappers over dit thema in de media optreden, is hun bijdrage gebaseerd op hun wetenschappelijke expertise, en anders dienen ze dat aan te geven.

6.6 Conclusies

De bestaande handvatten om de bijdragen van wetenschappers in het publieke debat te duiden en te normeren zijn primair de NGWI, 2018 en 2027, aangevuld door meer specifieke (instellings-)codes en richtlijnen. Het is niet per se zinvol om hieraan meer regulering toe te voegen, speciaal over vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector. Vrijheid van meningsuiting is afdoende juridisch vastgelegd. Het zijn de grensgevallen en casuïstiek die hoofdbrekens kosten, maar die laten zich niet op voorhand in nieuwe regels vangen.

Wetenschappers zijn zelf verantwoordelijk om eerlijk en transparant te zijn over de aard van hun bijdragen in het publieke debat. De vraag van het ministerie brengt een binaire scheiding aan tussen een professionele bijdrage en de mening van een betrokken burger. In dit adviesrapport bleek dat het onderscheid vaak niet zwart-wit is, maar dat een wetenschapper geacht wordt de aard van de bijdrage te duiden en daar rekenschap over af te leggen, ook over de manier waarop maatschappelijk engagement en wetenschap samengaan. Het is zaak de categorie 'professionele bijdragen' niet onnodig benauwd te omschrijven. Wetenschappelijke training en onderzoekservaring kunnen ervoor zorgen dat een bijdrage als 'professioneel' wordt aangemerkt, ook als die strikt genomen niet over het specifieke vakgebied of het eigen onderzoek van de onderzoeker gaat. Geheel *off topic* is zo'n uiting daarmee niet, en het is belangrijk dat dit soort bijdragen aan het maatschappelijk debat de plaats krijgen die ze toekomt.

Er zal altijd discussie blijven over de vraag waar de grens ligt tussen uitspraken die als betrokken burger gedaan worden (en die dus beschermd worden door de vrijheid van meningsuiting) en uitspraken die uit hoofde van professionele competentie en positie gedaan worden (en waarvoor een beroep op academische vrijheid gewettigd is). Dat waarden ook in de wetenschap een rol spelen is duidelijk: de vraag is onder welke condities dat acceptabel is. Wetenschappers kunnen in hun communicatie laten blijken in hoeverre hun waarden van belang zijn bij hun onderwerpkeuze. Maar niet-wetenschappelijke factoren mogen niet de analyse en interpretatie van resultaten vertekenen.

Heel belangrijk is het debat in de wetenschappelijke wereld zelf – en binnen de instellingen – om tot een gedragen beeld te komen van wat verantwoordelijke bijdragen aan het publieke debat zijn. Uitgangspunt is daarbij steeds dat deelname aan dat debat een cruciale taak is van de wetenschap, dat die van belang is voor de maatschappij, en dat die dus in principe bevorderd en aangemoedigd moet worden. Dat geldt zeker ook voor jongere onderzoekers: zij moeten zich vrij en aangemoedigd voelen om hun bijdrage te leveren. Voor alle wetenschappers geldt dat een zo groot mogelijke transparantie over de eigen rol cruciaal is.

De instellingen hebben een zorgplicht om het gesprek in de eigen gemeenschap over bijdragen aan het publieke debat en bewustwording van alle medewerkers over hun publieke rol actief te faciliteren. Het is nuttig als bestuurders zich ervan vergewissen dat hun medewerkers op de hoogte zijn van relevante normen. Kennis van de eerder in dit hoofdstuk genoemde normen lijkt niet altijd scherp aanwezig. Indien de instellingen dit zelf behulpzaam achten kunnen zij, afzonderlijk of in gezamenlijkheid, in overleg nadere richtlijnen formuleren voor het optreden van wetenschappers in het maatschappelijk debat. Zuiverheid in wetenschappelijke communicatie is niet alleen geboden voor individuele wetenschappers, maar ook voor instellingen (inclusief hun communicatieafdelingen): het gaat niet aan de reikwijdte van ontdekkingen te *hypen*, of anderszins afbreuk te doen aan normen van eerlijkheid en zorgvuldigheid.

De overheid komt geen rol toe in het nader reguleren van communicatie door wetenschappers.

7. CONCLUSIES

Vrijheid van meningsuiting is onmisbaar in een democratische open samenleving. Voor de wetenschappelijke sector is zij cruciaal voor academische vrijheid en het wetenschappelijke en maatschappelijke debat. Vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector is het best gewaarborgd als alle partijen rolbewust en rolvast zijn. Dat vereist een goed begrip van de eigen rol, rechten, plichten en verantwoordelijkheden.

Dit adviesrapport gaat over een centrale waarde in onze samenleving en de KNAW heeft er een waardenbewust adviesrapport over geschreven. De KNAW stelt zich weloverwogen en principieel achter de waarden van een open, democratische en rechtsstatelijke maatschappij. Dat is de basis voor haar uitleg van het belang van academische vrijheid en vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector. De crux van omgang met vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector ligt in de casuïstiek. Telkens weer blijkt het belang van context en nuance. Daarop valt nauwelijks te anticiperen door preciezere regels en richtlijnen. Een open academische cultuur en het debat op de werkvloer van de instellingen is van doorslaggevend belang. Dat is de opdracht aan alle leden van de academische gemeenschap.

Het ministerie van OCW heeft de KNAW verzocht de volgende onderwerpen te belichten:

1. de rollen en verantwoordelijkheden van individuele onderzoekers, instellingen en overheidspartijen in het beschermen van vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector;
2. de lessen die mogelijk te trekken zijn uit de wijze waarop vrijheid van meningsuiting in andere landen wordt geborgd binnen de wetenschappelijke sector, en
3. het onderscheid tussen de verschillende bijdragen aan het debat door wetenschappers: meningen die zij als burgers naar voren brengen en standpunten die

voortkomen uit wetenschappelijke expertise. Wetenschappers worden geacht dit verschil zelf in het oog te houden. Het ministerie vraagt of daar nadere handvatten voor nodig zijn.

Vraag 1: rollen en verantwoordelijkheden

De KNAW behandelt deze vraag in hoofdstuk 4.

Voor **wetenschappelijk medewerkers** geldt dat zij verschillende rollen in dezelfde persoon combineren: onderzoeker, docent, werknemer en burger. Zij dragen verantwoordelijkheden jegens hun discipline, de wetenschap, de instelling waar zij werken en de maatschappij, en in hun rol van docent speciaal ook jegens hun studenten. Dit kan soms in redelijkheid enige legitieme, eventueel tijdelijke, zelfbeperking vergen. Het kader voor de uitingsvrijheid van wetenschappers wordt gevormd door het recht en de principes en normen van de NGWI. Net als voor ieder ander geldt dat hun uitingsvrijheid niet onbeperkt is, maar afgewogen dient te worden tegen andere vrijheden. De toevoeging van 'in de wetenschappelijke sector' aan het onderwerp 'vrijheid van meningsuiting' komt geen juridische betekenis toe.

De KNAW constateert dat, mede gezien de aanleiding tot het adviesrapport, het noodzakelijk is om ook de rollen en verantwoordelijkheden van de studenten in beschouwing te nemen. **Studenten** hebben (in morele zin) recht op een breed georiënteerde opleiding, waarbij zij ook door extracurriculaire activiteiten de kans krijgen mede vorm te geven aan de maatschappelijke rol van de kennisinstellingen. Zij hebben het recht op zelfexpressie, ook bij protesten en demonstraties. De instelling zal er alles aan doen om die rechten te beschermen. De collegezaal is een plek van open debat, respectvol en op basis van argumenten. Het is ook een *brave space* in die zin dat studenten er met onwelkome ideeën geconfronteerd kunnen worden. Naast al deze (niet-juridische) rechten die studenten toekomen zijn er ook plichten en verantwoordelijkheden: studenten horen de rechten en (sociale) veiligheid van anderen, ook van hun docenten, te respecteren. Zij zijn gehouden aan de gedragscodes van hun instelling.

De **instellingen** voor hoger onderwijs en onderzoek kennen institutionele autonomie en zelfbestuur. De **instellingsbesturen** dragen de grootste verantwoordelijkheid voor de bescherming van vrijheid van meningsuiting en demonstratierecht van hun academische gemeenschap. Hun rol is het meest gebaat bij een houding van terughoudendheid, om maximaal ruimte te creëren voor het inhoudelijke debat. Tegenover die terughoudendheid staat een rol van *active engagement*, actieve betrokkenheid door het stimuleren van een debatcultuur aan de instelling.

Aan de andere kant heeft een instelling ook zelf vrijheid van meningsuiting en is een universiteit of hogeschool een waardengemeenschap. Dit betekent dat het gepast of zelfs gewenst kan zijn dat instellingen een standpunt innemen, bijvoorbeeld om democratische, rechtsstatelijke, morele of wetenschappelijke redenen. Dat kan in voorkomende

gevallen ook leiden tot besluiten, zoals over samenwerkingen of toelating van externe sprekers. Het verdient in dat geval aanbeveling om transparant en consistent te zijn over het afwegingskader, en de academische gemeenschap tijdig mee te nemen in de afwegingen. In zijn evaluatie van geëngageerde wetenschap houdt het instellingsbestuur rekening met het onderscheid tussen wetenschapsgebieden. Maatschappelijke betrokkenheid is een positieve waarde. Het is zinvol om wederzijds begrip tussen vakgebieden die vaak uiteenlopende terminologie gebruiken te bevorderen.

Het instellingsbestuur is ook werkgever. Daarbij is het van belang om het verschil in het oog te houden tussen kwesties die met vrijheid van meningsuiting te maken hebben, of met (sociale) veiligheid, of met financiële of personele belangen.

De overheid heeft haar stelselverantwoordelijkheid en creëert uit dien hoofde de randvoorwaarden, logistiek en financieel, voor de wetenschappelijke sector. Inhoudelijk heeft de overheid geen rol in de regulering van kwesties rond vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector, ook niet 'ter bescherming van de vrijheid van meningsuiting'.

Vraag 2: lessen uit het buitenland

De KNAW behandelt deze vraag in hoofdstuk 5.

Vrijheid van meningsuiting wordt in de ons omringende landen beschermd door dezelfde Europese wetgeving. Vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijk sector (anders dan academische vrijheid, voor het onderscheid zie hoofdstuk 3) is voor zover de KNAW kon overzien alleen in het Verenigd Koninkrijk voorwerp van aanvullende wetgeving. Deze wetgeving kan niet zonder meer als voorbeeld voor de Nederlandse situatie worden genomen, doordat de rechtssystemen verschillend zijn. Verder is de Higher Education (Freedom of Speech) Act een ernstige ingreep in de institutionele autonomie, en een miskenning van de terughoudendheid die de wetgever betaamt in de omgang met grondrechten. De verplichtingen die voortvloeien uit de wet maken het instellingsbesturen onmogelijk welke spreker dan ook te weren. Gesprekken met experts wezen uit dat er (nog) geen helderheid is over de verhouding van de (ook administratieve) plichten die deze wetgeving oplegt aan de universiteiten, en de eveneens bestaande verplichting om terrorisme te voorkomen. Waar mogelijk wel lering uit te trekken valt – maar dan op eigen initiatief door de instellingsbesturen, niet door de overheid – zijn de voorbeelden van de wegingskaders die in de *guidelines* bij de wet zijn opgenomen.

Vraag 3: wetenschappers in het maatschappelijk debat

De KNAW behandelt deze vraag in hoofdstuk 6.

De vraagstelling van het ministerie ziet hier op het onderscheid tussen bijdragen door wetenschappers aan het maatschappelijk debat in hun hoedanigheid van wetenschapper (vanuit een wetenschappelijk onderbouwde positie) en in hun hoedanigheid van burger (vanuit een al dan niet geïnformeerde mening). Bijdragen van wetenschappers, op

basis van hun kennis van wetenschappelijke onderzoeksresultaten en wetenschappelijke methodes, zijn een verrijking van het maatschappelijk debat. Eerlijkheid en transparantie over de status van deze bijdragen zijn geboden, zoals beschreven in de NGWI. Dit is een opdracht aan en verantwoordelijkheid van de wetenschappers zelf. In paragraaf 1.5 en de hoofdstukken 2 en 6 bespreekt de KNAW de valkuil van een valse tegenstelling tussen maatschappelijk engagement en wetenschap. De twee kunnen zeer wel samengaan. Het is vaak mogelijk (en dan ook nodig) om een onderscheid te maken tussen *on-topic* en *off-topic* bijdragen aan het debat. Anderzijds zijn er ook grensgevallen, waarin de aard van de bijdrage niet zo scherp is vast te stellen (zoals bij bijdrage aan een radio- of televisieprogramma waarin de wetenschapper zich zowel uitspreekt over eigen onderzoek als, qualitate qua, over andere onderwerpen. De KNAW is er voorstander van de wetenschappelijke kwalificatie van wetenschappers in het maatschappelijk debat niet te eng te omschrijven. Daarmee zou geen recht worden gedaan aan hun bredere expertise over (hele) domeinen, hun kennis van het wetenschapssysteem, en hun vermogen om informatie te beoordelen op betrouwbaarheid en wetenschappelijkheid. Wel zijn wetenschappers in het maatschappelijk debat zelf gehouden de grenzen van hun kennis aan te geven, evenals de mate van zekerheid van hun bijdragen.

Indien wetenschappers buiten de campus deelnemen aan demonstraties en zich daarbij zichtbaar manifesteren als wetenschapper (bijvoorbeeld door het dragen van labjas of toga) verwerpt de KNAW dat niet principieel. Eerder moet het als uitnodiging opgevat worden aan de media om de wetenschapper te bevragen op de wetenschappelijke kennis en expertise op basis waarvan hij of zij gerechtigd zou zijn zich ook bij demonstraties specifiek als wetenschapper te presenteren. Bij de vraag of zulk optreden geëigend is moet het type actie betrokken worden waaraan de wetenschapper meedoet. Reflectie op de te verwachten publieke reactie op de actie en het effect daarvan op het vertrouwen in de wetenschap is geboden. Ook zonder dat de media daarnaar vragen, is het de verantwoordelijkheid van de wetenschappers in kwestie dat zij over deze aspecten rekenschap kunnen afleggen. Als dat niet mogelijk blijkt, maakt de wetenschapper ten onrechte aanspraak op het prestige en gezag van de wetenschap, en is er sprake van schending van de norm van eerlijkheid en transparantie uit de NGWI.

8. AANBEVELINGEN

De voorgaande beschouwingen leiden tot de volgende aanbevelingen:

AAN DE OVERHEID

1. Wees rolbewust en rolvast. Uw verantwoordelijkheden in het beschermen van de vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector zijn uiterst beperkt (zie onder 2). Neem geen maatregelen die betrekking hebben op de vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector, zelfs niet met de intentie om die te beschermen. De Grondwet en het EVRM zijn afdoende.
2. Rolbewustheid en rolvastheid zijn ook geboden bij de interpretatie van de stelselverantwoordelijkheid: die heeft betrekking op het scheppen van een wettelijk kader, het uitvoeren van de onderwijswetten, het verstrekken van financiële middelen, en de bevordering van wetenschappelijk onderwijs en wetenschapsbeleid. De overheid onthoudt zich van inmenging in de inhoud van onderwijs, onderzoek en alle activiteiten op de campus die horen bij een academische onderwijsomgeving met een maatschappelijke verantwoordelijkheid. De aanwijzingsbevoegdheid van de minister heeft geen betrekking op ingrijpen in de vrijheid van meningsuiting.[26]
3. Respecteer het zelfbestuur van de instellingen bij de bescherming van het academisch debat en in het omgaan met verschillen van inzicht in de instellingen, bijvoorbeeld over controversiële sprekers of het al dan niet innemen van expliciete standpunten met betrekking tot samenwerkingen op basis van ethische en wetenschappelijke overwegingen. Instellingen kunnen hierin verschillende keuzes en afwegingen maken. Het is niet nodig of wenselijk om één norm op te leggen.
4. Reageer niet op incidenten die zich binnen de academische gemeenschap en op de campussen afspelen, anders dan door het erkennen van de verantwoordelijkheid

26 Zie voetnoot 19.

van de instellingsbesturen. Het initiatief voor het betrekken van de driehoek bij verstoringen van de orde ligt bij het instellingsbestuur.[27] Besturen mogen fouten maken en dienen dan lerend vermogen te tonen. Escalatie reikt niet verder dan de raden van toezicht.

AAN INSTELLINGSBESTUURDERS (COLLEGES VAN BESTUUR, DECANEN)

1. Creëer een waardevolle en waardenbewuste academische cultuur, gebaseerd op *active engagement* en open debat.
2. Blijf in kwesties van vrijheid van meningsuiting en demonstratierecht als uitgangspunt nemen dat de bescherming van die rechten en de principiële pogingen om die te doen gelden centraal staan.
3. Ga door met het betrachten van terughoudendheid in het zelf expliciet stelling nemen in de inhoudelijke debatten over maatschappelijke kwesties aan de eigen instelling. Dit laat onverlet dat ontwikkelingen op enig moment kunnen nopen tot een andere keuze. Wees expliciet, consistent en transparant over afwegingskaders en waarden van de instelling en betrek vroegtijdig de medezeggenschap en de academische gemeenschap in deze afwegingen. Dit geldt voor bestuurlijke posities inzake extracurriculaire activiteiten en geopolitieke kwesties, maar ook bij het omgaan met conflicterende belangen, zoals het demonstratierecht en veiligheid. Ga eventueel te rade bij de *guidelines* die in het VK zijn ontworpen bij de Higher Education (Freedom of Speech) Act (zie hoofdstuk 5).
4. Zorg dat onderwerpen als academische vrijheid en vrijheid van meningsuiting, en de verschillende rollen en verantwoordelijkheden die deze met zich meebrengen bekend zijn bij iedereen die studeert of werkt aan een hogeronderwijsinstelling, umc of onderzoeksinstituut. Aandacht daarvoor binnen de leerlijn academische vaardigheden in de bachelor- en masteropleidingen en in trajecten die voorbereiden op een BKO en SKO voor docenten is essentieel. In de opleidingen voor onderzoekers ligt een combinatie met of integratie in bestaand onderwijs op het gebied van wetenschappelijke integriteit voor de hand. Hetzelfde geldt voor vertrouwdheid met de maatschappelijke rol van kennisinstellingen.
5. Zorg dat medewerkers zich bewust zijn van de wet, de NGWI en de gedragscode(s) van de instelling, in het bijzonder ook in verband met hun rechten en plichten bij optredens in de openbare ruimte.
6. Houd er rekening mee dat wetenschapsgebieden kunnen verschillen in cultuur, epistemische visie en mate van verwevenheid met maatschappelijke kwesties. Faciliteer de wetenschapstheoretische en -filosofische dialoog tussen wetenschapsgebieden, opdat wederzijds begrip van terminologie en epistemische visie ontstaat.

27 Bij verstoring van de openbare orde buiten de gebouwen of terreinen van de kenninstellingen is de lokale overheid aan zet. In voorkomende gevallen kan er onhelderheid bestaan over hoe de plaats van de ordeverstoring beoordeeld moet worden. In die gevallen overlegt het instellingsbestuur met de lokale overheid.

7. Wees scherp op het voorkomen van een valse tegenstelling tussen wetenschap en maatschappelijk engagement.
8. Faciliteer trainingen in wetenschapscommunicatie, inclusief inzicht in en communicatie over de waarden die aan de wetenschap ten grondslag liggen.
9. Maak onderscheid tussen kwesties die met vrijheid van meningsuiting te maken hebben en kwesties die gaan over (sociale) veiligheid of financiële of personele belangen.

AAN WETENSCHAPPERS

1. Informeer je en wees je bewust van je rol als onderzoeker, docent, of deelnemer aan het publieke debat. Ken je rechten, plichten en verantwoordelijkheden op basis van de Nederlandse wet, de NGWI en de gedragscode(s) van je instelling. Ken je verantwoordelijkheden als docent. Wees eerlijk en transparant over de aard van je bijdrage aan het publieke debat en bewaak waar mogelijk het onderscheid tussen *on-topic* en *off-topic* bijdragen (binnen en buiten je expertisegebied). Vermeld de mate van zekerheid van wetenschappelijke resultaten en benoem waar relevant de waarden die je onderzoek en interpretaties informeren, inclusief bijvoorbeeld publieke waarden als gezondheid. Wees je bewust van de consequenties van je handelen voor gedeelde belangen zoals vertrouwen in de wetenschap.
2. Informeer je over cultuur, epistemische visie en mate van verwevenheid met maatschappelijke kwesties van andere wetenschapsgebieden. Stel je open voor een wetenschapstheoretische en -filosofische dialoog tussen wetenschapsgebieden, opdat wederzijds begrip van terminologie en epistemische visie ontstaat. Waak tegen verruwing in het debat met collega-wetenschappers, bijvoorbeeld via sociale media.
3. Wees scherp op de suggestie van een valse tegenstelling tussen wetenschap en maatschappelijk engagement.
4. Volg zo nodig een training in wetenschapscommunicatie.
5. Erken het verschil tussen kwesties die met vrijheid van meningsuiting te maken en kwesties die gaan over (sociale) veiligheid of financiële of personele belangen.

AAN STUDENTEN

1. Maak vrijuit gebruik van alle mogelijkheden die de universiteit of hogeschool biedt, niet alleen om wetenschappelijke kennis op te doen, maar ook om je maatschappelijk te oriënteren.
2. De collegezaal is een *brave space,* waarin de confrontatie met onwelkome of controversiële ideeën kan worden verkend. Respecteer die ruimte door respectvol om te gaan met ideeën die afwijken van de jouwe, en baseer je op wetenschappelijke argumenten. Schend niet de sociale, psychologische en fysieke veiligheid van medestudenten en docenten.
3. Houd je aan de wet en aan de gedragscode(s) van je instelling, ook tijdens demonstraties en protesten.
4. Je hebt het recht om kritiek te hebben op je eigen instelling, inclusief de gedragscodes ervan. Bewandel hierbij wel de geëigende wegen.

9. REFERENTIES

Baets, Antoon, de (2011). *How Free Expression and Academic Freedom Differ*. University Values: A Bulletin on International Academic Freedom, Autonomy & Responsibility, 3 januari 2011.

Berlin, Isaiah (1958). *Two Concepts of Liberty*. Inaugural lecture. Oxford.

Bles, Anne Marthe van der, Sander van der Linden, Alexandra L.J. Freeman, David J. Spiegelhalter (2020). 'The effects of communicating uncertainty on public trust in facts and numbers', PNAS 117 (14), April 7, 7672-7683; first published March 23, 2020: https://doi.org/10.1073/pnas.1913678117.

Bracke, S. (2020). 'It's the birth rates': Sex, gender, and race in Europe's "Muslim Question"'. *Tijdschrift voor Genderstudies*, 23(4), 383-407. https://doi.org/10.5117/TVGN2020.4.005.BRAC

College voor de Rechten van de Mens (2026a). *Thema: Vrijheid van Meningsuiting*. Geraadpleegd op 22 mei 2026 via https://www.mensenrechten.nl/themas/vrijheid-van-meningsuiting.

College voor de Rechten van de Mens (2026b). *Naar democratisch gezonde feeds*. Hilversum: Commissariaat voor de Media. https://www.cvdm.nl/documents/3845/Toegankelijk_Rapport_Naar_democratisch_gezonde_feeds.pdf

Cologna, V., Freundt, J., Mede, N.G., Howe, L., Bertsou, E., Gloor, J., Oreskes, N., Knutti. R. and Schäfer, M.S. (2024). *How scientists' collective climate advocacy affects public trust in scientists and voting behavior.* Environmental Research Letters, Volume 20, Number 1. 014043. https://doi.org/10.1088/1748-9326/ad984c

Cairo, A., (2021) *Holding Space. A Storytelling Approach to Trampling Diversity and Inclusion*. Aminata Cairo Consultancy. EAN: 9789083156101

Department of Education (2021). *Higher education: free speech and academic freedom*. Presented to Parliament by the Secretary of State for Education by Command of Her Majesty. London: Department of Education. https://assets.publishing.service.gov.uk/media/602a91ca8fa8f5037f5d8489/Higher_education_free_speech_and_academic_freedom__web_version_.pdf

De Jonge Akademie (DJA) (2024). Reactie De Jonge Akademie op UNL-richtlijn protesten universiteiten | De Jonge Akademie

Equality Act 2010, c. 15. https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/15

Evaluatie NGWI (2024). *Adviesrapport. Evaluatie Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit*. Amsterdam: Evaluatiecommissie NGWI. https://storage.knaw.nl/2024-10/Adviesrapport-Evaluatie-Nederlandse-gedragscode-wetenschappelijke-integriteit-2024.pdf

Finnerty, S., Sachisthal, M., Cologna, V., Dablander, F., Messling, L., Van Eck, C.,W. (2026). *Climate Advocacy and Activism by Scientists: A Narrative Review. PLOS Clim 5(6): e0000942.* https://doi.org/10.1371/journal.pclm.0000942

Gestel, R.A.J. van (2025). *Wetenschappers met kritiek op de werkgever: meningsvrij, academisch vrij of vogelvrij?,* Arbeidsrechtelijke Annotaties 24.3,97-121. https://doi.org/10.5553/ArA/156866392025024003004

Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. (1949). Te raadplegen via: https://www.bundestag.de/parlament/aufgaben/rechtsgrundlagen/grundgesetz

Heinze, E. (2026). 'Free speech in the university: the crisis of No-Platforming', in K. Maex et al. (eds.), *The Future of the University. Reflections on academic freedom and innovative research*. Leuven Institute for Advanced Study. https://doi.org/10.5281/zenodo.18803372

Higher Education Act (2023). *Higher Education (Freedom of Speech) Act 2023 (c. 16).* London: The Stationery Office https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2023/16/enacted

Higher Education Act (2025). *The Higher Education (Freedom of Speech) Act 2023 (Commencement No. 3) Regulations 2025*. London: The Stationery Office. https://www.legislation.gov.uk/uksi/2025/528/contents/made

Kinzelbach, K., Lindberg, S.I., Lott, L., Panaro, A.V. (2026). *Academic Freedom Index–2026 Update*. Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg (FAU) and V-Dem Institute. https://doi.org/10.25593/open-fau-2865

KNAW (2021). *Academische vrijheid in Nederland – een begripsanalyse en richtsnoer*. Amsterdam: Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. 20210217-webversie-advies-Academische-vrijheid.pdf

KNAW (2025). *Academische Vrijheid in Nederland reactie op actuele bedreigingen*. Amsterdam: Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. https://doi.org/10.57881/88gg-rf96

KNAW (2026). *Vrijheid verankerd. Naar een versterkte juridische borging van academische vrijheid.* Amsterdam: Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Te verschijnen in 2026.

Kosta, V., & Ceran, O. (2025). *Academic Freedom Monitor 2024: Overview of De Jure Academic Freedom Protection*. Te raadplegen via: https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_STU(2025)762887.

McIntyre, Kenneth B. (2025). *Value Pluralism, Freedom of Association, and Voluntary Associations*, Palgrave Studies in Classical Liberalism, https://doi.org/10.1007/978-3-031-92437-8_2.

Messling, L (2020). *How can Climate Scientists Engage in Policy Advocacy and Preserve Their Scientific Credibility and Independence?* PhD thesis Univ. of Reading. https://doi.org/10.48683/1926.00096012.

Messling L., Lu Y., Eck, C.W. van (2025). *Advocacy – defending science or destroying it? Interviews with 47 climate scientists about their fundamental concerns*. Public Understanding of Science 34 (4), 479-494. https://doi.org/10.1177/09636625251314164

NGWI (2018). *Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit 2018*. KNAW, NFU, NWO, TO2, VH en VSNU. https://doi.org/10.17026/dans-2cj-nvwu

NGWI (2027). *Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit 2027*. KNAW, NFU, NWO, TO2, VH en VSNU. Te verschijnen in 2026.

Nederlandse Orde van Advocaten (2025). *Rechtsstatelijke Toets Verkiezingsprogramma's.* https://www.advocatenorde.nl/sites/default/files/2025-10/rechtsstatelijke_toets_verkiezingsprogrammas_2025.pdf

Office for Students (2026) *Regulatory advice 24: Guidance related to freedom of speech, section 2: framework for assessment.* The regulator for higher education in England, Office for students. Te raadplegen via: https://www.officeforstudents.org.uk/publications/regulatory-advice-24-guidance-related-to-freedom-of-speech/section-2-framework-for-assessment/

Pielke Jr, R. A. (2007). *The honest broker: Making sense of science in policy and politics*. Cambridge University Press.

Rathenau Instituut (2025). *Vertrouwen in de wetenschap*. Den Haag. (Auteurs: Slief, J., Demirel, B., Huffnagel-Bastiaans, I., Van der Lee, R., en Vennekens, A.). Te raadplegen via: Vertrouwen in de wetenschap 2025 | Rathenau Instituut

Roo, N. de, Metze, T. and Leeuwis, C. (2024). *University-led dialogues with society: balancing informing and listening?*. JCOM 23(01), N02. https://doi.org/10.22323/2.23010802

Rossi, E. (2025). *Universities Can't Be Politically Neutral, but They Can Be Pluralistic.* Emancipations: A Journal of Critical Social Analysis: 4-3, Article 7. https://doi.org/10.55533/2765-8414.1152

Rutjens, Bastiaan T., Van der Lee, R. (2020). *Spiritual skepticism? Heterogeneous science skepticism in the Netherlands*, Public Understanding of Science 29, 335-352. https://doi.org/10.1177/0963662520908534.

Rutjens, Bastiaan T., Van der Linden, S., Van der Lee, R. (2021). *Science skepticism in times of covid-19', Group processes & intergroup relations 24.2, 276-283,* https://doi.org/10.1177/1368430220981415.

SAR (2024). *Principles for Implementing the Right to Academic Freedom*. Te raadplegen via: https://www.ohchr.org/en/documents/thematic-reports/ahrc56crp2-principles-implementing-right-academic-freedom-working-group.

SAR (2025). *Free To Think 2025: Report of the Scholars at Risk Academic Freedom Monitoring Project.* Te raadplegen via: Free to Think 2025 | Scholars at Risk

Scott-Baumann, A. F., Pandor, H. (eds.) (2025). *How to Develop Free Speech on Campus. International Controversies and Communities of Inquiry.* Cheltenham: Edwar Elgar Publishing. https://doi.org/10.4337/9781035342129.

Shaheed (2024). *The right to academic freedom – Report of the Special Rapporteur on the right to education*. A/HRC/56/58. Te raadplegen via: https://docs.un.org/en/A/HRC/56/58.

Simpson, Robert Mark (2020). *The Relation between Academic Freedom and Free Speech*. *Ethics* 130 (3): 287-319. https://doi.org/10.1086/707211.

Sluiter, Ineke (2025). Position paper voor rondetafelgesprek academische vrijheid, Tweede Kamer. Te raadplegen via: Academische vrijheid | Debat Direct

Sombroek-van Doorm, M.P., Stolker, C.J.J.M (2026). 'De wetenschapsbeoefenaar als adviseur in tijden van Trump', in: C.L.J. Caminada et al. (eds.), *Bestaanszekerheid voor allen. Sleutelen aan de sociale zekerheid in theorie en praktijk (liber amicorum Kees Goudswaard)*. Univ. Leiden, 141-154. Te raadplegen via: Boek Bestaanszekerheid voor allen – Universiteit Leiden

Stoker, J.I., Stolker, C.J.J.M. & Waaldijk, M.L. (2023). *Krachtig en kwetsbaar – academische vrijheid in de praktijk: onderzoeksrapport, aanbevelingen en beschouwing naar aanleiding van een klokkenluidersmelding aan de Universiteit van Amsterdam*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam. Te raadplegen via: https://openresearch.amsterdam/nl/page/99059/krachtig-en-kwetsbaar---academische-vrijheid-in-de-praktijk

Taskforce Antisemitisme-bestrijding (2026). *Gevangen in Vrijheden. Over Veiligheid in het Hoger Onderwijs en op treinstations na oktober 2023*. Te raadplegen via: Gevangen in vrijheden.

Technopolis Group (2023). *Onderzoek naar zelfcensuur in hoger onderwijs en wetenschap* (onderzoek in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur). Amsterdam. (Auteurs: Van der Graaf, A., Evers, G., Bastiaanssen, V., Van der Veldt, B., Ploeg, M.). Te raadplegen via: Onderzoek naar academische zelfcensuur in hoger onderwijs en wetenschap Bijlagen van Eindrapport | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl

Technopolis Group (2024). *Monitor externe intimidatie, haat en bedreiging van wetenschappers* (in opdracht van Universiteiten van Nederland, NWO en KNAW) Amsterdam. Te raadplegen via: Monitor externe intimidatie haat en bedreiging van wetenschappers.pdf

Thürmer, J.L., Braid, J., McCrea, S.M., Hornsey, M.J. (2026). *Navigating the credibility risks of environmental scientists' activism*. Communications Psychology volume 4, Article number: 61. https://doi.org/10.1038/s44271-026-00409-8.

Turnhout, E., Stuiver, M., Klostermann, J., Harms, B. & Leeuwis, C. (2013). *New roles of science in society: different repertoires of knowledge brokering*. Science and Public Policy 40 (3), 354-365. https://doi.org/10.1093/scipol/scs114

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) (1997). *Recommendation concerning the Status of Higher-Education Teaching Personnel*. Paris: UNESCO. Te raadplegen via: https://www.unesco.org/en/legal-affairs/recommendation-concerning-status-higher-education-teaching-personnel

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) (2017). *Recommendation on Science and Scientific Researchers*. Parijs: UNESCO. Te raadplegen via: https://www.unesco.org/en/recommendation-science.

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) (2024). *The Safety of Scientific Researchers – Data, trends and a typology of threats*. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (Auteurs: Gerards, J. & Schattevoet, N.). https://doi.org/10.54678/BXCC9984

UNESCO NL (2025). *Een vrije en veilige wetenschap: Vijf adviezen aan de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap*. Den Haag: Nederlandse Unesco Commissie. Te raadplegen via: Advies: Bescherm vrijheid en veiligheid wetenschappers

UNESCO NL (2026). *Wat is academische vrijheid? Zeven veelgestelde vragen beantwoord*. Te raadplegen via: https://unesco.nl/artikel/wat-academische-vrijheid-zeven-veelgestelde-vragen-beantwoord

UNL (2021). *Handreiking Aanpak bedreiging en intimidatie van wetenschappers*. Den Haag: Universiteiten van Nederland. Te raadplegen via: https://www.wetenschapveilig.nl/documenten/17679-07-unl-handreiking-aanpak-bedreiging-wetenschappersweb.pdf

UNL & VH (2024a). *Richtlijn protesten universiteiten en hogescholen* Den Haag: Universiteiten van Nederland en Vereniging Hogescholen. Te raadplegen via: https://www.universiteitenvannederland.nl/files/publications/Richtlijn%20protesten%20%20UNL%20%26%20VH_2.pdf

UNL & VH (2024b). *Bijlage bij en duiding van de Richtlijn protesten universiteiten en hogescholen.* Te raadplegen via: https://www.universiteitenvannederland.nl/files/publications/Duiding%20bij%20Richtlijn%20protesten%20met%20logo.pdf

UNL (2025). *Verklaring over Academische Vrijheid – De rectoren van de Nederlandse universiteiten*. Den Haag: Universiteiten van Nederland. Te raadplegen via: Verklaring over Academische Vrijheid – De rectoren van de Nederlandse universiteiten (2025) | Universiteiten van Nederland

Verbeek (2023). *De maatschappelijke universiteit in een verwetenschappelijkte samenleving: een pleidooi voor tussenruimtes* (Rede door rector magnificus Peter-Paul Verbeek, ter gelegenheid van de 391ste Dies Natalis van de UvA op maandag 9 januari 2023). Amsterdam: Universiteit van Amsterdam. Te raadplegen via: https://www.uva.nl/binaries/content/assets/uva/nl/nieuws-en-agenda/speech-dies-natalis-2023-peter-paul-verbeek.pdf?1673444562571

Wet op het Hoger onderwijs en Wetenschap (WHW). Geraadpleegd op 21 mei 2026 via: https://wetten.overheid.nl/BWBR0005682/2020-01-01.
Zimmer, R. J. (2015). What Is Academic Freedom For? In Bilgrami, A. and Cole, J.R. (eds), *Who's Afraid of Academic Freedom?* (pp 239–246). New York: Columbia University Press

BIJLAGEN

1. Adviesaanvraag OCW 88
2. Instellingsbesluit commissie vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector 91
3. Gesprekspartners 94
4. Programma en deelnemers expertbijeenkomst 96
5. Reviewprocedure 98
6. Overzicht van aangenomen moties 99
7. Overzicht van kamervragen 107

1. ADVIESAANVRAAG OCW

Datum: 28 augustus 2025
Betreft: Adviesaanvragen juridische borging van academische vrijheid en vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector

Geachte mevrouw Dogterom,

Academische vrijheid is van essentieel belang voor goed functionerende, onafhankelijke kennisinstellingen en daarmee voor onze democratische rechtsstaat. De KNAW, UNESCO en de rectoren van de universiteiten geven aan dat de academische vrijheid onder druk staat en roepen op om deze beter te beschermen[1]. Ik sta pal voor de academische vrijheid en zal mij hiervoor blijven inzetten, zoals ook de voormalig minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft benoemd in zijn brief die dit voorjaar naar de Eerste en Tweede Kamer is verzonden[2]. In die brief is aangekondigd de KNAW een advies te vragen over twee zaken: (1) de juridische borging van academische vrijheid en (2) vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector. Middels deze brief verzoek ik de KNAW om mij over beide zaken te adviseren. Het staat de KNAW daarbij uiteraard vrij om al dan niet voor elk van de adviezen een separate commissie in te stellen. Hieronder licht ik mijn verzoeken nader toe.

Juridische borging van academische vrijheid

Academische vrijheid wordt in Nederland genoemd in de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW, artikel 1.6: "Aan de instellingen voor hoger onderwijs en aan de academische ziekenhuizen wordt de academische vrijheid in acht genomen."). In tegenstelling tot sommige andere landen, is academische vrijheid in Nederland niet opgenomen in de Grondwet. Verschillende internationale verdragen refereren aan het recht op wetenschap en academische vrijheid of beschermen academische vrijheid als deel van de vrijheid van meningsuiting.

1 *Academische Vrijheid in Nederland, reactie op actuele bedreigingen – KNAW* (2025); *Verklaring over Academische Vrijheid door de Rectoren van de Nederlandse universiteiten* (2025); *Een vrije en veilige wetenschap* (Nederlandse Unesco Commissie, 2025).
2 Inzet op het borgen en versterken van de vrijheid, veiligheid en vertrouwen in de wetenschap (30 mei 2025). ZieKamerstuk II, vergaderjaar 2024-2025, nr. 31288-1202.

Zo wordt in artikel 13 van het EU Handvest van de Grondrechten de vrijheid van wetenschappen erkend. Tevens zet het kabinet zich in Europees verband in om academische vrijheid juridisch beter te beschermen in aankomende Europese wetgeving[3].

Ik verzoek de KNAW in het advies in elk geval in te gaan op de volgende vragen en daarbij niet alleen het wetenschappelijk onderzoek en onderwijs aan de universiteiten in ogenschouw te nemen, maar ook aan de hogescholen, de academische ziekenhuizen en de instituten van de KNAW en NWO:

1. Is academische vrijheid op dit moment voldoende juridisch beschermd in het Nederlandse recht? Besteed hierbij ook aandacht aan academische vrijheid in internationale verdragen waaraan Nederland gebonden is.
2. Welke manieren zijn er om academische vrijheid in Nederland juridisch eventueel beter te beschermen? Besteed hierbij aandacht aan de wenselijkheid van grondwettelijke verankering als ook andere juridische maatregelen. Benoem de voor- en nadelen van de verschillende opties. Voorstellen voor maatregelen om de academische vrijheid beter te beschermen die niet juridisch van aard zijn, zijn ook welkom.
3. Zijn er lessen te trekken uit de wijze waarop academische vrijheid in andere landen juridisch is geborgd?
4. Welke gevolgen zou verdere juridische verankering van academische vrijheid hebben voor de universiteiten, hogescholen, academische ziekenhuizen en instituten van KNAW en NWO in hun rol als werkgever? Levert dit een spanningsveld op met hun rol als onderwijs- en onderzoeksinstellingen en zo ja, hoe kan daar mee worden omgegaan?
5. Wat zou eventuele verdere juridische borging van de academische vrijheid betekenen voor de rol die de overheid en politiek innemen?

Vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector.

De campusprotesten en teachins die de afgelopen periode hebben plaatsgevonden hebben geleid tot vragen vanuit de media en politiek over enerzijds het beschermen van vrijheid van meningsuiting op de campus en anderzijds het borgen van veiligheid op kennisinstellingen voor alle groeperingen.

Het is noodzakelijk dat er bij kennisinstellingen en onderzoeksinstituten een cultuur is waarbij iedereen zich veilig voelt om te discussiëren, ook wanneer meningen of wetenschappelijke expertise botsen. Daarbij is het wel belangrijk dat er helder onderscheid wordt gemaakt tussen wanneer wetenschappers een beroep doen op hun academische vrijheid en wanneer op hun recht op vrijheid van meningsuiting. Het zal anders voor de

3 Zie ook de aangenomen motie van Europarlementariër Christiaan Ehler (2023) waarop de Europese Commissie heeft aangegeven binnen de aangekondigde verordening van de ERA Act een juridisch raamwerk te ontwikkelen voor het beschermen van de vrijheid van wetenschappelijk onderzoek.

samenleving niet altijd duidelijk zijn of een wetenschapper diens professionele wetenschappelijke opvatting deelt of diens persoonlijke mening.[4]

Graag verzoek ik de KNAW om, naast bovengenoemde advies over juridische borging van academische vrijheid, ook een advies uit te brengen over de rollen en verantwoordlijkheden vanuit de wetenschappelijke sector en vanuit de overheid

om vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector te verduidelijken. Ik verzoek de KNAW in het advies in elk geval in te gaan op de volgende vragen en daarbij niet alleen het wetenschappelijk onderzoek en onderwijs aan de universiteiten in ogenschouw te nemen, maar ook aan de hogescholen, de academische ziekenhuizen en de instituten van de KNAW en NWO:

1. Wat zijn de rollen en verantwoordelijkheden van individuele onderzoekers, instellingen en overheidspartijen in het beschermen van vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector?
2. Zijn er lessen te trekken uit de wijze waarop vrijheid van meningsuiting in andere landen (juridisch) wordt geborgd binnen de wetenschappelijke sector? Kan de *Higher Education & Free Speech Act* (2023)[5] bijvoorbeeld inspiratie bieden in de Nederlandse context?
3. De KNAW stelt in haar 2025 rapport over academische vrijheid in Nederland dat onderzoekers bij deelname aan het publieke debat zelf de verantwoordelijkheid hebben om hun meningen als onderzoeker en als burger uit elkaar te houden en de aard van hun inbreng zorgvuldig te duiden. Hoe zou deze duiding eruit moeten zien? Zijn er handvatten beschikbaar, of kunnen deze ontwikkeld worden? Is er op instellings- of overheidsniveau een verantwoordelijkheid in het duiden van dit onderscheid?

De druk op de academische vrijheid neemt toe. Gezien het grote belang van de academische vrijheid en de noodzaak haar goed te blijven beschermen, verzoek ik u beide adviezen uiterlijk in de zomer van 2026 uit te brengen.

Met vriendelijke groet, de directeurgeneraal Hoger Onderwijs, Beroepsonderwijs, Wetenschap & Emancipatie, Feite Hofman

4 Dit wordt tevens door de KNAW opgemerkt in haar rapport *Academische Vrijheid in Nederland, reactie op actuele bedreigingen* – KNAW (2025)

5 https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2023/16

2. INSTELLINGSBESLUIT COMMISSIE VRIJHEID VAN MENINGSUITING IN DE WETENSCHAPPELIJKE SECTOR

Het bestuur van de KNAW, gelet op artikel 5.1 van het reglement van de KNAW, besluit tot het instellen van de commissie Vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector, hierna te noemen 'de commissie'.

Artikel 1. Taakopdracht

Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft de KNAW verzocht (brief 28 augustus 2025 kenmerk 53068176) om advies uit te brengen over twee onderwerpen rond academische vrijheid: 1) de juridische borging van academische vrijheid en 2) vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector. De KNAW stelt hiertoe twee commissies in. Deze KNAW-commissie gaat over de tweede vraag.

De taak van de commissie is het uitvoeren van het deel van de adviesaanvraag van OCW over de vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector. Dit is in de adviesaanvraag als volgt verwoord:

> 'De campusprotesten en teach-ins die de afgelopen periode hebben plaatsgevonden hebben geleid tot vragen vanuit de media en politiek over enerzijds het beschermen van vrijheid van meningsuiting op de campus en anderzijds het borgen van veiligheid op kennisinstellingen voor alle groeperingen.
>
> Het is noodzakelijk dat er bij kennisinstellingen en onderzoeksinstituten een cultuur is waarbij iedereen zich veilig voelt om te discussiëren, ook wanneer meningen of wetenschappelijke expertise botsen. Daarbij is het wel belangrijk dat er helder onderscheid wordt gemaakt tussen wanneer wetenschappers een beroep doen op hun academische vrijheid en wanneer op hun recht op vrijheid van meningsuiting. Het zal anders voor de samenleving niet altijd duidelijk zijn of een wetenschapper diens professionele wetenschappelijke opvatting deelt of diens persoonlijke mening.[28]

28 Dit wordt tevens door de KNAW opgemerkt in haar rapport *Academische Vrijheid in Nederland, reactie op actuele bedreigingen* – KNAW (2025).

Graag verzoek ik de KNAW om […] een advies uit te brengen over de rollen en verantwoordelijkheden vanuit de wetenschappelijke sector en vanuit de overheid om vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector te verduidelijken. Ik verzoek de KNAW in het advies in elk geval in te gaan op de volgende vragen en daarbij niet alleen het wetenschappelijk onderzoek en onderwijs aan de universiteiten in ogenschouw te nemen, maar ook aan de hogescholen, de academische ziekenhuizen en de instituten van de KNAW en NWO:

1. Wat zijn de rollen en verantwoordelijkheden van individuele onderzoekers, instellingen en overheidspartijen in het beschermen van vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector?
2. Zijn er lessen te trekken uit de wijze waarop vrijheid van meningsuiting in andere landen (juridisch) wordt geborgd binnen de wetenschappelijke sector? Kan de Higher Education & Free Speech Act (2023)[29] bijvoorbeeld inspiratie bieden in de Nederlandse context?
3. De KNAW stelt in haar 2025 rapport over academische vrijheid in Nederland dat onderzoekers bij deelname aan het publieke debat zelf de verantwoordelijkheid hebben om hun meningen als onderzoeker en als burger uit elkaar te houden en de aard van hun inbreng zorgvuldig te duiden. Hoe zou deze duiding eruit moeten zien? Zijn er handvatten beschikbaar, of kunnen deze ontwikkeld worden? Is er op instellings- of overheidsniveau een verantwoordelijkheid in het duiden van dit onderscheid?'

Artikel 2. Samenstelling en instellingsduur

Tot lid van de commissie worden op persoonlijke titel benoemd:

Voorzitter

- Ineke Sluiter (universiteitshoogleraar en hoogleraar Griekse taal- en letterkunde, Universiteit Leiden)

Leden

- Daniëlle Arets (lector Ontwerpen aan de Journalistiek, Fontys Hogeschool in Tilburg)
- Christel van Eck (universitair docent, Amsterdam School of Communication Research, Universiteit van Amsterdam)
- Halleh Ghorashi (hoogleraar diversiteit en integratie, Vrije Universiteit Amsterdam)
- Ibo van de Poel (hoogleraar ethiek en techniek, TU Delft)
- Jan Smits (hoogleraar Privaatrecht en decaan van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Universiteit Maastricht)

De commissie wordt ingesteld voor de duur van het traject. De commissie volgt een zodanig tijdschema dat het definitieve rapport in de zomer 2026 aan de minister kan worden aangeboden. Mocht dit onverhoopt niet mogelijk blijken, laat de commissie dit vroegtijdig weten aan het KNAW-bestuur.

29 https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2023/16

Als portefeuillehouder namens het bestuur treedt op Lodi Nauta. Vanuit het bureau van de KNAW zal Hanneke van Doorn als secretaris de commissie ondersteunen.

Artikel 3. Kwaliteit en integriteit

De commissieleden hebben voorafgaand aan de eerste vergadering van de commissie kennis genomen van de *Code ter voorkoming van oneigenlijke beïnvloeding door belangenverstrengeling* en dit in een schriftelijke verklaring bevestigd. De commissieleden hebben kennis genomen van de *Handleiding adviezen KNAW*, die op 18 september 2017 is vastgesteld door het bestuur. Van het in deze handleiding beschreven beleid voor beoordeling van de concepttekst wordt niet afgeweken.

Artikel 4. Werkplan

De commissie stelt een werkplan op, met daarin haar werkwijze en de communicatiestrategie.

Artikel 5. Kosten en vergoedingen

De KNAW keert aan de commissieleden een reiskostenvergoeding uit, maar geen andere vergoedingen.

Artikel 6. Geheimhouding

De leden van de commissie nemen geheimhouding in acht ten aanzien van alle informatie die hun bij de uitvoering van dit besluit ter ore komt en waarvan vermoed kan worden dat deze vertrouwelijk is.

Aldus vastgesteld door het bestuur van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen op 23 september 2025 te Amsterdam.

Marileen Dogterom
President KNAW

3. GESPREKSPARTNERS

- Kristel Baele, voorzitter Raad voor Cultuur;
- Martin Bennink, bestuurslid Vereniging van Lectoren en Lector Applied Nanotechnology, Hogeschool Saxion;
- Hester Bijl, rector Technische Universiteit Delft;
- Annelien Bredenoord, collegevoorzitter Erasmus Universiteit Rotterdam;
- Yvonne Donders, hoogleraar internationale mensenrechten, Universiteit van Amsterdam;
- Pamela Habibović, rector (per 1 maart 2026 collegevoorzitter) Universiteit Maastricht;
- Stephan Hacker, president APNet (national network for Assistant Professors in the Netherlands) en universitair docent chemie Universiteit Leiden;
- Marjan Hammersma, collegevoorzitter Avans Hogeschool;
- Wilco Hazeleger, rector Universiteit Utrecht;
- Nicola Jägers, hoogleraar mensenrechten, Tilburg University;
- Duaa Jamal Karim, PhD researcher, Faculty of Education, University of Cambridge;
- Lid Jewish Student Association;
- Sam de Jong, bestuurslid Interstedelijk studentenoverleg;
- Geert-Jan Kroes, hoogleraar theoretische chemie, Universiteit Leiden;
- Carolien Kroeze, rector Wageningen University;
- Henk Kummeling, universiteitshoogleraar Universiteit Utrecht;
- Marlen Lauffer, voorzitter Postdoc-NL en senior onderzoeker Human Genetics Leiden Universitair Medisch Centrum;
- Marcel Levi, voorzitter NWO;
- Martijn van der Meer, voorzitter Promovendi Netwerk Nederland en promovendus geschiedenis, Erasmus Universiteit Rotterdam;
- Marleen Melisse, medewerker Interstedelijk studentenoverleg;
- Tjerk Oosterkamp, hoogleraar experimentele natuurkunde, Universiteit Leiden;
- Sander Otte, hoogleraar atomaire quantumtechnologie, Technische Universiteit Delft;
- Dick Pouwels, collegevoorzitter Hanze Hogeschool;
- Mo Quirrijnen, secretaris Landelijke studentenvakbond;
- Christoph Maria Ravesloot, secretaris Vereniging van Lectoren, lector duurzaam bouwproces met BIM, Hogeschool Rotterdam;
- Joke van Saane, rector Universiteit voor Humanistiek;
- Maien Sachisthal, postdoc Climate Change Engagement, Universiteit van Amsterdam;
- José Sanders, rector Radboud Universiteit Nijmegen;

- Jacquelien Scherpen, rector Rijksuniversiteit Groningen;
- Indy Schoenmakers, beleidsmedewerker onderwijs Landelijke studentenvakbond;
- Alison Frances Scott-Baumann, Professor of Society and Belief , SOAS, University of London;
- Verena Seibel, bestuurslid APNet (national network for Assistant Professors in the Netherlands) en universitair docent Interdisciplinary Social Sciences Universiteit Utrecht;
- Luc Sels, collegevoorzitter Universiteit Leiden;
- Pooyan Tamimi Arab, universitair hoofddocent Secular and Religious Studies, Universiteit Utrecht;
- Peter Paul Verbeek, rector Universiteit van Amsterdam;
- Renske van der Zee, senior beleidsadviseur Raad voor Cultuur;
- Frank van der Zwan, strategisch adviseur Vereniging Hogescholen;
- Maartje Zweers, secretaris en vicevoorzitter Promovendi Netwerk Nederland en promovendus elektrochemie, Technische Universiteit Delft;

4. PROGRAMMA EN DEELNEMERS EXPERTBIJEENKOMST

Programma expertbijeenkomst Vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector, 13 maart 2026. Locatie: Huizingazaal, Trippenhuis, Amsterdam.

Starttijd	Onderdeel
9.30u	Inloop met koffie en thee
10.00u	Welkom door Ineke Sluiter (voorzitter KNAW-adviescommissie), presentatie hoofdlijnen adviesrapport
10.20u	Introductie vragen/stellingen per tafel (plenair)
10.30u	Wereldcafé (discussie in kleine groep): drie rondes van elk 20 minuten
11.45u	Terugkoppeling uitkomsten per tafel door tafelvoorzitters (5 min per tafel) en plenaire discussie
12.30u	Afsluiting met lunch

Deelnemers expertbijeenkomst

Deelnemer	functie	werkgever
Daniëlle Arets	Lector ontwerpen aan de journalistiek, lid adviescommissie	Fontys Hogeschool
Sarah Bracke	Hoogleraar sociologie gender & seksualiteit	Universiteit van Amsterdam
Antoine Buyse	Hoogleraar mensenrechten	Universiteit Utrecht
Ava Creemers	Beleidsmedewerker	KNAW (verslag)
Jenny Dankelman	Hoogleraar Biomechanical Engineering	TU Delft
Hanneke van Doorn	Senior beleidsmedewerker	KNAW (secretaris adviescommissie en verslag)
Christel van Eck	Universitair docent, Amsterdam School of Communication Research, lid adviescommissie	Universiteit van Amsterdam

Deelnemer	functie	werkgever
Jeroen de Ridder	Hoogleraar filosofie, voorzitter schrijfcommissie NGWI	Vrije Universiteit Amsterdam
Sarah de Rijcke	Rector magnificus	Universiteit Leiden
Steven Dorrestijn	Lector ethiek & technologie	Hogeschool Saxion
Vicky Kosta	Associate Professor of EU law, KNAW CVW, KNAW-cie juridische borging van academische vrijheid, DJA	Universiteit Leiden
Xandra Kramer	Hoogleraar privaatrecht, tevens voorzitter sectie RW-KNAW	Erasmus Universiteit en Universiteit Utrecht
Frank Kupper	Associate professor Engagement & dialogue/ independent facilitator & theatermaker	VU Amsterdam/ Mens in de Maak
Frans van Lunteren	Hoogleraar geschiedenis van de natuurwetenschappen	Universiteit Leiden
Amade M'charek	Professor Anthropology of science	Universiteit van Amsterdam
Judi Mesman	Hoogleraar interdisciplinaire studie van maatschappelijke uitdagingen	Universiteit Leiden
Herman Paul	Hoogleraar geschiedenis	Universiteit Leiden
Ibo van de Poel	Hoogleraar ethiek en techniek, lid adviescommissie	TU Delft
Kees Ribbens	Senior onderzoeker	NIOD
Jurgen Rienks	Director Neth-ER	Netherlands House for Education and Research
Enzo Rossi	Universitair hoofddocent politicologie	Universiteit van Amsterdam
Ineke Sluiter	Universiteitshoogleraar en hoogleraar Griekse taal- en letterkunde, voorzitter adviescommissie	Universiteit Leiden
Simone Wegman	Beleidsmedewerker	KNAW (verslag)

Carel Stolker (emeritus hoogleraar privaatrecht en oud-rector magnificus, Universiteit Leiden) was verhinderd voor deelname aan de expertbijeenkomst, de voorzitter van de adviescommissie heeft hem apart gesproken.

5. REVIEWPROCEDURE

Een conceptversie van dit adviesrapport is conform de Handleiding Adviezen KNAW (2017) beoordeeld door:

- Jet Bussemaker, voorzitter van de Raad voor Volksgezondheid & Samenleving en hoogleraar beleid, wetenschap en maatschappelijke Impact in het bijzonder in de zorg, Universiteit Leiden;
- Corien Prins, voorzitter Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid en hoogleraar recht en informatisering en universiteitshoogleraar, Tilburg University;
- Reint Jan Renes, lector psychologie voor een duurzame stad, Hogeschool van Amsterdam;
- Erik van Sebille, hoogleraar Oceanography & Public Engagement, Universiteit Utrecht;
- Hub Zwart, decaan van de Erasmus School voor Wijsbegeerte Erasmus Universiteit Rotterdam en hoogleraar filosofie.

Daarnaast is de conceptversie becommentarieerd vanuit de vier adviesraden van de KNAW en de KNAW Commissie voor de Vrijheid van Wetenschapsbeoefening.

De KNAW is de beoordelaars veel dank verschuldigd. Zij dragen geen verantwoordelijkheid voor de inhoud van het adviesrapport.

6. OVERZICHT VAN AANGENOMEN MOTIES

Aangenomen moties betreffende academische vrijheid, vrijheid van meningsuiting en veiligheid in de wetenschappelijke sector, ingediend tussen 1 januari 2025 en 31 juli 2026

2026

Motie van het lid Raijer (PVV) **over een gerichte aanpak van antisemitisme binnen het onderwijs** (17 juni 2026)

….constaterende dat Joodse leerlingen en studenten steeds vaker worden geconfronteerd met intimidatie en antisemitisme;

overwegende dat iedereen zich veilig moet kunnen voelen op school;

verzoekt de regering te komen tot een gerichte aanpak van antisemitisme binnen het onderwijs;….

Motie van het lid Boomsma (JA21) **over onderzoeken hoe vaak scholieren en studenten de afgelopen twee jaar van school of universiteit zijn gegaan als gevolg van antisemitisme** (17 juni 2026)

… constaterende dat niet bekend is hoe vaak Joodse scholieren, studenten en/of medewerkers in het onderwijs stoppen met hun school, studie of betrekking wegens antisemitisme en intimidatie, omdat scholen, universiteiten en hogescholen dit volgens het kabinet niet bijhouden;

overwegende dat bekend is dat sommige Joodse studenten en medewerkers stoppen vanwege Jodenhaat op hun leer- of werkplek en dat dit onacceptabel is;

overwegende dat het een fundamentele plicht is van de Nederlandse overheid en instellingen om ervoor te zorgen dat alle leerlingen en studenten worden beschermd tegen discriminerende intimidatie, zeker gezien de enorme toename van antisemitisme de afgelopen twee jaar;

verzoekt de regering in overleg en samenwerking met onderwijs instellingen te onderzoeken hoe vaak scholieren en studenten de afgelopen twee jaar van een school of universiteit zijn gegaan als gevolg van antisemitisme, bijvoorbeeld door (desnoods anoniem) navraag te doen bij vertrekkende leerlingen en studenten, en dit de komende tijd te blijven monitoren;…

Motie van de leden Abdi (PRO) **en Rooderkerk** (D66) **over in het brede onderzoek naar academische vrijheid institutionele autonomie meenemen als factor van belang** (16 april 2026)

…constaterende dat de leden van de raad van toezicht van universiteiten door de Minister van OCW worden benoemd, geschorst en ontslagen, en dat de Minister de raad van toezicht van hogescholen een aanwijzing kan geven;

constaterende dat het Hof van Justitie van de Europese Unie bepaalde dat academische vrijheid ruim moet worden opgevat, in de zin dat die ook een 'institutionele en organisatorische' dimensie heeft en de autonomie van hogeronderwijsinstellingen een voorwaarde is om individuele wetenschappers hun onderzoek in vrijheid te laten uitvoeren;

van mening dat de ministeriële stelselverantwoordelijkheid voor hogescholen en universiteiten niet mag betekenen dat de minister gemotiveerde invloed kan uitoefenen op hogeronderwijsinstellingen;

verzoekt de regering te onderzoeken of het mogelijk is om in het brede onderzoek naar de academische vrijheid (zoals aangekondigd in de Kamerbrief van 18 december 2025) de institutionele autonomie als factor van belang mee te nemen en de Kamer hierover te informeren..

Motie van het lid Claassen (sinds 20 januari 2026 Groep Markuszower; daarvoor PVV) **over de academische vrijheid versterken** (12 februari 2026)

..constaterende dat signalen van studenten, wetenschappers en internationale waarnemers erop wijzen dat open academisch debat en diversiteit van perspectieven in delen van het hoger onderwijs onder druk staan;

overwegende dat academische vrijheid en intellectueel pluralisme essentiële voorwaarden zijn voor hoogwaardige wetenschap en democratische kennisontwikkeling;

overwegende dat publiek gefinancierde hogeronderwijsinstellingen de verantwoordelijkheid hebben om academische vrijheid en open debat actief te waarborgen;

verzoekt de regering om met universiteiten concrete afspraken te maken ter versterking

van de praktische borging van academische vrijheid, waaronder transparante rapportage, toegankelijke en onafhankelijke meldstructuren en aantoonbare structurele ruimte voor wetenschappelijk debat en tegenspraak in onderwijs, onderzoek en academische cultuur, en de Kamer periodiek te informeren over voortgang en resultaten…,

Motie van de leden Claassen (sinds 20 januari 2026 Groep Markuszower; daarvoor PVV) **en Stoffer** (SGP) **over nationale basisnormen voor onveilige situaties op universiteiten** (12 februari 2026)

…constaterende dat er meldingen zijn van bezettingen, intimidatie, bedreigingen en gewelddadige incidenten die studenten en medewerkers aan universiteiten treffen;

overwegende dat fysieke en sociale veiligheid fundamentele voorwaarden vormen voor onderwijs, onderzoek en academische ontwikkeling;

overwegende dat universiteitsbesturen vroegtijdig en effectief moeten kunnen ingrijpen om escalatie te voorkomen, met waarborging van constitutionele rechten op vrijheid van meningsuiting en vreedzaam protest;

verzoekt de regering om duidelijke nationale basisnormen vast te stellen voor preventie, handhaving en crisisinterventie bij onveilige situaties op universiteiten, inclusief heldere verantwoordelijkheden voor instellingsbesturen en effectieve samenwerking met lokale autoriteiten, en de Kamer te informeren over implementatie en effectiviteit..

Motie van het lid Straatman (CDA) **c.s. over civielrechtelijk schadeverhaal bij demonstraties op universiteiten** (12 oktober 2026)

...constaterende dat de Minister van Justitie en Veiligheid onderzoekt welke mogelijkheden er zijn om civielrechtelijke aansprakelijkheid bij vernielingen door demonstranten vaker in te zetten;

overwegende dat civielrechtelijke aansprakelijkheid kan helpen bij het efficiënter verhalen van schade op de individuele relschoppers, zodat zij de door hen aangerichte schade zelf betalen;

overwegende dat deze route ook universiteitsbesturen meer mogelijk heden biedt om op te kunnen treden tegen vernielingen op universiteiten als gevolg van demonstraties;

verzoekt de regering om in pilots over civielrechtelijk schadeverhaal ook expliciet mee te nemen welke mogelijkheden er zijn om dit toe te passen bij vernielingen tijdens demonstraties op universiteiten

2025

Motie van het lid Van Zanten (BBB) **over onderzoeken in hoeverre pro-Palestijnse demonstraties op en via universiteiten worden gefinancierd door buitenlandse mogendheden** (2 oktober 2025)

…overwegende dat er signalen zijn dat buitenlandse staten, specifiek Qatar, betrokken zijn bij de financiering van pro-Palestijnse demonstraties op Amerikaanse universiteiten;

overwegende dat sommige Amerikaanse universiteiten financiering ontvangen uit het buitenland, waarna deze gelden via specifieke faculteiten terechtkomen bij pro-Palestijnse demonstranten of groeperingen die de openbare orde verstoren;

verzoekt de regering te onderzoeken in hoeverre pro-Palestijnse demonstraties op en via universiteiten, worden gefinancierd door buitenlandse mogendheden en/of aan hen gelieerde instellingen en bedrijven,

Motie van het lid Rajkowski (VVD) **over overleg met colleges van bestuur om bij zware overtredingen van de huisregels altijd in te grijpen** (1 oktober 2025)

overwegende dat een sociaal en veilig onderwijs- en onderzoeksklimaat op onderwijsinstellingen een randvoorwaarde is om de academische vrijheid te borgen, te beschermen en uit te oefenen;

constaterende dat zware overtredingen van de huisregels van onderwijsinstellingen, zoals vernieling van eigendom, intimidatie van personeel of studenten, of dreiging met geweld, tot onveilige situaties leiden, die de academische vrijheid beïnvloeden of beperken;

van mening dat de academische vrijheid een onmisbaar principe is;

verzoekt de regering om in overleg te gaan met diverse colleges van bestuur om te bezien wat zij nodig hebben om bij zware overtredingen van de huisregels altijd in te grijpen, en de Kamer hierover uiterlijk Q1 2026 te informeren;

verzoekt de regering voorts deze colleges te vragen altijd sancties te verbinden aan het overtreden van die huisregels, bijvoorbeeld door het doen van aangifte, zodat de schade bij vernielingen verhaald kan worden of fysieke intimidatie en geweld aangepakt kunnen worden,

Motie van het lid Heite (NSC) **over de zorgen over het gebrek aan pluriformiteit in de wetenschap inventariseren en staven** (1 oktober 2025)

….constaterende dat er zorgen zijn in het werkveld over het gebrek aan pluriformiteit en ruimte voor open debat in de wetenschap, zoals blijkt uit verschillende recent verschenen publicaties van onder andere *Nieuwsuur*;

overwegende dat er genoeg waarborgen in het stelsel zouden moeten zitten, maar dat we dus moeten constateren dat de ervaring in het werkveld anders is;

overwegende dat kritisch en tegendraads onderzoek essentieel is voor academische vooruitgang, maar in de huidige financieringspraktijk vaak kwetsbaar is, zoals de geconstateerde zorgen bevestigen;

constaterende dat ook de KNAW benadrukt dat tegenspraak actief georganiseerd moet worden;

verzoekt de regering in overleg met NWO en UNL deze zorgen over het gebrek aan pluriformiteit te inventariseren en te staven, daarbij ook onafhankelijke onderzoekers en maatschappelijke organisaties te betrekken, en de Kamer hierover te informeren;

verzoekt de regering voorts, indien de zorgen worden bevestigd, binnen bestaande financieringsinstrumenten structurele ruimte te creëren voor onderzoek dat de consensus bevraagt, en de Kamer hierover nader te informeren…

Motie van het lid Rajkowski (VVD) **over ophalen hoeveel studenten en docenten vanwege veiligheidsredenen niet naar hun onderwijsinstelling kunnen** (1 oktober 2025)

…constaterende dat de verruwing van het debat op onderwijsinstellingen ook zorgt voor een toename aan sociale dan wel fysieke onveiligheid van studenten en personeel door bijvoorbeeld bedreigingen;

van mening dat het ontoelaatbaar is dat studenten of docenten niet veilig naar hun school of universiteit kunnen en in hun academische vrijheid beperkt worden door bedreigingen om het volgen van hun wetenschappelijke inzichten;

verzoekt de regering om in gesprek te gaan met colleges van bestuur van hogescholen en universiteiten en op te halen hoeveel studenten en docenten vanwege veiligheidsredenen niet naar hun onderwijsinstelling kunnen;

verzoekt de regering tevens te inventariseren wat er nodig om deze mensen weer veilig naar hun werk of studie te kunnen laten gaan, en de Kamer hierover te informeren uiterlijk Q4 2025…

Motie van het lid Heite (NSC) **c.s. over waarborgen dat voor alle hoogleraren informatie over commerciële nevenwerkzaamheden beschikbaar is** (1 oktober 2025)

..overwegende dat van de EU-landen alleen Griekenland, Portugal en Hongarije lager scoren op de Academic Freedom Index;

overwegende dat academische vrijheid in het geding is als hoogleraren betaalde functies hebben in de sector waar zij ook onderzoek naar doen;

overwegende dat de helft van de hoogleraren fiscaal recht en twee derde van de hoogleraren rechtsgeleerdheid een commerciële nevenfunctie hebben, veelal bij banken of advocaten-of advieskantoren;

overwegende dat deze nevenfuncties vaak tot belangenverstrengeling leiden en het vertrouwen in de wetenschap aantasten;

verzoekt de regering met de universiteiten afspraken te maken die waarborgen dat voor alle hoogleraren volledige, kloppende en vindbare informatie over commerciële nevenwerkzaamheden beschikbaar is in de registratie nevenfuncties en deze registratie voortaan actueel te houden..

Motie van de leden Ellian (VVD) **en Bikker** (CU) **over uitspreken dat Joodse studenten en medewerkers zich veilig moeten voelen op hogescholen en universiteiten** (23 september 2026)

De Kamer,
gehoord de beraadslaging,

spreekt uit dat Joodse studenten en medewerkers zich veilig moeten voelen op hogescholen en universiteiten,
en gaat over tot de orde van de dag.

Motie van de leden Eerdmans (JA21) **en Bikker** (CU) **over een interventieladder met maatregelen zodat universiteiten de veiligheid van (Joodse) studenten kunnen waarborgen** (23 september 2025)

constaterende dat diverse universiteiten structureel niet in staat zijn om de veiligheid van Joodse studenten en medewerkers te waarborgen;

verzoekt het kabinet een interventieladder te ontwikkelen met maatregelen zodat universiteiten de veiligheid van (Joodse) studenten kunnen waarborgen,

Motie van het lid Eerdmans (JA21) **over met de hogeronderwijsinstellingen een plan maken met daarin concrete maatregelen die elke instelling afzonderlijk gaat nemen om de academische vrijheid te versterken** (23 januari 2025)

… constaterende dat de afname van academische vrijheid een negatieve impact heeft op de sociale veiligheid doordat studenten en wetenschappers zich minder vrij voelen om openlijk te discussiëren en zich uit te spreken;

verzoekt het kabinet om een plan te maken met de hogeronderwijsinstellingen met daarin concrete maatregelen die elke instelling afzonderlijk gaat nemen om de academische vrijheid te versterken, waaronder de vrijheid van meningsuiting, de bescherming tegen ideologische druk en het tegengaan van intimidatie en bedreigingen van wetenschappers.

Motie van de leden Eerdmans (JA21) **en Martens-America** (VVD) **over samen met universiteiten en hogescholen vóór de zomer van 2025 een eenduidig veiligheidsprotocol ontwikkelen** (23 januari 2025)

…constaterende er geen uniform veiligheidsprotocol voor universiteiten en hogescholen bestaat waarmee de veiligheid van studenten en medewerkers bevorderd kan worden en duidelijkheid geschapen kan worden bij onveilige situaties;

verzoekt het kabinet samen met universiteiten en hogescholen een eenduidig veiligheidsprotocol te ontwikkelen voor de zomer van 2025…

Motie van het lid Heite (NSC) **c.s. over onderzoeken op welke wijze centrale regie op sturingsinformatie en veiligheidsbeleid de fysieke veiligheid van Joodse studenten bij universiteiten kan verbeteren** (23 januari 2025)

…overwegende dat bij demonstraties die uitmonden in rellen niet alleen de sociale veiligheid, maar ook de fysieke veiligheid van Joodse studenten in het geding is;

constaterende dat Joodse studenten in sommige gevallen onveilig zijn geweest of zich onveilig hebben gevoeld;

van mening dat het nodig is dat besturen van instellingen bij grote maatschappelijke of politieke druk één lijn kunnen trekken;

verzoekt de regering om te onderzoeken op welke wijze centrale regie op sturingsinformatie en veiligheidsbeleid de fysieke veiligheid van Joodse studenten bij universiteiten

kan verbeteren, met behoud van autonomie van de instellingen…

Motie van het lid Eerdmans (JA21) **c.s. over alle barrières wegnemen opdat Joodse en Israëlische studenten en medewerkers zonder angst naar hun universiteit kunnen** (23 januari 2025)

…constaterende dat 63% van de Joodse en Israëlische studenten en medewerkers zich onveilig voelt op de universiteit;

verzoekt het kabinet alle barrières weg te nemen opdat Joodse en Israëlische studenten en medewerkers zonder angst naar hun universiteit kunnen…

7. OVERZICHT VAN KAMERVRAGEN

Kamervragen aan de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap betreffende academische vrijheid en vrijheid van meningsuiting in de wetenschappelijke sector, ingediend tussen 1 augustus 2025 en 31 juli 2026.

Schriftelijk vragen n.a.v. annulering van de finale van een debattoernooi TivoliVredenburg

Ingezonden 3 aug 2026: Vragen van de leden Boomsma en Nanninga (beiden JA21) aan de ministers van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties over discriminatie door debatcentrum TivoliVredenburg door het cancelen van de EK debatteren voor studenten vanwege de deelname van Israëlische studenten.

Ingezonden 3 aug 2026: Vragen van de leden Raijer, Martin Bosma en De Roon (allen PVV) aan de ministers van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en van Buitenlandse Zaken over het bericht 'TivoliVredenburg annuleert finale debattoernooi vanwege deelname Israëlische universiteiten'.

Schriftelijk vragen n.a.v. 'Summer School on Palestine' van het International Institute of Social Studies (ISS) van de Erasmus Universiteit Rotterdam

Ingezonden 22 mei 2026 Vragen van de leden Raijer en Boon (beiden PVV) aan de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap over de «Summer School on Palestine» van het International Institute of Social Studies (ISS) van de Erasmus Universiteit Rotterdam (6).

18 juni 2026 Antwoord vragen van de leden Raijer en Boon over de 'Summer School on Palestine' van het International Institute of Social Studies (ISS) van de Erasmus Universiteit Rotterdam

Schriftelijk vragen n.a.v. 'De invloed van het Hamasnetwerk op demonstraties in Nederland:

Ingezonden 6 mei 2026: Vragen van het lid Keijzer (Keijzer) aan de Ministers van Justitie en Veiligheid en van Onderwijs, Culuur en Wetenschap over het bericht «De invloed van

het Hamasnetwerk op demonstraties in Nederland: «Verdeeldheid in de samenleving»»

23 juni 2026 Antwoord op vragen van het lid Keijzer over het bericht 'De invloed van het Hamasnetwerk op demonstraties in Nederland: 'Verdeeldheid in de samenleving'

Schriftelijk vragen n.a.v. het bericht 'UvA's Room for Discussion trekt uitnodiging Vlaams Belang politicus in om veiligheid en andere redenen"

Ingezonden 22 april 2026: Vragen van de leden Raijer en Wilders (beiden PVV) aan de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap over het bericht «UvA's Room for Discussion trekt uitnodiging Vlaams Belang politicus in om veiligheid en andere redenen».

8 juni 2026 Antwoord op vragen van de leden Raijer en Wilders over het bericht 'UvA's Room for Disc

Schriftelijk vragen n.a.v. over het afzeggen van een interview met Tom van Grieken aan de Universiteit van Amsterdam

Ingezonden 22 april 2026 Vragen van het lid Van Duijvenvoorde (FVD) aan de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap over het afzeggen van een interview met Tom van Grieken aan de Universiteit van Amsterdam.

8 juni 2026 Antwoord op vragen van het lid Van Duijvenvoorde over het afzeggen van een interview met Tom van Grieken aan de Universiteit van Amsterdam.

Schriftelijk vragen n.a.v. het bericht dat veel Nederlandse studenten die zich aanmelden voor numerus fixus studies waar veel behoefte aan is buiten de boot vallen

Ingezonden 20 april 2026 Vragen van het lid Boomsma (JA21) aan de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap over het bericht dat veel Nederlandse studenten die zich aanmelden voor numerus fixus studies waar veel behoefte aan is buiten de boot vallen.

8 juni 2026 Antwoord op vragen van het lid Boomsma over het bericht dat veel Nederlandse studenten die zich aanmelden voor numerus fixus studies waar veel behoefte aan is buiten de boot vallen

Schriftelijk vragen n.a.v. samenwerkingsovereenkomsten van Nederlandse instellingen van hoger onderwijs met o.a. de Iraanse Tehran University of Medical Sciences (TUMS)

Ingezonden 9 maart 2026 Vragen van het lid Boomsma (JA21) aan de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap over samenwerkingsovereenkomsten van Nederlandse instellingen voor hoger onderwijs met o.a. de Iraanse Tehran University of Medical Sciences (TUMS).

31 maart 2026 Antwoord op vragen van het lid Boomsma over samenwerkingsovereenkomsten van Nederlandse instellingen voor hoger onderwijs met o.a. de Iraanse Tehran University of Medical Sciences (TUMS).

Schriftelijk vragen n.a.v. veiligheid van Joodse studenten en isolatie van dissidente academici

Ingezonden 12 februari 2026: Vragen van het lid Stoffer (SGP) aan de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap over veiligheid van Joodse studenten en isolatie van dissidente academici.

6 maart 2026 Antwoord op vragen van het lid Stoffer over veiligheid van Joodse studenten en isolatie van dissidente academici

Schriftelijk vragen n.a.v, bekladdingen van gebouwen van de Universiteit Utrecht

Ingezonden 15 december 2025 Vragen van het lid Boomsma (JA21) aan de Ministers van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en van Justitie en Veiligheid over de nieuwe bekladdingen van gebouwen van de Universiteit Utrecht door pro-Palestijnse extremisten.

26 januari 2026 Antwoord op vragen van het lid Boomsma over de nieuwe bekladdingen van gebouwen van de Universiteit Utrecht door pro-Palestijnse extremisten

Schriftelijk vragen n.a.v. de bezetting van het Academiegebouw in Leiden

Ingezonden 27 november 2025 Vragen van de leden Boon en Raijer (beiden PVV) aan de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap over de bezetting van het Academiegebouw in Leiden door gemaskerde pro-Palestijnse activisten.

12 december 2026 Antwoord op vragen van de leden Boon en Raijer over de bezetting van het Academiegebouw in Leiden door gemaskerde pro-Palestijnse activisten

Schriftelijk vragen n.a.v. de moord op Charlie Kirk

Ingezonden 15 september 2025 Vragen van het lid De Vos (FVD) aan de Minister van Justitie en Veiligheid over de reactie van links-extremisten op de moord op Charlie Kirk.

12 november Antwoord op vragen van het lid De Vos over de reactie van links-extremisten op de moord op Charlie Kirk

Schriftelijk vragen n.a.v. verklaring van het KNAW-bestuur over de situatie in Gaza

Ingezonden 12 september 2025: Vragen van het lid Eerdmans (JA21) aan de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap over de verklaring van het KNAW-bestuur over de situatie in Gaza.

3 oktober 2025 Antwoord op vragen van het lid Eerdmans over De verklaring van het KNAW-bestuur over de situatie in Gaza.

Schriftelijk vragen n.a.v. het bericht 'Amsterdamse universiteiten houden politiek buiten de deur tijdens de introductieweken'

Ingezonden 21 augustus 2025 Vragen van het lid Krul (CDA) aan de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap over het bericht 'Amsterdamse universiteiten houden politiek buiten de deur tijdens de introductieweken'

17 september 2025 Antwoord op vragen van het lid Krul over het bericht 'Amsterdamse universiteiten houden politiek buiten de deur tijdens de introductieweken'